

o
ap
b

lede... ete

ri col

U... NE

**ROM
MI**

tisztatáj

78. ÉVFOLYAM

2024. május

How John - Römer, 2023

tiszatáj

IRODALMI FOLYÓIRAT

Megjelenteti a Tiszatáj Alapítvány Kuratóriuma
a Csongrád Megyei Önkormányzat,
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata,

az Emberi Erőforrások Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alap és a Petőfi Kulturális Ügynökség
támogatásával.

HÁSZ RÓBERT főszerkesztő
ANNUS GÁBOR, ORCSIK ROLAND, TÓTH ÁKOS szerkesztők
SINKOVICS BALÁZS korrektor
MOHAI ALETTA szerkesztőségi titkár

Felelős kiadó: Tiszatáj Alapítvány
Szedés, tördelés: Tiszatáj Alapítvány
A lapot nyomja: Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő
Felelős vezető: Drágán György
www.innovariant.hu

E-mail: tiszataj@tiszataj.hu

Online változat: tiszatajonline.hu

Szerkesztőség: 6720 Roosevelt tér 10–11. Tel. és fax: (62) 421–549
Levélcím: 6701 Szeged, Pf. 149.

Terjeszti: Lapker (Magyar Lapterjesztő Rt.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága 1008. Budapest, Orczy tér 1.

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,

e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 303–3440

További információ: 06 80/444–444

Egyes szám ára: 980 forint.

Előfizetési díj: negyedévre 1500, fél évre 3000, egész évre 6000 forint.

ISSN 0133 1167

Tartalom

LXXVIII. évfolyam, 5. szám / 2024. május

HORVÁTH EVE	Jogomban áll; Amikor a Rammstein megzenésíti Radnóti Miklós versét	3
JÁNOKI-KIS VIKTÓRIA	Csend és zivatar (regényrészlet [2. fejezet])	7
MATT SEDILLO	A gazdagok; Városháza; Az ég; Elefánt (<i>Gyukics Gábor</i> fordításai)	15
AYHAN GÖKHAN	Zárkózott madár; Aszklépiosz kígyója	23
BUSCH PÉTER	hajóroncs	25
BÍRÓ JÓZSEF	Harangoznak; Hallgatag angyal	26
SZEMERÉDI FANNY	Fulladástáplálás	28
SZEPESI KORNÉL	Az ember, aki eladta a világot	32

„Gondolj bele, olvasó” – A biblioterápia olasz és magyarországi gyakorlatai

CSÁKVÁRI LILLA	The beginning of a beautiful friendship (Vázlat a kognitív irodalomtudomány és a biblioterápia kapcsolódási lehetőségeiről)	36
„A könyveknek van értelme” (Beszélgetés Marco Dalla Valléval, a BIPO elnökével). Az interjút készítette, a szöveget lejegyezte és fordította: Csákvári Lilla		54
DÁVID KINGA	Életmentő klasszikusok (nem csak) kamaszoknak (Egy kísérleti könyv margójára irodalomterápiás megközelítésben)	56
BENCSIK ORSOLYA	Hálólét, inautenticitás és tabusértés (Egy kortárs magyar online regény határátlépései)	65

mérlegen

CSABAY-TÓTH BÁLINT	Bevezetés a(z)... (Turi Tímea <i>Egyszerre egy beszéljen</i> című kötetéről)	75
BAKONYI VERONIKA	Láthatatlan erőterek csapdái (Pál Sándor Attila <i>Daloskönyvének</i> trackjei)	78
BARÁTH TIBOR	Az ecsetvonás poétikája (Tóbiás Krisztián: <i>Blondel tükör</i>)	82

KOVÁCS FLÓRA	Mélységekre készülve (Richard Wurmbrand: <i>Mélységekben járatta őket</i>)	86
SIPOS NIKOLETT	Nagyon rövid bevezetés (Jonathan Culler: <i>Irodalomelmélet – Nagyon rövid bevezetés</i> című könyvébe)	90

művészet

ZALÁN TIBOR	Tűnődések Géczy János római képmunkái között	98
-------------	--	----

Az utolsó oldalon

SZÍV ERNŐ	Kedves Szűcs Teri	103
-----------	-------------------------	-----

Illusztrációk

GÉCZY JÁNOS római roncsolt plakátjai a címlapon, a 14., 35., 55., 74., 97. oldalon és a belső borítón.

Diákmelléklet 198.

ROZSOS ESZTER

A terápiás (expresszív-kreatív) írás alkalmazása nők irodalomterápiája során

„Egy olyan fiktív csoport számára dolgozok ki írásfeladatokra komolyan építő foglalkozássorozatot, akiknek tagjai házasság és/vagy gyermekvállalás előtt álló, a húszas évek végén, a harmincas évek elején járó nők. Az önismereti-fejlesztő foglalkozások célja a házassággal és/vagy családtervezéssel kapcsolatos bizonytalanságok és lehetséges jövőképek megfogalmazása, illetve a kétségek, félelmek, vágyak expresszív és kreatív írás során történő körülbíráása.”

<https://tizzatajonline.hu/tizzataj/diakmelleklet/>

HORVÁTH EVE

Jogomban áll

Az életem, mint egy árokba borult hullaszállító kocsi, néha olyan. Ezt a mondatot álmódtam a minap, amikor megindult ellenem a per, és világossá vált előttem, hogy törvény és jog nem az igazság képviselője. Na, de miben nem csalódtam még.

Egyenesbe jönni olyan, mint az EKG, amikor végleg kisimul az intenzív osztályon. Talán az igazságtalanság tart életben engem. Kapok egy díjat, elismerést, mellé egy fizetési meghagyást, csak hogy kvittek legyünk, én és az ördög. Örök zsidó, körbe-körbe, és a hetedíziglenből a hetedik.

Ha volna gyermekem, rajta már nem fogna az átok, szentül hiszem, de ez több okból is lehetetlen. A roma napszámos, a Fecske, nyíltan megkérdezte, mi az, hogy nincs gyerekem. Gondolom, mennyire fájna, ha *ráadásul* még meddő is lennék, ami szintén nem kizárt. Ő egy főállású anyával élt, aki negyvenhét évesen úgy nézett ki, mint a szántóföld.

A műfogsort nem tudta megszokni. Az agyát egy háló tartotta egyben, amióta sztrókja volt, hozzá képest, persze, gyerekes vagyok, mert az életbe halok, és nem a halálnak élek. A Fecske sem úszta meg. Lehet, hogy én sem fogom, neki a szemét is vissza kellett öltetni, miután ittasan vezetett.

De hát a büszkeség. Közöttük elnyomott voltam és napszámúzótt. Legkisebb órabér, kánikulában szalmakalap, mocsok a kádban. Kint a földeken, a határban, a mákrengetegben pipacs vadászaton. Itt-ott egy-egy tetem, vagy totemállat, borz, róka, vadnyúl, őzek zizegése a kukoricásban. Hogy a rög milyen kegyetlen, azt hamar megtanultam. De a röghöz kötöttek? Írónak nem való a világuk. Sem a puszták népének a líra.

Szilánkok vadközepe, ez a homokhátság, ahol nem él meg semmi,
csak a rettenetes közöny. Nőknek a kedélyjavító, frontin, ital és kötél
a férfiaknak. A Dunapart csupa kullancs. Szemben a gyárkémenyek
[okádják
rá a füstjük. Olykor baljós felhőknek látszanak, néha a szaguk terjeng.
Talán az enyvnek a papírgyár felől, vagy a döngkúté a másik
[településről.

Az országban, ahol idősek pelenkáit cseréltem volna, merő
segítő szándékból, egy valag pénzbe került a képzés, nyolc
általánosra építkezve, a bölcsész diplomám mellé. De elúszott
a tanfolyam és a tanulmányi szerződés, amit a munkáltatóval
kötöttem. Másképpen a szocgondozó fizetés ki sem tudta
állni a díjat. De megbetegedtem a záróvizsgára, így

Felmondtak nekem, többé nem kezelhettem darált húsrá
emlékeztető, szép, kinyílt felfekvést, maradt a munkanélküli
és az eladósodás. Most mégis tárgyalás lesz, ahol én, az alperes,
kénytelen leszek befizetni kamatostul a képzés díját, amiről nincs
[bizonyítvány.

Az öregekre meg vigyázzanak a levitézlett angyalok, a rakott falak,
a járókeretek, a fogantyúk, a gondosóra és a beszélő vérvnyomásmérő.

Amikor a Rammstein megzenésíti Radnóti Miklós versét

A földszinti szobám ablakában cigiztem. Ledér, nyári
este, tompa, illatos, a pincékben kandúrok harca
a nőstényekért. Zsömle macskám, a vörös, gyakran
ugrott be pinceszagúan, én éppen belekezdtem
nirvánás kamaszkoromba.

Valamin túl kéne lenni. Lihegte felém a nyír, és
messziről jóváhagyta a szomorúfűz, lomhán
teregetve szét lombját a játszótéren.

Gyerekkorom helyszíne ez a négyzet, amit négy négyemeletes panelház határolt.

Ablakom alatt szűk járda, ha volt negyven centi. Gyakran időztem így, miután anyámék lefeküdtek, elcsentem egy-egy pohárral nevelőapám borából, szabadnak éreztem magam, ilyenkor tudtam csak önfeledten álmodozni, és írni titokban.

Szerettem volna őrá hasonlítani, rá, a szemközti házból, aki a jobb oldali panel alatt, éjszakák szirénjeként, zöld szemű fekete macska, bőrruhában kopogott végig a magas-sarkúján, mint Monica Bellucci a Malénában. Ő rontott el, azzal, ahogyan bámult, sőt, egyszer követett is.

Nem szólt egy szót sem, csak cigarettázott a megállóban, mindenki őt nézte, ő meg engem. Emlékszem, iskolába menet rám égett a bőrkabátom, elkenődött a vastag sminkem, idegesen kopogtam apró karikákkal ékesített, hosszú körmeimmel az ablak gumiszegélyén, ahogyan igyekeztem nem odanézni.

Valamin túl kéne esnem, hogy én is lemehessek abba a világvégi lebuja, ahol a nagylányok biliárdoznak és isznak a nagyfiúkkal. Dögunalmas nekem a saját korosztályom. Még szilveszterről ismertem a punkot, aki már ott is meg akart húzni. Lábemésztő bakancsban lépdelt felém, néhány házzal arrébb lakott.

Felült az ablakomba, bor- és bőrszaga volt, és nagykorúsága imponált. Különben arrogáns alak, valaki őt is elrontotta. Fájdalom, nem emlékszem már a nevére sem, adtam neki bagót, meg talán egy pohár italt. Valami vonzott hozzá, mint sorozatgyilkosokhoz az oknyomozó riportert.

Rettegtem tűzben égő szemétől, a poklok forrongtak ott, mintha Tondal víziója, és rengeteg sertés lény toporgott volna benne, hogy megírni is csak húsz év távlatából merem, ha egyáltalán sikerül. Malénámra gondolva

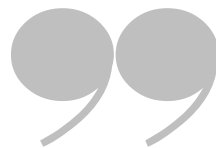
hagytam, hogy megcsókoljon, nyelvében a piercing mégis milyen.

Elromlani, ahogyan elromlottak azonnal a dolgok: már szobámban állt a sertés, vetkőztetett. A háttérben villogott a tévé, ő csak az övét csatolta ki, és máris rám nehezedett. Krisztián, vagy nem is tudom. Anyám munkatársa volt a gyárban, ki nem állhatom azt a bunkót, hányszor mondogatta.

Nem kell védekezni, ő steril – állította magáról, fogalmam sem volt, hogy ilyen rossz, amit mindenki annyira élvez. Persze visszakoztam, majd inkább hagytam magam, csak anyámék rá ne jöjjenek, befelé sikítoztam, mikor lefogta csuklóimat.

Csak halkán túrni, ahogy mindent összerombol. Különben még kezet emel anyámra is, aki sohasem kérdezte tőlem, hogyan és kivel vesztettem el. Végigdöngölt, mint a csirkehúst, szúrt az arca, fojtogatott alulról.

Önkívületben aludtam el, miután bezártam az ablakot. Vagy akkor, vagy hajnalban zuhanyoztam, lemosni magamról a mocskot, több napig fáj a járás, a csuklóim, amiket odaszorított. Egy hét múlva felhívtam Malénát, ültünk az ágyán. Én sem vagyok már szűz, vettem oda hősiezen, csak úgy foghegyről.

Csend és zivatar

REGÉNYRÉSZLET (2. FEJEZET)

Hosszan bajlódok az öltözőben, mire le tudom magamról húzni az átizzadt ruhákat. Még mindig remeg a lábam, és úgy érzem, mintha száz köbméter oxigén zúgott volna át a tüdőmön néhány pillanat alatt. Beálllok a zuhany alá, lehunyom a szemem, jólesik a meleg víz. Pedig milyen szépen indult az egész. A szántók melletti ügetés, és a vágta azon a hosszú, egyenes szakaszon. Sosem volt még közöttünk ilyen tökéletes az összhang. Erre azok a hülye őzek. Ziva gazdája most biztos azt hiszi rólam, hogy egy szánalmas amatőr vagyok.

Megszáritom a hajam, felveszem az utcai ruhámat. Siralmas ez az öltöző. Az ablakot rángatni kell, hogy kinyíljon, aztán meg nem lehet visszacsukni. És mindenütt potyog a vakolat. Nem értem, Zoli bá' miért nem költ egy vasat sem felújításra. Mintha nem érdekelné az egész. Mikor felajánlom a segítségemet, csak legyintget, hogy nincs értelme. Pedig olyan kevés elég lenne ahhoz, hogy többen járjanak ide. Ha enyém lenne a hely, az öltözőkkel kezdeném. De hát nem az enyém. És egyébként is van elég bajom. Zúg a fejem a fáradságtól. Megint sikerült végigveszekedni az egész estét. *Nem értem, miért kell neked egy hétre elvonulnod ahhoz, hogy tisztán láss,* kiabálta Péter olyan dühösen, mintha nem is ő okozta volna ezt az nyomorult helyzetet, amivel két hónapja kínlódunk. Próbáltam neki elmagyarázni, hogy nekem most csöndre és nyugalomra van szükségem ahhoz, hogy összeszedjem magam, és képes legyek folytatni a házasságunkat, mire olyan patáliát csapott, hogy le kellett vele mennem a konyhába, nehogy felébredjenek a gyerekek. Hajnal egyig azzal kínozott, hogy higgyem már el végre, szeret engem, soha egyetlen nőt nem szeretett rajtam kívül, és ez az egész nem a mi házasságunkról szól, hanem az ő beteg függőségéről, lelki nyomoráról. Rég le akart vele állni, minden kapcsolatot megszakított a szervezőkkel, és az összes holmit elvitte egy szeméttelre. Erre persze újra megjelent előttem a nagy vasdoboz, tele lakk- és bőrruhákkal, vörös túsarkú cipőkkel, ostorokkal, bilincsekkel, láncokkal és kötelekkel. Mit számít az, ha már a szeméttelre vannak, ha korábban ő használta őket, ki tudja, kivel.

Kisétálok az előtérbe, veszek egy kávé az automatából, nézegetem a falon lógó plakátot, bár tudom fejből a szövegét. *Nyolcnapos Vipassana elvonulás. A nemes csendet követően lehetőségünk nyílik a saját testi és tudati folyamataink közeli, pontos és éber megfigyelésére. Fejlődik önismeretünk, képessé válunk a negatív érzéseink elengedésére. Az erdei túrázás közben olyan helyekre jutunk el, melyek szimbolikus erővel bírnak. Mély koncentrációs állapotokat érünk el, és intuitív bölcsességeket ismerünk meg a dolgok valódi természetéről.* Aznap olvastam el először, mikor megtaláltam Péter cuccait. Miután felfogtam, mit jelentenek ezek a bizarr holmik, lecsaptam a láda fedelét, és kirohantam a farmra. Úgy bolyongtam az istálló és a főépület között, mint egy elmeháborodott. Felnyergeltem a lovat, de ki se vezettem a bokszból. Sétálgattam a karámok mellett, és tapogattam a fák törzseit. Lezuhanyoztam, pedig nem is lovagoltam, és az épületben ácsorogva vagy hússzor elolvastam a plakátot. Aztán újra meg újra elismételtem magamban, mint valami agyatlan mantrát, hogy *képessé válunk a negatív érzéseink elengedésére.* Késő este volt, mire elég erőt éreztem ahhoz, hogy hazamenjek. A gyerekek már aludtak. Pétert sírt, de nem tagadott semmit. És azóta úgy telnek a napjaim, hogy fogalmam sincs, kihez mentem feleségül.

Nyikordul a személyzeti ajtó, Zoli bá' lép az előtérbe, csizmája csupa sár, ősz haja világít barnára sült fején. Egy halom aktát hoz a kezében, a legfelső oldalra csúszik, mindjárt leesik. Odasietek, leveszem a kupac tetejét.

– Mi ez a sok papír?

– Meg kell találnom egy szerződést.

Bemegy az irodájába. Gondterhelten sóhajtozik.

– Baj van? – kérdezem.

– Nyélbe ütötték az üzletet. Zivatart két nap múlva elviszik.

Szorítom az aktákat, bámulok kifelé az ablakon. Úgy tűnik, ez most egy ilyen sorozat. Először jött Péter az aberrált történetével, amit még mindig képtelen vagyok felfogni. Pár nappal később meg az osztályfőnök diagnózisa Samuról. És most eladják Zivatart. Pedig már épp megszabadítottam a rossz szokásaitól. Ez persze senkit nem érdekel. Ahogy az sem, mit jelent számomra ez a ló. Leteszem az iratokat, indulok az ajtóhoz.

– Nem bánt a dolog? – szól utánam Zoli bá'.

– Miért? Számít az bármit is?

Korábban naiv, sőt egyenesen téves elképzeléseim voltak arról, milyen lesz három gyermek édesanyjának lenni. Azt hittem, reggelente a nevetésükre ébredek, és míg körbeugrálják a franciaágyat, ráérvősen magamhoz térek a férjem karjaiban. Ez a jelenet az elmúlt tizenhárom évben egyszer valósult meg, és hét percig tartott. Utána kitört a balhé a szokásos hülyeségeken. Az is mesebeli álomnak bizonyult, hogy majd kiskötényben főzöm a vasárnapi ebédet, miközben jólnevelt utódaim csendben olvasgatnak a szobáikban. A harmadik szülés után eldöntöttem, részemről ennyi, nem akarok nagyobb családot. Péter sajnálta. Azt mondta, minél többen vagyunk, annál jobb. Talán én is így lennék vele, ha mindössze annyi teendőm volna a gyerekekkel, hogy este leülök velük vacsorázni. Csak hát én az anyjuk vagyok.

Kikanyarodom az iskola utcájából, próbálom magam távol tartani a kocsiban dúló veszekedéstől, de nem sokáig bírom.

- Zoé, kérlek, hagyd már békén az öcsédet!
- De anya! Rugdos a bűdös cipőjével.
- Samu, legyél szíves, ne rugdost a nővéredet!
- Elvette az uzsonnámat.

Hallom Samun, hogy mindjárt kiborul. Piros lámpát kapunk. Hátrafordulok, elkérem Zoétól az uzsonnás dobozt, átadom az öccsének. A nagylányom duzzog, a kisfiam vigyorogva habzsol. Állandó köztük a háború.

Márk szótlanul ül mellettem az anyósülésen. Nézi a zebrán sétáló gyalogosokat. Nem feszereg, nem babrál a kezével, nem jár a szája. Olyan, mintha mindaz, ami Zoéból és Samuból hiányzik, neki jutott volna. Alig múlt tízéves, de már olyan regényeket olvas, amik engem gimnazista koromban földhöz vágtak. Minden tanár ódákat zeng róla, mennyire nyugodt, összeszedett, lelkiismeretes, és milyen mélyreható gondolatai vannak. Engem meg a frász kitör, mert fogalmam sincs, hogy ez a makulátlan felszín mit takar.

– Megint megrúgott! – kiáltja Zoé azon az elnyújtott, nyávogós hangon, amitől azonnal görcsbe rándul a csuklyás izmom. Nem állok le velük vitatkozni. Elvégre azért kértem ki őket ebéd után, hogy legyen együtt pár óránk, mielőtt elutazom. Ha nyugodt maradok, ők is normálisan fognak viselkedni. Legalábbis ebben reménykedem.

Behajtok az udvarunkba, leállítom a motort, kiugrálnak a kocsiból, egyik se csukja be maga után az ajtót. Zölden rikít a pázsit, frissen vágott fű illata kering a levegőben, most végezhetek a kertészek. A ho-

mok precízen el van gereblyézve a mászóka alatt, a labdák összegyűjtve pihennek a palánk tövében. Olyan a kertünk, mint egy EU-szabvány játszótér, mégis mindhárom gyerek az ajtó előtt toporog, és befelé vágyik, a tévé meg a kütyük elé.

Zoé felviharzik a lépcsőn, bevágja a szobája ajtaját, nehogy bárkiben is kétség merüljön fel afelől, hogy egyedül akar lenni. Gondolom, tiktokozik. Hiába kérleltem Janka anyukáját, ne engedjük fel a lányokat erre az agyhalott közösségi oldalra, csak legyintett. Nagyok már, bízz bennük, mondta műbölcs hangján, amiről mindig az jut eszembe, hogy meg kellene már szakítanom a kapcsolatot ezzel a családdal. Eleve érthetetlen, hogyan kerültek be az Ökuba. Templomba nem járnak, a férj talán meg sincs keresztelkedve.

– Samu Marvelt akar nézni. Bekapcsolhatom neki? – kérdezi Márk.

– Persze.

– Én pedig kérem szépen az iPadet. Anyagot kell gyűjtenem a házimhoz.

Bólintok. Hozom a gépet. Leülök a kanapéra, a fiaim közé.

– Milyen napod volt, Samu?

– Utálom a sulit, anya. Ezt nézd! – A tévé elé ugrik, utánozza a főszereplő mozdulatait, az akció tetőpontján visítani kezd. Nyughatatlan, de majdcsak hozzászokik az iskolához. Egy év sem telt még el, és a felét itthon töltötte a Covid miatt. Fog az esze, csak meg kell tanulnia, hogyan üljön meg a fenekén negyvenöt percig. Persze vannak bogarasságai. Kizárólag jobb lábbal hajlandó átlépni a küszöböt, üvölt, ha mustárt lát, megszállottan gyűjti a szalvétákat, és legalább száz reklámszöveget tud kívülről. Azt viszont erős túlzásnak érzem, hogy aspergeres lenne. Az elvonulás után kérek egy fogadóórát az osztályfőnöktől, és tisztázom vele a dolgot.

Már fél három van, de Péter még mindig sehol. Kimegyek a konyhába, próbálom átgondolni, elintéztem-e mindent. A mélyhűtő tele van, két napig főztem, hogy legyen a gyerekeknek házi koszt, míg távol vagyok. Tíz fánkot fagyasztottam le, Zoé kérésére pedig sütöttem túrós pitét. Az utóbbi időben csak azt hajlandó magával vinni tízórait. Kimostam a ruhákat, rendet tettem a gyerekszobákban. Átfutom a hűtőszekrény falára ragasztott naptárat. Az összes különóra és elintézendő dolog benne van, ami a következő nyolc napban esedékes. Ennyivel majdcsak elboldogul a férjem.

Átgyúrom a kovászos kenyér tésztáját, ráteszem a kilisztezett tep-sire, betolom a sütőbe. Szinte minden hasznos tevékenység segít távol

tartani a gondolataimat attól a kétségbeejtő lehetőségtől, melyhez folyton vissza akarnak kanyarodni. Lekvárt, porcukrot, kakaót teszek az asztalra, kisütöm a reggel bekevert palacsintatésztát. Olajszagú lesz a hajam, de mindegy, majd Dömösön megmosom. Remélem, fűtik még a szobákat. Bár május közepe van, hűvösek a reggelek, és ez az erdőben még inkább így lesz. Az Időkép szerint épp a túra napján fog esni. Még jó, hogy a diakónián kértem kölcsön esőkabátot. A szeretetszolgálatos munkatársamnak majdnem leesett az álla, mikor elmondtam, milyen elvonulásra készülök. *Csak nehogy elcsábítsanak*, mondta aggódva. Hiába magyaráztam neki, hogy egy vallástól független meditációs technika elsajátítása lesz a cél, hosszan csóválta a fejét. A valódi okról nem beszéltem neki. A valódi okról senkivel nem tudok beszélni. Pár hete kértem egy időpontot Géza atyától, de végül visszakoztam. Ismeri Pétert, ismeri a családjunkat, képtelen vagyok benne összetörni a rólunk alkotott képét. De az is lehet, hogy csak túlságosan szégyellem előtte az egészet. Nem akarom, hogy a gyülekezetben bárki is megtudja. És minden barátnőm gyülekezeti tag. Ha a szüleim még élnének, talán megbeszelném velük. Bár pontosan tudom, mit mondanának. *A család mindennél fontosabb. Bíz a megbocsátás erejében. Isten segíteni fog rajtatok.* És a többi, és a többi. Nem. A csend és az egyedüllét. Bárhogyan is gondolkodom, számomra most ez az egyetlen megoldás.

Zörög a garázskapu, ez Péter lesz. Már csak egyetlen órát kell kibírnom a közelében, és szabad vagyok. Amint meglátom, csak arra tudok gondolni, hogy miket csinálhattak vele azok a nők, akikhez eljárt. Hiába magyarázza két hónapja, hogy ez nem a szexről szólt, nincsenek illúzióim. Gyűlölöm érte. És gyűlölöm magamat is, hogy ilyen naiv voltam. Hiszen rég észrevehettem volna a jeleket. A sok ajándékba kapott, rikító színű túsarkút. A vicces bilincset, amit a születésnapomra vett. És a megjegyzéseit arról, hogy néha adhatnék neki egy pofont, amikor együtt vagyunk. De hát feltételezni sem mertem volna, hogy számára a fájdalom okoz örömet.

Nyílik az ajtó, Péter leteszi a táskáját, fürkészve néz rám. Beszólok a nappaliba.

– Gyertek, fiúk. Itt van apa!

Meg se moccannak. Kikapcsolom a tévét, elveszem az iPadet, kiteszekelem őket a konyhába. Felmegyek az emeletre, hívom Zoét, hözöngve vonul le a lépcsőn, nem köszön az apjának. Mindannyian leülünk az asztalhoz.

– Mi volt a suliban? – kérdezi Péter.

– Semmi – feleli Samu.

– Ötös lett a német témazáróm – mondja Márk.

Zoé a haját csavargatja.

– Nem akarom, hogy anya elutazzon – közli mogorván.

– Hamar visszajövök.

– De nyolc nap az borzasztóan sok! Én nem fogok ezekkel ennyit kibírni.

Péter összevonja a szemöldökét, de nyugodtan válaszol.

– Pénteken jön a medencés, hétvégén fürödhettek. Jankát is áthívhatod.

– Szuper! – kiáltja Samu. Felugrik a székéből, meglöki az asztalt, felborul a lekvár.

– Úristen, de béna vagy! – mondja Zoé.

– Te vagy a béna!

– Ki fognak vágni a suliból.

– Nem!

– De. Mert idióta vagy.

– Csönd! – kiáltok rájuk. Hátradőlök a széken, felsóhajtok. A falóra fél négyet mutat. – Szeretném, ha békében meguzsonnáznánk, mielőtt elutazom. Kérlek, ne bántsátok egymást. – Felkönyökölök az asztalra, összekulcsolom a kezem. – Édes Jézus, légy vendégünk, áldd meg, amit adtál nekünk. Ámen.

– Istenem – kezdi Samu –, kérlek, add, hogy apa bekapcsolja nekem a *Vasökölt*, miután anya elment. Ámen.

– Uram, vigyázz az anyukámra Dömösön – folytatja Márk –, és ne engeddd, hogy Zoé tönkretegyje a hosszú hétvégénket. Ámen.

– Mennyei atyám – mondja a lányom –, kérlek szépen, győzd meg az anyukámat, hogy ne utazzon el, mert elegem van a testvéreimből, és nem akarok apával lenni több mint egy héten keresztül. Mert ebben a családban mindenki csak magával van elfoglalva, és most már te is ezt csinálod, anya, hogy lelépsz, és szarsz rá, mi lesz velem! – Az utolsó szavakat sírva mondja, kirúgja maga alól a széket, felrohan a lépcsőn. Ismét csak az ajtócsapódás hangja marad utána.

Péter átnyúl az asztalon, meg akarja érinteni a kezem, de én elhúzódom. Eszembe jut Ziva, ahogy kirúg, és teljes erőből vágtazni kezd. A sebesség. A félelem. Az esés pillanata. A férfi karja, ahogyan megtart. Másfél órája vagyok a családom körében, de fogalmuk sincs, mi történt velem délelőtt. Egyikük sem kérdezte meg, milyen napom volt,

hogyan érzem magam. Talán Zoénak mégis igaza van. Ebben a családban mindenki csak magával van elfoglalva. Felállok az asztaltól, csókot nyomok a fiaim arcára, és indulok az ajtóhoz. Péter utánam jön.

– Én bármit megteszek. Csak ne hagyj el – suttogja.

– Vigyázz a gyerekekre, míg távol vagyok – felelem, és veszem a kabátomat. Fogom a bőröndöt, kilépek az ajtón, beülök az autómba. Három nap volt eddig a leghosszabb idő, amit a családom nélkül töltöttem. Pánikolnom kellene, vagy legalább egy kicsit izgulnom, de ahogy a házunk zsugorodni kezd a visszapillantó tükörben, mindössze annyit érzek, hogy így most jó. Nagyon jó.

OUT
TOUR

24
MAY
AT
C

08H 17'00

OSTIENSE

MATT SEDILLO

A gazdagok

(THE RICH)

Hát, a gazdagok nem olyanok, mint te vagy én
Amint a lehetőség adja magát, megragadják, felnyúlnak a csillagokig
és a zsebükbe rakják

A cégük mínuszban van

De a kormány kisegíti őket

Tiszta nyereségként kutatásként és fejlesztésként
Szippantják fel a közpénzt

A gazdagok más alomból valók

Pezsgő kívánságok kaviár álmok

Telivér mének, negyed milliós villák a tengernél

Deepwater Horizon

Véres gyémántok

Arany ejtőernyők

Szilícium messiások

Ezüst tálakon szervírozott

Veszélyeztetett fajokon lakmároznak jéghegyek csúcsába faragott

[téli palotákban

Hatszámjegyű szerződések

Keselyű alaptőke

Milliónyi dollárt érő mandzsettagombok tépkedik meg az életet,

[mint egy almát

Öngyilkos fészkekkel bebiztosítva

Ez a bűnözők kényelmes életmódja

De addig nem éltél

---

* *Matt Sedillo* chicano politikai költő, esszéista és aktivista. 1981. december 18-án született a Los Angeles-i El Serenóban, Kaliforniában. Költészetét a Hampton Institute Amiri Baraka költészetéhez hasonlította, Greg Palast oknyomozó újságíró Amerika legjobb politikai költőjének, Paul Ortiz történész pedig a „harc költőjének”, korunk egyik legfontosabb munkásosztálybeli értelmiségijének nevezte. Jelenleg a kaliforniai Pomona városában található dA Center for the Arts irodalmi igazgatója. Magyarul versei Gyukics Gábor fordításában a következő folyóiratokban jelentek meg: 1749.hu, Tiszatáj, Tempevölgy.

Amíg csak úgy felnem lóttél egy autót az égbe
Ezt nevezem én szabadságnak

A gazdagok, így működnek
Dollár és cent
Védjegy és lakbér
Tények és pénzek
Sorok a számlakönyvben

Származtatott ügyletek és adósság

A jövő építése
A termelékenység növelése
A szakszervezetek visszaszorítása

Százórás munkahét
A háj lefaragása

Haszonhajtó monopóliumok
Valós pénzhiánnyal és tétekekkel
Szóval barátaim, így gazdag a gazdag
Miközben a többiek rossz döntéseket hoznak

Szintiszta mámor
A luxus ölen élni

Nyomatni felárral
a gyógyszeripart
A piac
Halálos alku árán
Saját oltárán tartja tested
A vagyon

Evangéliuma

Mert pont ez az, ami van
És ez mindig így volt

Minél kevesebbet költünk
Annál több marad

Tudod, a gazdagok
És a szegények

Pont olyanok, mint te meg én

Két kéz
Két láb
Az ég
A tenger
És minden más a kettő között
Egy verő szív
És az idő
hogy a legtöbbet hozza ki belőle

Nem számíthatsz szimpátiára
A zsebek mélyére nyúlva

Csupán méltányos részünket kértük
Hogy az isten verje meg, ennyi az egész
Tehát miközben te kint az utcán üvöltözve békét és igazságot

[követelsz
Addig mi szatén lepedőn alukálunk és szabadon és büntetlenül
[az óceánról és tarifákról
Álmodozunk, felszámoljuk a nyugdíjat, majd porcelánra és portréra
[licitálunk millió dolláros

Árveréseken
Tisztában vagy vele, hogy kellünk neked
Tudod, mi áruljuk a titkaidat
Tudod, még mindig elküldöd nekünk a DNS-csomagod
A bábokat nézed

A tévén
A szabadságról és a szólásszabadságról vitázol
Fasizmusról, demokráciáról miközben mi lenyúlunk a földmélyébe
És úrállomással
Tápláljuk a gazdaságot

Igen úrállomással
Hidratáljuk a vörös bolygót

Túl fogjuk élni ezt látatölcsért
Neked edényeid vannak és lábasaid
Nekünk tetteink és terveink

Letaroljuk az esőerdőt
Gyarmatosítjuk a holdat
Mi vagyunk a gazdagok, ki a fasz vagy te
Privatizáljuk a vízellátást
Utána levédetjük
Szemedből

Égesd el az összeset
 Mi a francról beszélsz
 Már olvadásnak indultak a jégmezők
 Ha el akarsz kezdeni valami szarságot
 Fald fel a gazdagokat
 Már régóta gyilkoljuk a kölykeiteket
 Egy karbonlábnyom
 Egy üvegházhatás
 Egy olajkút
 Egy hadihajó
 Egy
 Szabadkereskedelmi
 Egyezmény
 És még meg is ússzuk
 Akármit teszünk vagy mondunk
 Semmit nem varrnak a nyakunkba
 Csak nem kerülte el a figyelmed
 Gazdagok vagyunk

Városháza

(CITY HALL)

Szóval a városháza falaiba
 Be van vésve
 Hogy a törvény betűje, a föld betűje önálló létező
 Ez úgy, ahogy van egy ősrégi hazugság
 Mint ahogy a gazdagok és a szegények egyenlő eséllyel állnak
 [a törvény előtt
 A citadella, ahol taláros emberek a szentek
 A legújabb bizonyítéka
 Mindannak, ami ellen lehet és ami ellen nem lehet harcolni
 Melyik az eladható idő
 És mi módon megvásárolható

Most figyelj
Most tiszteld ítélőképességedet
Most kulcsold össze fejed mögött ujjaid
Most térdelj le és tüntesd el a megvetés minden jelét
Kezeket hátra
Ne ellenkezz
Ez a jog országa

Az ég

(THE SKY)

A gyönyörű barnabőrű mexikói mobil proletárok a kontinens
[őslakosai

Kitelepítette őket az agyagra
A földre

Mindenre, amit a föld a hátán hordoz,
Ami a földből kinő
Igényt tartó birodalmi tőke

Átkelnek folyókon és kanyonokon

Dacolnak a tankönyv
magyarázattal
A királylepke szárnyalásával
A szabadságot, a mozgalmat képviselik
Az ősi tudás vezérli őket
A korábbi nemzedékek kitaposta úton
Nem olyan ez, mint

A pillangóké
Imperialisták
Indusztrialisták

Háború szülte
Fegyveresek

Igényt tartanak az égre

Repülésitilalom-zónákat jelölnek ki
Drónkultuszt kreálnak
Költségmentes hadat üzennek

Bombáznak

Foszforgáz
Szegényített urán

Napalm

Nemrég azt hallottam
Hogy úrhadsereget állítanak fel
Miközben pénzért és erőért
Imádkoznak
Hogy meghódítsák a mennyeket

az égnek

Elefánt

(ELEPHANT)

Ébrenlét és
Álom között vergődöm
Mint oly sok láthatatlan élet
Tapasztalatból ismerem ezt az érzést
A hideg levegő hátamon
Üvegtörmelékek
Szürke tükörképe
Próbálok felidézni a múltat
Szálkás fa
A nap melege
Nappali fény szobámban
Bőröm
Végtagjaim

„Az e-mailek”

Emlékezem
„Ne felejtsd
Az e-maileket”

Kopogtatnak

A házinéni
Kétségtelen
Biztos voltam benne
Minden nap átkozza felbukkanásomat
Minden nap friss és új kritika

Miként öltözködöm
Mikor távozom
Mikor érkezem

Szobát bérelek
Békét
Csendet
kérek cserébe
Most akkor a szeretője

Nem bérel szobát
Kigúnyolja külsőm
Miként élem életem
Házőrzőként csaholja
Ajtóm előtt
Üvölti szobámban
Kéretlen véleményét
Újabb fenyegetés
Újabb stressz

„Öltözz” mondják

Eltört alattam az ágy
Nem tudok felkelni
A törött ágyból

Ez így nem helyes
Soha nem is volt
A fény sebhelyes
Új hang csatlakozik

Újabb ütlegek

Dolgozom

Aki nem dolgozik

„Dolgozz” mondják

„E-mail, ne felejtsd az e-maileket”

Ez nem korrekt

Követelések kórusa

„Ébredj és dolgozz

Az e-mailjeid

El ne felejtsd

Az e-mailjeid”

„Én vagyok a főbérlő”

„Én vagyok az irodafőnököd”

„Ő a főbérlőd”
„Ő a főnököd az irodában”

Ütnek a szavak
Ütnek a kezek
Követelőznek
Követelőznek
Nem tudok mozogni
Ez így nem korrekt
Soha nem is volt
Újabb fenyegetés
Újabb stressz
Az ütleget folytatódik
Követelőznek
Követelőznek
Ütlegetnek
Ütlegetnek
Ütlegetnek
Követelőznek
Követelőznek
Követelőznek
Követelőznek
Követelőznek
A világosság követelése
Az ajtó kiesik a tokjából
A főbérlőd levegőért kapkod
Ingyenélő szeretője levegőért kapkod
Az irodafőnök levegőért kapkod
Az irodafőnök felkiált

„Úristen, ez egy elefánt”

GYUKICS GÁBOR fordításai

AYHAN GÖKHAN

Zárkózott madár

Vas Vikinek

jegesebb lépcső kísér le
zárkózott madár fészkébe,
balra ajtó, jobbra folyosó,
hajánál visszarántott folyó

betapasztott hullámozása
fészkeből kiálló szálka,
Jézus teste, csőr tartalma:
öklendezése húzza partra,

mint lángjába ejtett fészkek
kifosztotta madárénekek,
tragikus eseményt hogyan találhat

rossznak egy madár, aki él,
mitől is jobb a többinél,
zabál, ürít, szaporodik, mint állat.

Aszklépiosz kígyója

Szkárosi Endre emlékére

nincs rád gyógyszer: gyógyszer nincs,
nincs rád gyógyszer:
nincs rád gyógyszer:
nincs rád gyógyszer: fertőtleníts,
nincs rád gyógyszer:
nincs rád gyógyszer:
nincs rád gyógyszer: gyógyszer nincs,

nincs rád gyógyszer:
nincs rád gyógyszer:
nincs rád gyógyszer: elveszíts,
nincs rád gyógyszer:
nincs rád gyógyszer:
nincs rád gyógyszer: gyógyszer nincs.

BUSCH PÉTER

hajóroncs

hajóroncs forgatja a folyót
a hangját hallom ahogy nézem
vagy ujját húzza a horizont
egy páncélozott vadászgépen
az úton a fák is hangvillák
ez halkabban idegesít vagy
márvány alatt fadobozban zúg
a halott mint az orgonasíp

BÍRÓ JÓZSEF

Harangoznak

•
'mi sem áll távolabb
az
igazságtól
mint -, hogy —
béke van
•
'mi sem áll távolabb
az
igazságtól
mint -, hogy —
béke lesz
•
'mi sem áll távolabb
az
igazságtól
mint -, hogy —
országom vagyok

[szeretettel adom Novotny Tihamér művészettörténésznek]

Hallgatag angyal

...
hát ... **igen**
a
MONTMARTRE
amikor mert
...

hát ... **igen**
a
MONTMARTRE
amikor arra
...
hát ... **igen**
a
MONTMARTRE
amikor már
...
hát ... **igen**
a
MONTMARTRE
amikor valami
...
hát ... **igen**
a
MONTMARTRE
amikor más
...
hát ... **igen**
a
MONTMARTRE
amikor ott
...
hát ... **igen**
a
MONTMARTRE

Fulladásgátlás

Láttuk a tömeget a Tiszánál. Az alsó rakparton voltak vagy harmincan, a fekete vizet nézték. Elemlámpákat vettek elő, azokkal világítottak, de hiába, a fény nem tudott áttörni a ködön, úgy lebegett a lilaság a folyó fölött, mint valami hatalmas, tejes felleg. Vardát bökdöstem, hogy mit szól ehhez a nagy felbolyduláshoz a falujában, mert mi mindig ezzel piszkálódunk, egymás szülőfalujával, de csak a vállát vonogatta. Nagyon érdeklí őt.

Engem érdekelt. Ha másért nem, hát akkor azért, mert a sötétben nem láthattam, mi van az arcokon, miért tolonganak annyian a rakpartot nyaldosó Tisza mellett, aggódnak-e, félnek-e valami miatt, vagy egyszerűen csak kíváncsiak. Lassítottam a lépteimen, úgy próbáltam elcsípni egy arckifejezést, csak egyet legalább, de akkor Varda megállt, ugye, nem kell odamenni, ezt a kérdést olvastam ki a grimaszából. Csak a szája húzódott egy kicsit el, csak a szeme nézett hitetlenkedve, csalódottan, hogy ugye, nem kell? Elszégyelltem magam, hogy engem ez érdekel, ez a butaság, és nem néztem többet a tömegre, bármennyire vonzotta a tekintetemet.

Egy olyan házba mentünk, amiben már nem él senki, csak Tücsi, ritkán, mikor hazajön. Bementünk, a szobában szürkeség volt, mert nagyon füstöltek, Tücsi is egy füstfelleg mögül emelkedett föl, amit ő fújt ki pont az előbb, de amikor meglátta Vardát, félrerakta, félrerakott mindent, a cigarettát is meg az éppen folyó beszélgetést is, mert Vardával ők mostanában már nagyon ritkán találkoznak. Rögtön az asztalhoz vezette, és leültette, láttam, hogy sok, nagyon sok megbeszélőnivalójuk lesz.

Egyik kérdés a másikat követte, de azért látszott, hogy most inkább Tücsi beszél, főleg az egyetemről, bánja a jogot nagyon, nincs neki ehhez segge, meg az élete se elég szar hozzá, hogy reggeltől estig csak tanuljon, rögtön ott kellett volna hagynia, de most már hogy hagyja abba? Közben egyre jobban kicsúszik az időből, ebben a szemeszterben az előző előtti pótolja, a következőben meg majd az előzőt, nem fog a végére érni soha.

Éreztem, hogy a téma lassan kifulladás, mindjárt Vardára kerül a sor. Ha most rögtön itthagynom őket, még megúszhatom azt a részt, amikor

elkezd a munkáról beszélni. A fejemet forgattam, menjek-e, ne menjek, mindig ilyen nyámnyila vagyok, egyszer azt mondta valaki, „megal-kuvó”, akkor nem is tudtam, mit jelent.

– Két év, mondjuk, és akkor itthon majd kezdek veled valamit, azzal már könnyű lesz – mondta. Elnevettem magam, nem lehet ezt meg-úszni, ha felpattantam volna, akkor is hallottam volna elmenőben.

Tücsinek nagyon tetszett az ötlet, nem is lepődött meg, csomóan csinálják, jó dolog, világot látsz, pénzt keresel. Varda ettől most még izgatottabb lett, hogy végre-valahára talált valakit, aki megérti, kapott is az alkalmon, és tovább fejtegette, hogy miért lesz jó neki.

Volt már ebből vita, vagyis lehetett volna, ha akarom, de így csak passzívan vitatkoztunk, ő a lelkesedésével, én a hallgatásommal. Csak félve, óvatosan provokált, saját magát is átverve, nehogy végül tényleg kimondjam, amit gondolok, mert akkor azt már nem lehet vissza-szívni, nem lehet nem figyelembe venni, és neki ki kellene mondania, amit dönt.

Gúnyosan mosolyogtam, mert észrevettem, hogy én is félre akarom vezetni magamat. Varda furcsán nézett rám, nem értette, mi ez az arcomon, ez a csúnyaság, a gúnyt nem szereti, az rosszul esik neki nagyon, most biztosan azt hitte, amiatt vagyok ilyen csúnya, amit mondott, de mindegy, ezt most nem lehetett jóvá tenni. A következő pillanatban már Tücsivel volt elfoglalva, ez jó, most ne nézzen rám, most befelé akarok figyelni. Becsapom magamat, mert én igazából nem szeretném, hogy bármilyen döntést miattam hozzon meg, valamiről az én akaratom miatt mondjon le, akkor már nem is esne jól, ha itt maradna, csak gyűlölném magamat érte.

És folyt tovább a beszélgetés, próbáltak engem is bevonni a társalgásba, a sajátunkba, mert látták, hogy inkább Varda felé figyelek, pedig akkor már nem, mert akkor már elengedtem azt a fonalat is, és az emberekre gondoltam megint, ahogy állnak a rakparton és a nehéz ködben valamit nagyon meg akarnak látni. Talán csak egy horgász volt, akit néztek, vagy egy úszó, igen, egy úszó – ebbe a gondolatba kapaszkodtam, mert ismerős volt, mintha gyerekkoromban is lett volna valaki, aki télen átúszta a Tiszát.

Semmi másra nem tudtam gondolni most, csak rá. Egy férfi volt – ha volt –, már nem fiatal, de izmos és erős, és a folyó nem elég széles, hogy kifogjon rajta. Akkor még hidegek voltak a telek, igazi fagy sűrűsödött a Tisza felszínén, és a férfi alámerült, méterekkel arrább dugta csak ki a fejét, és csak páran lesték a partról, mert senki sem tudta, mi történik,

történik-e valami egyáltalán. Később készítettek vele interjút, az újságban is megjelent. Igen, erre tisztán emlékszem, erre az újságcikkre, meg a fényképre, ami mellette volt. Ez lehet most is.

– Egy csomó embert láttunk a Tiszánál, most, amikor jöttünk – mondtam hirtelen, mert megerősítés kellett. Varda elfordította a fejét, az ölébe bámult. A többiek csak néztek rám várakozva, és nem szóltak semmit, folytatnom kellett, pedig bántott Varda lehajtott feje. – Ott álltak az alsó rakparton, és világítottak a vízre, de nem lehetett látni semmit.

– Ki van a Tiszában? – ezt kérdezte valaki, és vártam, hogy majd röhögnek, hogy ez egy vicc lesz, de nem röhögtek, attól persze még lehetett vicc, Varda szeméért folyamodtam segítségért, és a szempár meg is lett, csak az útmutatást vártam hiába. A fejét nem mozdította, de rám pillantott, és csendes mosolyra húzta a száját, de úgy, hogy azzal ne segítsen, hogy ne tudjam az arcából kiolvasni a megfajtást. Egyedül hagyott ebben. Mindig tesztelget, azt akarja, hogy ügyesebben meg tudjak állni a saját lábamon, és ezzel a mosollyal azt üzente, hogy ő sincs most hozzám közelebb, mint itt bárki más, hiába is keresem a választ a szemében. Pedig ő tudta, hogy nem értem, hogy fogalmam sincs, ezen nevetni kell-e, vagy komolyan beszélnek.

– A Dávid már nem jelentkezett egy ideje – mondta valaki más, és aztán folytatták, többen, hogy ja, a Dávid az nagyon hallgat, látjátok, most se jött el, csak ki ne szedjék egyszer a Tiszából, mert akkor rábaszik, egyszer már belement, akkor is megverték, mert nem százas a gyerek, megérdemli, komolyan.

Csak mondták és mondták, és nem akarták abbahagyni. Éreztem, hogy Varda engem néz, de már nem akartam odafordulni. Azt tudtam, hogy én őt jobban, mint ő engem, tudtam onnan, hogy én ezt nem lennék képes megtenni vele, nem hagynám ott soha, semmi pénzért, de mindegy, ez mindig így van, ez az a dolog, amit nem lehet két egyenlő részre elosztani, csak ne dörgölné mindig az orrom alá.

Hazaindultunk. Kellemetlen érzés toluult föl a torkomba, mert arra gondoltam, hogy most mindjárt, bármelyik pillanatban elküld. Átöleltem a karját, és félttem, mert egyedül éreztem magam még az ölelésében is, tudtam, hogy most is az jár a fejében, az a dolog, az egyetlen, amit megvetek benne, aminek fölötte érzem magam. Igen, el fog küldeni, tudom, rossz voltam, a gúnyos mosoly miatt, mert azt hiszi, neki szólt, mindjárt megáll, lehámoz a karjáról, és megkér, hogy menjek haza.

Pedig ő a gonosz kettőnk közül. Ezt nem érti meg, hogy mikor közel engedsz magadhoz valakit, felelősséggel tartozol, és ki vagyok

én, hogy megmagyarázzam neki, magától kellene tudnia, az ilyesmit az embernek nem rágják a szájába, hanem ráérez, megtanulja, önállóan, ahogy gondolkodni is egyedül tanult meg.

Az alsó rakparton akart menni. Eszembe jutott a tömeg, ami néhány órával ezelőtt itt volt, a ködbe ütköző fények, a folyó. Nem akarok erre menni, annyi másik út van, miért pont erre kell, de ezt nem mondtam ki, csak egy helyben állva, a kezemet tördelve beszéltem hozzá, mint aki tudja, hogy az a sok minden, amit ki sem mond, semmit sem ér, de a remény, a remény már megint nevetségessé teszi, megalázza. Mert akkor is erre kell menni.

Most senki sem volt itt rajtunk kívül. A vizet néztem, látni akartam, amit az a sok ember nézett nemrég, de hiába, nem lehetett kivenni semmit. Sétáltunk a folyó mellett, a susogásából úgy éreztem, nagyon közel lehetünk hozzá. A cipőm orrával valami nehézbe ütköztem, megbotlottam, ijedten néztem a földre, aztán Vardára, „világíts!”, mondtam neki, és hátrább léptem, mert az a fiú jutott eszembe, az a Dávid, akiről beszéltek. Varda nem csinált semmit, csak állt, nem is tudtam, hogy ott van-e még egyáltalán, ijesztő volt, mintha kifordult volna magából. Elővettem én a telefonom, bekapcsoltam a vakut. Két ruhacsomó hevert előttünk, két lila ajkú test. Varda kabátját rángattam, hogy nézzen már ide, létezik, hogy ennyire hülye, hát nem látja, hogy itt van két ember, de ő még most is alig akarta őket észrevenni. Mintha nem értette volna a lényegét, hogy itt mi is történt.

Hátralépett, a fejét vakargatta, „el kéne menni”, mondta. A testeket néztem, a hajukat, mert arra volt a legkönnyebb nézni, aztán a ruhájukat, a kezüket, végül az arcukat, dobogó szívvel, olyan csúnya, hogy nem lehet nem oda nézni, ezek mi vagyunk, most már látom.

– Ezek mi vagyunk – mondom, hogy ő is hallja, és ránézek. Varda elhúzza a száját, szomorúan néz, de tudom, hogy fejben máshol jár, egyszer bevallotta nekem, hogy őt az ilyesmi nem zaklatja fel.

El kéne menni, mondja, ő nem akar ezzel foglalkozni, semmi közünk hozzá, csak pont mi találtuk meg őket.

De azért csak álltunk ott, és nem néztünk a halottakra. Sokáig csendben voltunk, aztán Varda szól, hogy kapcsoljam ki a vakut. Utána vártunk tovább, de már nem karoltam belé. Tudtam, hogy ő nemsokára megunja, és tovább fog menni, de én nem fogom otthagyni őket, azt a kettőt, amíg valaki rám nem talál. Talán észre se veszem majd, hogy elment, akkora itt a sötétség.

Az ember, aki eladta a világot

Itt állok: Szeged, Palánk cukrászda. A hely a megszokottnál forgalmasabb. Soha nem ér ide. A *The Man Who Sold The World*-öt hallgatom, és az jár a fejemben, hogy ez eredetileg nem egy Nirvana szám. Pár éve, mielőtt a szegedi gátat felújították, még állt azon egy graffiti: „MI-ÉRT KELLETT MEGHALNOD?!”. Már a rendszerváltás után került oda, miután Kurt öngyilkos lett. Körbeforgok, napos az idő, de a fák levelei sárgulnak. Vége a számnak, leveszem a fülest. Megérkezett. Homokszürkék a szemei, szemöldöke összenőtt, és lila pufikabátot visel. Szőke vállig érő haja tincsekben tapad össze, mint Kurt Cobainnek. Darabos a mozgásunk. Azt mondja, a vasútállomástól jött, meg hogy nem szórtelenített, szándékosan, ma este ne várjak semmi *olyat*. Benézek a Plebsbe. Menjünk inkább, sóhajtozik, a Belvárosi hídon keresztül a Ligetbe, neki nincs pénze arra, hogy sznob helyen lazuljunk. Indulás. Az Erzsébet liget 900 méter innen, az pontosan 11 perc gyalogosan, normál tempóban. Az autók kásás sarat fröcskölnek a hídon, téliesre fordul minden. Azt mondja, neki Szeged az ideális város, Pesten túl sok a kretén. Szeged az színes, Pest meg sötét és galambszaros. Ő meg biztos nem fogja minden nap más szarát kerülni. Pest az olcsó rágógumi, gyorsan elmegy az íze és kiábrándító, Szeged az szafatos, mint egy Angus marhahúsos hamburger. Megérkezünk. Leülünk a Ligetben a fűre. Tűz a nap, harminchat fok, végigmér tetőtől talpig. Nincsen mimika az arcunkon. Szemöldöke egy hosszú vastag csík. A páratartalom huszonöt százalék. Azt mondja, nem kellett volna így kiöltöznöm, nem bálba megyünk. Zavar a csönd. Mesélem, hogy a *The Man Who Sold The World*-öt hallgattam a Nirvanától, amíg vártam. A Bowies jobb, fűzi hozzá, majd kéri, hogy akkor énekeljem. Szívesen, válaszolom, de gyatra az angolom. Akkor hagyjuk. Forgolódunk. Zavar a csönd. A szülei itt jöttek össze, mutat körbe a Ligeten egy kis szünet után. Május elseje volt, akkor ez még mást jelentett, mint ma, az anyja már annyiszor elmesélte. Mi lettünk a szüleink, teszi hozzá. Mi a legrosszabb tulajdonságod, kérdezi. Az, hogy gyáva vagyok, gondolom, de nem mondom ki, mert gyáva vagyok. Az apja vasutas volt, azért szereti az állomásokat, folytatja. Habár az apja jobban szerette a vonatokat, mint a saját családját. Állítólag, egyszer részegen

még el is ütötte egy dízelmozdony, de az se vette el a kedvét a vonatozástól. Szoktam-e olvasni, kérdezi. Szerinte a könyvek elfeledtetik a valóságot. Nincsenek könyveim, csak a gépem, de nem válaszolok, félek kiábrándítaná. Szerintem, nem is igazán vár választ. A dalban, az ember, aki eladta a világot, valójában gyáva, vagy csupán kurva magányos?

Ő a belvárosban lakna a legszívesebben, gondolkodik hangosan. Franciaerkély, belső udvarra néző lakás, meg valami kurva nagy kutyája. Mondjuk, dán dog. Szegeden a kutyáknak is jobb dolguk van, mint másutt. A szegedi kutyának tartása van, az nem szarik cikkcikkban a járdára. Mosolyog. Érzem. Most először. A szemöldöke még mindig mozdulatlan, egybefüggő vastag csík. Azt mondja, Szegeden a csóróknak is van épp elég hely, ahol jól érezhetik magukat. Azt mondja, szimpatikus neki, hogy nem tettem szóvá, hogy késett. Menjünk, sétáljunk inkább, még mielőtt szerelmes pacsirtáknak néznek itt a fűben. Átsétálunk az Erzsébet ligeten, majd a Bertalan hídon. A gyalogosoknak homályos az arcuk, lengén öltözöttek, egészen biztosan nyár van. Azt mondja, a Tisza soha nem volt a Duna riválisa. A Tisza mindig sokkal menőbb volt. Össze se lehet hasonlítani. A Tisza misztikusabb, és van egyénisége. Olyan, mint egy bandában a basszeros. Ő soha nem tudott kirakati majmokba beleszeretni. Az is kiderül, hogy habár az apját nem ismerte igazán, baromira hiányzik neki. Nézelődünk a Római körúton. Megemlítem, hogy igazából a világ bármely másik pontján sétálhatnánk, miért éppen Szegedhez ragaszkodott? Neki jó itt, mondja, itt nőtt fel, ez már csak ilyen. Rám néz. Borzasztó magas vagy. Százkilencvenhárom centi, válaszolom. Mint egy vécépumpa. Vékony lábak, a mellkasom meg gyufásdoboz méretű. Tudom, hogy megint elmosolyodott. Ma másodszer. Leülünk egy korlátra, a Don't Panic Angol Nyelviskola előtt. A helyet 4.9 csillagra értékelték. De rohadtul meginnék itt egy sört, tör ki belőle. Valójában milyen magas vagy, kérdezi, de én felteszem a fülest, és újra meghallgatom a The Man Who Sold The Worldöt, de most a Bowies változatban. Gombostű leszúrva. Otthon. 4 óra 48 perc forgalommal és útdíjakkal együtt. Családod van, kérdezi. 22 fok, enyhe zápor. Elsőfokú figyelmeztetés zivatarra. Mások képeit böngészem. A Dóm téren ölelkezős, lovasszobornál pózolós, beállított ételfotók. Lenémítom. Feliratozva látom, hogy újra megkérdezi. Családod van? Arra gondolok, úgy sem szörntelenített, nem lesz kamerázás. Édes Álom Vendégház, ellátás nélküli szálláshely, most csak 11.990 éjszakánként. Hogy lehet

ilyen olcsó? Szépen vetett franciaágy, a mosdó tiszta, gyerekbarát. Ma már semmi nem ilyen olcsó. Aztán a megerősített atombiztos új gát. MIÉRT KELLETT MEGHALNOD?! Keresés: Szegedi árvíz

„1879. március 12-én, Gergely napján, hajnali 2 órakor betört a víz, amely felbecsülhetetlen anyagi károkat okozott ugyan, és döntő csapást mért a város ősi életformájára, sajátos egyéniségére, de ugyanakkor a modern fejlődés páratlan lehetőségeit is megnyitotta előtte.” Forгатom a kamerát a korláton ülő magunk körül. A képeken, melyekből összeáll a tér, szakad az eső. Tulajdonképpen egyfajta fogság az emberbe ágyazott gyávaság. Visszaadom a hangot a mikrofonjára, hallom, ahogy éneкли, tökéletes angolsággal:

Who knows? Not me, We never lost control, You're face to face, With the man who sold the world...

Virtuális séta befejezve. Zavar a csönd.

Palazzo
Esposizioni
Roma

3_28.01.2024

Luca 10.00 Roma 2013 di 2010

CSÁKVÁRI LILLA

The beginning of a beautiful friendship

VÁZLAT A KOGNITÍV IRODALOMTUDOMÁNY
ÉS A BIBLIOTERÁPIA KAPCSOLÓDÁSI LEHETŐSÉGEIRŐL

Magyarországon az utóbbi évtizedekben, de főként az elmúlt években a biblioterápia hihetetlen népszerűsége tett szert. Számos könyv, cikk, ismeretterjesztő kiadvány, csoportbemutató, esetleírás jelenik meg, egyre több felsőoktatási intézményben jön létre biblioterápiás specializáció vagy posztgraduális képzés. Két hivatalos társaság is létezik az országban (*Magyar Irodalomterápiás Társaság* és *Magyar Biblioterápiás Társaság*), nem beszélve az online térben, elsősorban a közösségi médiában hirdetett, folyamatosan felbukkanó újabb és újabb (tematikus) csoportok megjelenéséről.

Béres Judit, a Magyar Irodalomterápiás Társaság megalapítója a következő definíciót adja a *módszerről*: „az olvasás és az írás terápiás és interaktív felhasználása a személyiség szervezettebbé tételére: preventív, egészségmegőrző és fejlesztő funkciót tölt be”.¹ Béres az idézetet bennfoglaló könyvében Nicholas Mazza irodalomterápiás modelljéből indul ki (RES-modell),² hogy megértesse az irodalomterápia *működését*. Vagyis az irodalomterápiás folyamatot három komponensre osztja: az irodalmi művek olvasásának, a személyes fókuszú megbeszélésének és a sajtószöveg-írásnak a hármassztruktúrájára.

Bizonyára feltűnt, hogy a fentebb kurzívval szedett szavak közül egyik sem a *tudomány* vagy *diszciplína*, esetleg *elmélet* címszóval hivatkozik a biblioterápiára, mindegyik terminus a gyakorlati oldalt nyomatékosítja. A számos kiadvány és tanulmány között tudniillik kevés olyan lelhető, amely csakis az irodalomelméleti háttérrel kutatja,³ elsősorban módszertani boncolgatások, pszichológiai megközelítések, biblioterápiás olvasatok szemtanúi lehetünk. A hermeneutika, a narratológia területe az, amiről a legtöbb szó esik az elmélet oldaláról.

Ezek alól egy kivételt említhetünk, amely egy teljes kötetet szentel a témának: Jeney Éva *Nyitott könyv – Irodalom, terápia, elmélet*⁴ című kiadványát. Je-

¹ Béres Judit: *Élet a sorok között: Irodalomterápiás gyakorlatok mindenkinek*, Libri, Budapest, 2022.

² Nicholas Mazza: *Poetry therapy: Teoria e pratica*, Mille Gru, Monza, 2019.

³ A *Helikon* 2016-os, a biblioterápiáról szóló tematikus számának is csupán egy-egy tanulmánya irodalomelméleti vonatkozású. (*Helikon*, 62. évf., 2. sz., 2016).

⁴ Jeney Éva: *Nyitott könyv: Irodalom, terápia, elmélet*, Balassi Kiadó, Budapest, 2012.

ney a következőképpen indítja könyve bevezető részének harmadik fejezetét: „A biblioterápia gyakorlat, nem elmélet. Azaz: megléte nem múlik elméleti feltételeken.”⁵ Majd folytatja: „Minden biblioterápia-meghatározás valamilyen elméleti előfeltevésekből indul ki, ami nem jelenti azt feltétlenül, hogy szerzőjének átfogó elméleti koncepciója volna az irodalommal való gyógyítást illetően. (...) milyen elméleti háttére lehetséges a biblioterápiának? Van-e valamely speciális elmélete, amely az eljárás hatékonyságát elősegíti, növeli?”⁶ A *Nyitott könyv* fejezeteiben azonban, válasz gyanánt, szerzőket és elméleteiket veszi sorra, Arisztotelésztől Ricoeur-ig, Barthes-tól Foucault-ig, Ecótól Fishig, Bahtyinon és Gadameren át egészen Jaussig (a teljesség igénye nélkül), amely teóriákat a biblioterápia szolgálatába állítja, hiszen mint mondja: „a biblioterápiának szüksége van elméletre, s azt egyfelől a pszichológia és pszichiátria szolgáltathatja neki, másfelől az irodalomtudomány, mindkét esetben a gyakorlati implikációkat tartva szem előtt.”⁷

Amennyiben a biblioterápia irodalomelméleti diskurzusait valóban a praktikus oldalról vesszük górcső alá, vagyis a terápiás folyamatban a cél azoknak gyakorlati alkalmazása lenne, felmerülhet a kérdés, nem tekinthetjük-e magát az irodalomterápiát alkalmazott irodalomtudománynak?⁸ Egy 2009-es cikk⁹ az *alkalmazott nyelvtudomány* létező terminus interpretációinak, jelentéseinek jár utána a nyelvészeti szakirodalomban fellelhető definíciók összevetése alapján. Az értelmezések között található a felhasználói szféra közvetlen kiszolgálását, gyakorlati feladatok ellátását, a nyelvészeti módszerek, elméletek gyakorlati célú felhasználásának fontosságát, a társadalmi problémák megoldásához szükséges tudás megszerzését vagy a nyelvészet gyakorlati alkalmazását. Ennek analógiájára, vagyis a felhasználóközpontság, a társadalmi kulcsszerep, a gyakorlati adaptálás koncepciójának mintájára valóban érvényes lehet a biblioterápia alkalmazott irodalomtudománynak tekintése.¹⁰

Jeney a biblioterápiát leíró irodalomelméletek felvázolása során 2012-ben még nem számolt egy, a már létező teóriákat kiegészítő, sőt azokat számos szempontból meghaladó, természettudományos eredményeket is beemelő új

---

⁵ Jeney, *Nyitott könyv*, 24.

⁶ Uo.

⁷ Uő. 39.

⁸ V. Gilbert Edit egyik cikkének címében már felveti ezt a lehetőséget és így aposztrofálja a biblioterápiát (V. Gilbert Edit: *Biblioterápia mint alkalmazott irodalomtudomány és lehetséges oktatási modell*, in *Helikon*, 62/2 (2016), 239–248.

⁹ Fóris Ágota: *Az alkalmazott nyelvészet terminus*, in Ablonczyné Mihályka Lívya és Garai Anna szerk.: *Győri Nyelvi Mozaik III.*, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2009, 72–80.

¹⁰ A szókapsolat nem összekeverendő az *Alkalmazott irodalomtudomány* egyetemi szakiránnyal/specializációval, amely „a nyelv-, az irodalom- és a kultúrák közvetítés tudománya.” (<https://www.staff.u-szeged.hu/~feher/honlap2/alkalmazott.htm> Utolsó letöltés: 2024. 01. 20.) Így talán megfontolandó volna az *alkalmazott irodalomelmélet* kifejezés használata.

megközelítéssel: a kognitív irodalomtudománnyal. 2017-es *Kognitív narratológiák* című tanulmányában¹¹ jár körbe bővebben olyan befogadás-fókuszú kognitív elméleteket, amelyek azokat a mentális feltételeket és műveleteket tanulmányozzák, amelyek által az olvasó egy szöveg befogadása során narratív reprezentációt hoz létre. Mindezt azonban nem a biblioterápia nézőpontjából teszi, hanem egy önmagában álló irodalomelméleti diskurzust térképez fel. Pedig az irodalomterápiában újszerű fordulatot adhatnak e diszciplína kutatásai, hiszen ahogy maga az irodalomterápia is teszi, nem a művek jelentésének intellektuális befogadását tartja szem előtt, hanem a befogadóra tett hatás a releváns. Ez az igencsak fiatal tudományterület változást hoz a befogadás folyamatának, a katarzis élményének, illetve ezek olvasóra vonatkozó következményeinek értelmezésében, a szerző-szöveg-olvasó kapcsolati háromszög kérdéskörében, a narratív szövegek olvasóra tett befolyásának vizsgálatában, így komoly adalék lehet a biblioterápia számára a saját elméletének megképzése során.

A kognitív irodalomtudomány az „irodalmi művek szerveződésének és olvasóra tett hatásának összetett magyarázatát célozza, amelyhez az érzékelés pszichológiájának koncepciói, illetve a kognitív nyelv-, szöveg- és információfeldolgozás modelljei nyújtanak támpontot”.¹² Kettős irányultsággal bír tehát, melyek mindegyike elengedhetetlenül fontos a biblioterápia számára: az irodalmi szövegek jelentése csakis az emberi elme működésének folyamatában érthető meg, így egyrészt vizsgálja a befogadó mentális folyamatait, neurobiológiai működésmódokat is, ezáltal nem ad szabályokat az értelmezés folyamatához és nem behatárolja azt, hanem azt vizsgálja, mi történik a befogadó agyában az olvasás és az értelmezés során. Az olvasás alatt kialakuló *érzelmeket* éppolyan fontosnak tartja, így ez szintén újdonság a korábbi befogadáselméletekhez képest.¹³ A kognitív iskola azt vizsgálja, milyen kognitív és emóciós mechanizmusok működése által érti meg az olvasó a szöveget és ad neki jelentést. Ekképpen egy újfajta recepcióesztétikának is tekinthető. Másrészt magát a szöveget vizsgálja, pontosabban szövegeffektusokat, szövegjegyeket, azt, milyen felépítéssel bír és milyen narrációs eljárásokkal és technikákkal dolgozik egy adott szöveg, hogy a megfelelő *érzelmi* hatást elérje az olvasójában. Már zajlanak a neurológiai képalkotó diagnosztikai

---

¹¹ Jenev Éva: *Kognitív narratológiák*, in *Literatura* 43/3 (2017), 230–237.

¹² Horváth Márta és Szabó Judit: *A kognitív poétikai kutatócsoport bemutatkozása*, in *Literatura* 45/4 (2019), 407.

¹³ Az érzelmek hangsúlyozása, vizsgálatának bármilyen irodalomelméletbe történő bevonása hosszú ideig komoly kritikák és viták tárgya volt, hiszen túl szubjektívnek ítélték, azonban ma már a felett technológiának köszönhetően ez is egy objektíven, empirikusan vizsgálható terület.

eszközök (pl. fMRI, agytérképezés) által az olvasással kapcsolatos ilyen irányú vizsgálatok, illusztrálni is lehet az olvasás aktusának idegi alapjait, ezek az eredmények elérhetőek a kutatás számára.

A kognitív irodalomtudomány, fontos recepcióesztétikai fordulatot hozva, távol tartja magát az – ecói terminussal élve – mintaolvasótól,¹⁴ hiszen – ahogy fentebb írtuk – az olvasói *emóciókat* vizsgálja, és ugyanígy a biblioterápiának is szigorúan el kell kerülnie a mintaolvasóval való együttműködést, tudniillik nem számít, hogy a befogadó úgy értelmezi-e a szöveget, ahogy az a (minta)szerzői szándékban kódolva van: az empirikus olvasóra kell támaszkodnia. Feladata voltaképpen nem a tradicionális szöveganalízishez alkalmas elemzési stratégiák elsajátíttatása, sem az intellektusra, a racionális elmére való ráhatás vagy a műveltség pallérozása – ámbár mindhárom aktus akaratonkon kívül megtörténhet, így akár működésbe léphet a mintaolvasói attitűd is.¹⁵ Célja mindig az önismeret fejlesztése, az érzelmi kapcsolódás, a személyiségfejlődés, egy-egy elakadás feloldásának segítése, esetleg a traumafeldolgozás. Egy hagyományosnak nevezhető pszichoterápiában sem célravezető, ha a terápiás fél intellektuális munkát végez, sőt kimondottan hátráltathatja, meg is gátolhatja a terápiás fejlődést.¹⁶ Amennyiben tehát a biblioterápiának a mintaolvasóval van dolga, elő kell hívnia benne az empirikus olvasót, aki interpretációja során *csakis* az érzelmeire hagyatkozva, naiv módon érintkezik a szöveggel. Ez az elképzelés tehát az ecói gondolatmenettel éppen ellentétes. A biblioterápia az értelmezés határtalanságával¹⁷ dolgozik, erre épít, ennek elfogadására és alkalmazására buzdítja a folyamatban résztvevőket. A szöveg, bár a szerző mentális működésének kifejezője, úgy irányítja az olvasót, hogy az bevonva emlékezetét, kulturális háttérét és képzeletét, létrehozza saját mentális világát.¹⁸ Ez a folyamat annyiban módosul az irodalomterápia során, hogy az érzelmi és tapasztalati horizonthoz való eljutás aktusa irányítottan (is) zajlik.

---

¹⁴ Umberto Eco: *Hat séta a fikció erdejében*, ford. Schéry András, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1995.

¹⁵ Természetesen vannak olyan szituációk, amelyekben kimondottan előnyös, ha egy értelmezésnek ezt a szakaszát is beépítjük a folyamatba, pl. egy iskolai irodalomóra. Vö: Csákvári Lilla: *A kettőfűrészelt apa találkozása a sporttal: A magyarórákon alkalmazható irodalomterápia lehetőségei és egy esettanulmány*, in Dávid Kinga és Zentainé Kollár Andrea szerk.: *Műhelymunkák II.: Válogatás fiatal kutatók dolgozataiból*, kiadó megjelenése nélkül, Szeged, 2020, 130–158.

¹⁶ Az intellektualizáció egyfajta védekezési/hárító mechanizmus, akár a tagadás vagy a hasítás. Általa a terápiás fél eltávolítja magát egy érzelmileg kellemetlen vagy megterhelő helyzettől, a stressztől, szorongástól.

¹⁷ Vö. Umberto Eco: *Nyitott mű*, ford. Dobolán Katalin, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, és Eco: *Az értelmezés határai*, ford. Nádor Zsófia, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2013.

¹⁸ Renata Gambino és Grazia Pulvirenti: *Storie, menti, mondi: Approccio neuroermeneutico alla letteratura*, Mimesis, Milano, 2018, 12.

Mind, akik olvastunk már valaha szépirodalmat, tapasztaltuk, hogy olvasás közben az egyébként fikciós(nak értelmezendő) helyszíneket, időt és cselekményt valóságosnak érzékeljük és képzeljük el, a történetek karaktereinek fizikai, mentális és pszichés jellemzőket tulajdonítunk, gondolkodó, vágyakkal, érzésekkel bíró embertársainknak tekintjük őket. A biblioterápia épp ezekre, főleg utóbbira irányítja a résztvevői figyelmét: a szereplők viselkedésére, mintázataira, választásaira, motivációira, tehát tudatosan használja fel terápiás célra és tudatossá is teszi az amúgy tudattalanul működő emberi *elmeolvasás* képességét és folyamatát.

Az elmeolvasás, más néven *tudatelmélet*, *mentalizáció*, *Theory of Mind*,¹⁹ a mentális állapottulajdonítás képességét jelöli: magyarázni tudjuk mások viselkedését gondolataik, érzéseik, vágyaik alapján, a nem megfigyelhető állapotokról is következtetéseket tudunk levonni, sőt a saját magunk gondolatairól és érzéseiről is tudunk gondolkodni, így akár előre jelezhetjük magunknak későbbi viselkedésünket, képesek vagyunk az önreflexióra. A kognitív irodalomtudomány egyik legfontosabb érdeme, hogy kimondta és bizonyította: az irodalmi szövegeknek van egy olyan funkciója, amely ezt az elmeolvasási képességünket fejleszti.²⁰ Márpedig ha az irodalom önmagában, a magányos olvasás során, egyéni olvasatokban kibontakozva is képes ezt működtetni, akkor egy olyan terület (tudniillik a biblioterápia), amely manipulatív módon nyúl ugyanehhez a tudattalan folyamathoz és kihasználja azt, szándékolatlan tudja bizonyos irányokba fordítani az olvasó figyelmét, hogy az kifejezetten a maga javára kamatoztathassa – elakadásai meghaladására vagy egyszerűen önismeretfejlesztésre, önmaga tudatosabbá tételére – a mentalizáció során kialakult-kialakított elgondolásait.

Az *tudatelmélet* működésének felismerésében és megértésében kulcsfontosságú volt a tükroneuronok felfedezése²¹ az emberi agyban, amely komoly áttörést hozott az emóciókutatások területén, később pedig az olvasói érzel-

---

¹⁹ Erről bővebben lásd: Simon Baron-Cohen: *Precursors to a theory of mind: Understanding attention in others*, in Andrew Whiten szerk., *Natural theories of mind: Evolution, development and simulation of everyday mindreading*, Basil Blackwell, Oxford, 1991, 233–251.

²⁰ Ld: Lisa Zunshine, *Why we read fiction? Theory of Mind and the Novel*, Ohio State UP, Ohio, 2006. Idézi: Horváth Márta és Szabó Erzsébet szerk.: *Hogyan olvasunk krimi: A detektív történet kognitív megközelítései*, in *Új perspektívák a detektív történet kutatásában. Irodalom, evolúció, kogníció 1*. Ráció Kiadó, Budapest, 2019, 11.

²¹ A tükroneuronok felfedezése Giacomo Rizzolatti olasz idegtudósnak és munkatársainak köszönhető, akik az első, majmokon végzett kutatások után kimutatták, hogy az emberi agy sokkal több területén található tükroneuronok, mint pl. a makákóknál, akiknek csak az izommozgásokat irányító, vagyis a motoros funkciókért felelős agykérgi részében fedeztek fel ilyen idegsejteket. Ezáltal bizonyították, hogy az emberben sokkal komplexebb működés és hatás tulajdonítható a tükroneuronoknak. (Bővebben lásd: Giacomo Rizzolatti és Corrado Sinigaglia: *So quel che fai. Il cervello che agisce e i neuroni specchio*, Raffaello Cortina Editore, Milano, 2005.

mek (irodalomtudományos) kutatásában is. Ezek azok az idegsejtek, amelyek nem csupán akkor aktívak az agyban, amikor mi magunk végrehajtunk valamilyen cselekvést, hanem abban az esetben is, ha valaki más teszi ezt, és mi közben nézzük őt: tehát egy saját neurobiológiai program aktiválódik bennünk akkor is, ha csak megfigyeljük a másik embert. Továbbá számos modern képalkotó eljárással végzett vizsgálat megmutatta azt is, hogy nem csak *cselekvések* megfigyelésekor kezdenek tüzelni az agyban ezek az idegsejtek, de léteznek olyan neuronok is, amelyek az elképzelésért felelősek, nekik köszönhetően mások *érzéseit* is megértjük, el tudjuk képzelni. Ebben az esetben épp azok az idegsejtek kezdenek rezonálni, amelyek akkor is aktiválódnának, ha mi magunk ugyanabban az élethelyzetben találnánk magunkat, mint a megfigyelt személy.²² Mindez az olvasás aktusára vonatkoztatva is bizonyított: nem csupán egy másik *valóságos* embert nézve lépnek működésbe a tükroneuronok, de fiktív szövegvilágok fiktív karaktereit figyelve is ugyanúgy aktiválódnak. Ezáltal tehát megértjük kitalált személyek cselekedeteit, intencióit és emócióit, és velük szemben is képesek lehetünk az empátiára.²³

Az empátia legáltalánosabban a következőképpen írható le: érezni, amit valaki más érez; érintettnek lenni valaki más érzelmei és tapasztalatai által, akkor is, ha nem feltétlenül ugyanazokat az érzelmeket éljük át; beleképzelni magunkat egy másik ember helyzetébe; elképzelni, hogy valaki más helyzetébe kerülünk; következtetések levonása a másik mentális állapotáról; illetve előbbiek valamilyen kombinációja.²⁴ Coplan felfogásában az empátia egy komplex, egyszerre kognitív és affektív, imaginatív folyamat, amelyben a megfigyelő egy másik embert, annak pszichológiai állapotát szimulálja, miközben egyértelműen fenntartja az én és a másik differenciálását. A szerző szerint az affektív egyezés, a másokra irányuló perspektívavállalás és az ön-maga-másik megkülönböztetés az a három jellemzője az empátiának, amelyek csakis együttesen képesek leírni a fogalmat, tehát egy szöveginterpretáció során mindhárom összetevőnek működnie kell ahhoz, hogy a karakterrel való érzelmi azonosulás létrejöhessen. A biblioterápia számára mindhárom mozzanat megkerülhetetlenül fontos, amennyiben a terápiás ülés célja az olvasottakba történő minél mélyebb bevonódás. Szükséges azonban leszögezni, hogy az empatizáló fél (jelen esetben a befogadó) akármennyire kellemetlen és negatív érzelmet él is át, az olvasás és interpretáció során végig a *másikra* összpontosít.²⁵ Ezt a folyamatot a biblioterápia egy további lépéssel töldja

---

²² Ld. bővebben: Joachim Bauer: *Miért érzem azt, amit te? Ösztönös kommunikáció és a tükroneuronok titka*, Ursus Libris, Budapest, 2010.

²³ Egyes kutatók szerint a tudatelmélet és az empátia, vagyis mások gondolatainak vagy érzéseinek elképzelése egy és ugyanaz a fogalom.

²⁴ Vö. Amy Coplan és Peter Goldie: *Empathy, Philosophical and Psychological Perspectives*, Oxford University Press, Oxford, 2011, 4.

²⁵ Coplan és Goldie, *Empathy, Philosophical and Psychological Perspectives*, 12.

meg: az empátiát (amely ekkor már nem nevezhető empátiának) irányítottan és manipulatív módon visszacsatoltatja a befogadónak (terápiás félnek) az önmagáról való gondolkodásra, saját érzelmeire, és – lehetőség szerint – egy későbbi cselekvésre, cselekvéssorozatra, így akár fel is oldva őt a negatív érzelmek és bizonyos sémák alól.

Kulcskérdés, hogy az olvasás során milyen módon történik a fiktív szereplők élethelyzeteibe, cselekvéseibe történő érzelmi bevonódás. A befogadás paradoxona, hogy bár tudjuk, hogy amit olvasunk, fikció, mégis emocionálisan, akár az olvasottakhoz hasonlóan intenzív érzelmekkel reagálunk, akárha a valóságban volnánk, hiába, ez nem befolyásolja a fikciós események folyamatát (ennek szintén tudatában vagyunk). Katja Mellmann²⁶ az irodalmi szövegek befogadására alkalmazva különbséget tesz a *fiktív szituációra* és a *fiktív karakterre* vonatkozó befogadói érzelmek között: míg előbbi – mert ez vonja be őt igazán – az olvasó által megélt emóciókat (pl. feszültség, félelem) jelenti, utóbbi (negatív érzelmek esetén) inkább csak sajnálat és szánalom egy másik ember iránt.²⁷ Fontos megállapításra jutott ezzel a biblioterápia számára is, hiszen felfedte, hogy a szövegfeldolgozások (megtervezése) során érdemes nem első körben a karakterek viselkedésének, motivációinak analizésére készíteni a befogadókat, sokkal inkább azoknak a szituációknak az elemzésére irányítani a figyelmet, amelyek valóban átélt érzelmeket hívnak elő. *Saját érzelmekből* kiindulva ugyanis hamarabb és könnyebben megtörténhet az eseményeknek az olvasónak saját magára való visszacsatolása, az elakadt, érzelmileg távol tartott (belső) konfliktusos élethelyzetére való reagálás.

Az ember – az elmeolvasás/empátia megnövekedett képessége által – az egyetlen olyan élőlény, aki a tapasztalatok elbeszélő formában történő rendszerezésének és közlésének képességével is bír.²⁸ Könnyen belátható, milyen egyszerűen kapcsolható ez a megállapítás az elbeszélői azonosság (narratív identitás) fogalmához,²⁹ amely a biblioterápia létjogosultságát gyakorlatilag megalapozza.³⁰ A személyiséget folyamatosan alakulásban lévő entitásként

---

²⁶ Katja Mellmann: *Objects of Empathy: Characters (and Other Such Things) as Psycho-Poetic Effects*, in *Characters in fictional worlds: Understanding imaginary beings in literature, film, and other media*, szerk. Jens Eder, Fotis Jannidis és Ralf Schneider, de Gruyter, Berlin és New York, 2010, 416–441.

²⁷ Vö. Horváth Márta: *Átélt vagy ábrázolt érzelmek? Félelem és empátia az irodalmi befogadásban Edgar Allan Poe A kút és az inga című elbeszélése alapján*, in *nCognito* 1/1, 2022, 20–42.

²⁸ Stefano Calabrese és Federica Fioroni: *Leggere la mente. La lettura come stile di vita*, Archetipo Libri, Bologna, 2012, 20–21.

²⁹ Az emberre éppúgy a befejezetlen, vagyis mindig nyitott történetiség a jellemző, akár egy elbeszélésre. Ld. Paul Ricœur: *Az én és az elbeszélt azonosság*, in Paul Ricœur: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*, Osiris, Budapest, 1999, 373–411.

³⁰ Ld. Jeney, *Nyitott könyv*, 121.

értelmezzük, amely akár egy elbeszélés olvasása, értelmezése során is megképződhet, hiszen a szöveg világa, az olvasás aktusa során szerzett tapasztalatok mind beolvashatók a személyiségbe, így újfajta viselkedésmódok elindítója is lehet. Ricœur állította, történetekben élünk és történetekben is beszéljük el magunkat, ez pedig egy folyamatos, két irányban folyó, egyszerre kognitív és érzelmi interpretációs *meta*-működésmód, amelynek eredményét az egyén saját narratívájába építi be. Ebből kiindulva a narratív pszichológiai megközelítés azt vizsgálja, hogyan dolgozhatók fel az élmények a történetek olvasásán, majd a saját elbeszélésen keresztül.³¹ A biblioterápia ezt a folyamatot támogatja: a befogadónak egy olvasott irodalmi alkotás általi, saját élményének élettörténetébe való beépítését „vezeti”, amelynek folyamata egyszerűsítve három lépésben írható le: 1) hol és melyik szövegrész hat az olvasóra? 2) mi dolgozik benne, milyen emlékek, érzések jönnek elő? 3) a kettő összekapcsolása: miért? Az elbeszélte formában történő *közlés* pedig már a biblioterápiás folyamat további tevékenységeihez: a tapasztalatok, vélemények, érzelmek egymással való megosztásának, illetve a (kreatív) írás szakaszához kalauzol.

Záró gondolatindító

Tanulmányomban elsősorban a kognitív irodalomtudománynak azokat a kulcsfogalmait és kutatásainak eredményeit vettem sorra, amelyek a biblioterápia számára hasznosíthatók lehetnek egy még pontosabb elméleti háttér megkonstruálásában, továbbá amelyek által lehetségessé válik egy, a lehető legmegfelelőbbben működő szöveg kiválasztása, így egy adott (olvasó) személy vagy csoport terápiáját tudatosabban és célzottabban – nem csupán tematikai egyezés, ösztönös megérzések alapján – lehet megtervezni és megvalósítani. Az ezirányú kutatásokkal az irodalomterápia elismertsége, presztízse akadémiai világon belül is magasabb szintre emelhető, hiszen empirikusan alátámasztott eredményekkel tudja igazolni azt, amit ez idáig gyakran csak az intuíció által működtetett.

A kognitív irányú kutatás a biblioterápia kategorizálásának területén is változást hozhat, bizonyítandó, hogy a fejlesztő irodalomterápia és a klinikai biblioterápia közötti (nem is olyan szűk) rés számos lehetőséget rejt magában, így ha nem kórházi körülmények között valósul is meg, mégis komolyabb terápiás hatást érhet el a résztvevőknél.³²

---

³¹ Ld. László János és Thomka Beáta szerk.: *Narratívák. 5.: Narratív pszichológia*, Kijarat, Budapest, 2001.

³² A szerző a női traumairodalommal kapcsolatos kutatásai által jutott arra a megállapításra, hogy a párkapcsolati abúzust vagy testi erőszakot átélt nők traumafeldolgozó irodalomterápiája, bár nem kórházi falak között zajlik, de pszichológus szakember együttműködésével

Azonban a biblioterápia is számos adalékkal szolgálhat a kognitív poétika kutatásai számára. Olyan kérdéseket vethet fel, miszerint: az olvasás mint sajátos és megismételhetetlen egyéni tapasztalat módosulhat-e azáltal, ha csoportos formában történik? Mennyiben más a befogadói reakció és működés-mód, ha egy vezetett, manipulált interpretációs munkáról beszélünk, ily módon változhat-e, hogyan és mennyiben a szubjektív értelmezés? Hogyan módosul, illetve módosulnak-e egyáltalán a kognitív és pszichés folyamatok az olvasóban, ha az üléseken kimondottan terápiás céllal vesz részt? (Ezzel kapcsolatban a legújabb, kognitív alapokon nyugvó pszichoterápiás módszerek eredményei is komoly hozzáadott értékkel bírhatnak a kutatás számára.)

Látható, hogy a két diszciplína kapcsolódási mezsgyéjén számos terület vár még feltárára, a további vizsgálódás pedig hiánypótló, és komoly potenciált jelent mind a biblioterápiás folyamat és a módszer szakmaisága, mind pedig a kognitív irodalomtudomány számára.

„A könyveknek van értelme”

BESZÉLGETÉS MARCO DALLA VALLÉVAL,
A BIPO (OLASZ BIBLIOTERÁPIÁS ÉS KÖLTÉSZETTERÁPIÁS TÁRSASÁG)
ELNÖKÉVEL

A magyarországi biblioterápiás munka 1960-as évekbeli kezdeteivel szemben Olaszországban – noha Itáliát a kultúra, az irodalom és a művészet fellelőként tartjuk számon – a biblioterápia csupán néhány éves történetre tekint vissza. Ennek fontos állomása, hogy 2023. október 28-án megalakult a BIPO, az Associazione Italiana Biblioterapia e Poesiaterapia (Olasz Biblioterápiás és Költészetterápiás Társaság), melynek célja, hogy összefogja az országszerte, de eddig egymástól függetlenül működő biblioterápiás kezdeményezéseket. Ennek apropójából is kérdeztem beszélgetőpartneremet, Marco Dalla Vallét,¹ a Veronai Egyetem biblioterápiás képzésének referensét az idáig vezető útról, kezdetekről, nehézségekről, sikerekről.

– Ha valaki az olaszországi biblioterápia helyzetével kapcsolatban kezd kutatni, rögtön az Ön nevét találja mindenhol. Két könyvet is írt a témában, Ön vezeti a képzési programot a Veronai Egyetemen és csoportjai is vannak. De milyen volt a kezdet, hogyan találkozott a biblioterápiával? Mikor döntött úgy, hogy ezzel szeretne foglalkozni?

– Ez egy hosszú történet, hiszen eredeti szakmám szerint ápoló vagyok. Ám alapvetően mindig is olvasónak tartottam magam, egészen kicsi koromtól kezdve. Aztán egyszer, úgy 30 éves lehettem, feltettem magamnak a kérdést: ha én azt tapasztalom, hogy amikor olvasok, a könyvek jó hatással vannak rám, miért ne tehetnének ugyanilyen jót a betegeimmel is? A 2000-es évek elejéről, közepéről beszélünk. Ekkor döntöttem úgy, újra elkezdek tanulni, hogy lássam, valóban jó volt-e a megérzésem. Igazam lett.

– Szóval előtte soha nem is hallott a biblioterápiáról?

– Nem, magamtól jutottam el idáig. Úgy gondoltam, a könyveknek van értelme. Ma is találkozom néha olyan emberrel, akivel úgy beszélgetünk a jelenségről, hogy közben fogalma sincsen arról, mi a biblioterápia. Vagyis létezik olyan, hogy olvasói intuíció. A lényeg, hogy újra elkezdtem tanulni, és az

---

¹ Marco Dalla Valle fejlesztő biblioterapeuta, jelenleg szabadúszó kutatóként működik együtt a Veronai Egyetemmel. Képzéseket tart egyetemi és magántanfolyamokon. Két könyv (Biblioterapia. Strumenti applicativi per le diverse professioni. Verona: Qui Edit, 2018; Quando la lettura è un dono. Compendio per Lettori Volontari e organizzatori di servizi di lettura in contesti socio-sanitari. Verona: Qui Edit, 2019) és számos cikk szerzője a biblioterápia témájában. 2010 óta ír a www.biblioterapiaitaliana.com blog oldalon. A Biblioterápia és narratív technikák online akadémijának megalapítója, a Veronai Egyetem biblioterápiás posztgraduális képzésének vezetője, 2023 októbertől elnöke a BIPO-nak.

egyetemen szereztem tudomást a biblioterápiáról. A szakdolgozatomat mind az alapképzésen, mind a mesterképzésen ebből írtam. A kutatásaim során jöttem rá, hogy a biblioterápia valóban létezik mint tudomány.

– *Melyik karra iratkozott be?*

– A bölcsészkarra. Egyébként ebből a szempontból sem volt egyszerű a dolog: nem létezett olyan, hogy biblioterápia tanszék vagy kurzus. Sőt, a fogalmat is én magam vittem be az egyetem falai közé. Említettem, hogy a biblioterápiáról írtam a szakdolgozatomat 2010-ben: előtte még senki nem hallott róla. Az egyetem után kezdtem el a biblioterápiában való jártasságomat továbbfejleszteni. Tulajdonképpen már az alapképzés után elkezdtem workshopokat tartani.

– *Itt az egyetemen?*

– Nem, különböző közösségeknek, a szabadegyetemen, ahol a tudásomat kamatoztathattam. Megpróbáltam a munkahelyemen is használni a biblioterápiát: akkoriban a fekvőbeteg kardiológián dolgoztam, majd a kardiológiai intenzív osztályon. Ezek voltak az utolsó éveim a kórházban. Később igyekeztem különböző programokat, műhelyeket szervezni. Közben konferenciákra jártam, köztük orvosi konferenciákra is. Az első kutatásaim valójában orvosi adatbázisokon alapultak. Csak ezután nyitottam az irodalmi adatbázisok felé. De az elképzelés, hogy az egészségügy és a biblioterápia között van összefüggés, pontosan abból fakadt, hogy én ebből a világból jöttem. És azt kell mondanom, ez segített abban, hogy egy sokkal komolyabb és sokkal célzottabb kutatást folytassak.

– *Ekkor még mindig nem dolgozott együtt senkivel?*

– Nem, csak a tanulmányaimhoz végeztem a kutatásokat. Muszáj hangsúlyoznom, mennyire fontos volt, hogy a lehető legszigorúbban, legpontosabban végezzem a munkám. Ezután kezdtem el a gyakorlatban folytatni a tevékenységemet. Egy hospice-ban képeztem magam, és a kórházban is, amikor csak tudtam, biblioterápiával dolgoztam.

– *Tartott itt képzést?*

– Igen, képeztem az orvosokat, az ápolókat és az egészségügyi dolgozókat a hospice-ban. Szerveztem felolvasásokat hozzátartozóknak, azoknak a végstádiumban lévő betegeknek pedig, akik ezt kérték, hárfával kísért felolvasásokat tartottunk. Ez egy nagyon különleges kapcsolódás. A munkám, vagyis az, hogy betegekkel is együtt voltam, lehetővé tette, hogy a biblioterápiához hozzáértő, mondjuk úgy, *sajátos* módon közelítsek, hiszen a többiekhez képest másfajta képzésben részesültem.

– *Magyarországon is minden a kórházakban kezdődött. Érdekes ez a párhuzam. Úgy is, hogy nálunk körülbelül az 1950-es években kezdődik a történet. Nekem már könnyebb volt. Amikor elkezdtem kutatni a szakdolgozatomhoz a mesterképzésen (2013),*

viszonylag rövid idő után rábukkantam a biblioterápiára. Bár a középiskolában is elsősorban ilyen megközelítésben foglalkoztunk az irodalommal, nem neveztük nevén a módszert. Ma már sokkal könnyebb. Olaszországban milyen volt a helyzet, amikor befejezte az alapképzést 2010-ben?

– Csak pszichológusok foglalkoztak biblioterápiával. Ha megnézi az interneten, ott van például dr. Rosa Mininno, aki biblioterápiával foglalkozik, de csakis pszichológiai szempontból. Az én területem a fejlesztő, vagyis a humanista megközelítéssel kiegészített biblioterápia. Már a kórházban is ezzel dolgoztam. Ez a szemlélet a személy egészséges részét célozza meg akkor is, ha betegről van szó. Ápolóként is egyértelmű álláspontom volt ezzel kapcsolatban. Sokat dolgoztam és dolgozom ma is azon, hogy mindenki a saját szakmai határain belül mozogjon, és ne lépje túl se az orvos, se a pszichológus kompetenciáit.

– És hogyan, miben változott a helyzet azóta?

– Tényleg nagyon sokat dolgoztam. A kórházban tartottam a biblioterápiás csoportokat, majd egy időben együtt dolgoztam Linda Napolitanóval, aki ókori filozófiatörténész, és narratív medicinával foglalkozott. Őt is érdekelte a biblioterápia. Együtt dolgoztunk egy projekten, önkénteseket toboroztunk a kórházba. Egyszóval sokáig foglalkoztam ezzel az egészségügy berkein belül. Aztán egy ponton rájöttem, hogy a kórház nem igazán akar túllépni a biblioterápia önkéntes formáján. Így elkezdtem az együttműködést az egyetemmel.

– Mit jelentett az együttműködés?

– Napolitano professzor, aki akkoriban a mentorom volt, vállalta, hogy megállapodást köt a kórházzal és az olvasókörrrel. Egyetemi tanárként mindent megtett, hogy egy rendes írásos projektet létrehozson. Nagyon nyitott ember, aki összehozott a még ma is működő *Asclepios – filosofia, cura e trasformazione* (filozófia, gyógyítás és átalakulás) nevű kutatóközponttal, ahol a jólét filozófiai szempontjait és fontosságát tanulmányozzák, tehát alapvetően a gyógyítás filozófiájával foglalkoznak. Egy ideig velük dolgoztam. Aztán egy nap, miközben épp bent voltam a központban, ha jól emlékszem, 2018 körül járunk, levelet kaptam Marco Menato professzortól, az egyetem Könyvtártudományi Tanszékéről. Elmondta, hogy megnézték a Frinzi könyvtár adatbázisát [*a Veronai Egyetem Bölcsészettudományi Karának könyvtára – a szerző*], és feljött az egyik cikkem, tudniillik időközben igyekeztem publikálni is néhány dolgot. Aztán ott volt Judit (dr. Béres Judit személyközpontú irodalomterapeuta és tanácsadó), aki Erasmusszal jött a Veronai Egyetemre, és találkozni akart velem. Így kerültem kapcsolatba vele, és végre találtam valakit, aki szintén biblioterápiával, sőt fejlesztő biblioterápiával foglalkozik. Mert előtte Olaszországban nem találtam senkit.

– És ő hogyan került épp a Veronai Egyetemre?

– Federica által [*Federica Formiga - szintén professzor a Könyvtártudományi Tanszéken a Veronai Egyetemen – a szerző*], aki Magyarországon ismerte meg őt egy konferencián. Váltottak pár szót a biblioterápiáról, aztán meghívta ide. Mivel Federica tudta, hogy én biblioterápiával foglalkozom, megpróbált összehozni bennünket. Mindez csupán egy évvel a korábban említettek után. Sajnos azon a napon, amikor Judit előadást tartott az egyetemen, épp a kórházban kellett dolgoznom.

– *Judit kurzust tartott?*

– Igen, az Erasmus program keretén belül tartott előadásokat Marco Menato kurzusán. Szóval nem tudtam elmenni az órájára, mert aznap délutánra be voltam osztva. Gondoltam, a francba... Nagyon szerettem volna találkozni vele, úgyhogy másnap, mielőtt hazautazott volna, elmentem a szállására. Beszélgettünk, láttuk, hogy ugyanazok a dolgok érdekelnek minket, ugyanazon az állásponton vagyunk a biblioterápiával kapcsolatban, így a következő évben a hallgatókkal együtt létrehoztunk egy projektet. Elkezdődött az együttműködés. Megismertük a pécsi modellt, a pécsi képzést, és rájöttünk, hogy itt is valami hasonlót akarunk csinálni. Judit egész idő alatt referenciapont volt számunkra. Egyébként a mai napig vendégoktató a képzésünkben, és együttműködik a kutatóközponttal is. Amikor megérkezett Olaszországba, elkezdtünk együtt dolgozni. Szerveztem egy 18 órás biblioterápiás oktatóműhelyt az Irodalom és Kulturális Örökség Tanszéknek. Később a kommunikációtudományi hallgatók is részt vettek rajta. Mindez két évig ment így. Aztán először egy 88 órás, úgynevezett továbbképzéses kurzust indítottunk diplomásoknak és nem diplomásoknak egyaránt, majd a következő évben elindítottuk a posztgraduális képzést.

– *Hogyan építette fel a képzést?*

– A strukturálás tulajdonképpen a pécsi modell alapján történt. Nekünk ez jelenti azt a modellt, ahol az orvosi és a nem orvosi szaktudást egyesíteni tudjuk. És mivel az egyetemen ez már létező modell volt, hitelesebbek is lehettünk. Láttatni tudtuk, milyen magas színvonalú munkát végzünk, hiszen az egyetem berkein belül nagyon fontos volt számunkra a képzés színvonala. Ugyanakkor megpróbáltunk egy Olaszországra szabott, Olaszországra kidolgozott modellt létrehozni.

– *Igen, a kiadványban² a tanulmánya címe is ez: „Egy olasz modell felé”³.*

---

² 2022. június 28-án Rómában szervezték meg a *Biblioterapia. Il benessere a scuola attraverso i libri – Biblioterapia. Iskolai jólét a könyveken keresztül* – című konferenciát. Az ez alapján készült kötetben (Marco Dalla Valle, Maria Greco, Irene Monge szerk.: *Biblioterapia. Il benessere a scuola attraverso i libri*, Milano: Editrice Bibliografica, 2023) találhatóak meg a konferenciaelőadások írásos változatai.

³ A tanulmány magyar fordítása megjelenés alatt. (In Dávid Kinga – Zentainé Kollár Andrea szerk.: *Műhelymunkák VI. Válogatás fiatal kutatók dolgozataiból*, Szeged, 2024)

– Igen. Elkezdttük a képzést, de valójában még nincs igazi olasz modell. Sokan vannak, akik biblioterápiával foglalkoznak, de amit csinálnak, gyakran nem is biblioterápia. Szóval nagy a zűrzavar. Az elképzelésünk az, hogy az egyetem rendet tud tenni ebben a káoszban, és képes tudományosan is érvényessé tenni azt, amit csinálunk. Ezért is indítottuk el a kutatóközpontot. Szeretnénk referenciapontként szolgálni a magánszemélyek számára is. A biblioterápiával komolyan foglalkozó tudósokkal és szakemberekkel közös nyelvet kell beszélnünk. Alapvetően ez a célunk.

– *Kivel kezdte a posztgraduális képzést szervezni? Úgy értem, kik tartják a kurzusokat? Ki vett részt a tényleges program kidolgozásában?*

– Sokféle kurzusunk van: egy általános pszichológiai modulunk, egy modulunk a különböző zavarokról, biblioterápia a specifikus tanulási zavarokkal küzdő emberekkel, nyelvi kérdések a bevándorlókkal kapcsolatban, akiknek az olasz a második nyelve, alkalmazott irodalomtudomány. Van egy előadó, aki olasz irodalommal és összehasonlító irodalomtudománnyal foglalkozik, egy, aki gyermek- és serdülőkori irodalommal. Van egy teljes modul a narratív medicinával, a költészetterápiával, a narratív filozófiával, a biblioterápiával. Ez utóbbival én foglalkozom. Kifejezetten hangos olvasás órákat is tartunk, és Judit is tart egy modult. Szóval van egy igen széles palettánk, rengeteg különböző megközelítés, hogy minél teljesebb tanulmányi portfóliót hozunk létre.

– *Hány tanár van?*

– Úgy tíz körül, talán több.

– *Hogyan jött létre a kutatóközpont?*

– A kutatóközpont Federica vezetésével született meg, pontosan azért, mert a képzés számunkra csak a biblioterápia egyik részének tűnt. Biblioterápiával kapcsolatos kutatás nem igazán létezik Olaszországban. Minden kutatás, amit erről végeztem, külföldi bibliográfián, angol nyelvű irodalmon alapul. A probléma mégis leginkább az, hogy Olaszországban más a kulturális és társadalmi modell, mint a többi országban. Sokat tanulmányoztam például az amerikai modelleket, és rájöttem, hogy nagyon különböznek tőlünk. Például az amerikai és az olasz kórházak nagyon eltérőek, még a betegek szempontjából is. Így szükség volt arra is, hogy mind egészségügyi, mind pedig társadalmi szinten gondoljunk olyan kutatások megvalósítására, amelyek kimondottan olasz szempontúak, ezért tanulmányozzuk a biblioterápia kifejezetten Olaszországra szabott alkalmazását. Ezért vontuk be Federica tanszékét, a Kultúra és Civilizáció Tanszékét, a Humán Tudományok és Idegtudományok Tanszékét is, hogy megpróbáljunk olyan sajátos kutatási modelleket kidolgozni, amelyek pontosan a mi területünkön folytatnak kutatásokat. Megszületett tehát egy tudományosan elkötelezett mag és az első továbbkép-

zés, majd hamarosan a posztgraduális képzés is. Közben elkezdtek az együttműködést a Tanszékközi Kutatóközponttal. Ez 2022 végén lett működőképes. Ha jól emlékszem, 2022 áprilisában volt az első értekezletünk. A képzésben dolgozó tanárok nagyon lelkesek, mert lehetőségük van másképp gondolkodni az irodalomról, másképp használni az irodalmat. Egyébként még a pszichológus előadónkat is teljesen behálózza az, ahogyan mi tekintünk a könyvekre. Én pedig, aki követem mindenkinek az előadását, rájöttem, hogy nagyon speciális készségeket is el tudnak sajátítani. Miközben tanítanak, nem csupán az elméleti, hanem a gyakorlati alkalmazást is megtanulják, már amennyire ez elméleti szinten lehetséges. Van tehát egyfajta kíváncsiság is a részükről, és ezt még a kutatóközpontokban is látom. Hiszen a biblioterápia egészen másként használja az irodalmi szöveget, mint ahogyan általában egy akadémián vagy egyetemen szokás.

– *Melyek voltak a nehézségek?*

– A nehézségek hatalmasak, és sosem akarnak véget érni. Először is, ha nem lett volna valaki az egyetemen, aki hisz ebben a dologban, akkor az egész nem valósulhatott volna meg. Ő Federica Formiga. Ő az, aki megnyitotta a kapukat, és máig a rendelkezésünkre áll, figyeli a projektlehetőségeket. Meg kell mondanom, akadémiaként ez a fajta nyitottság nem kis dolog. Az igazi áttérés, az igazi mérföldkő az volt, hogy az egyetem nyitott volt minderre.

– *Őt is Ön kereste meg?*

– Valójában azért találtam rá Federicára, mert Judit rajta keresztül kerestem engem.

– *Szóval Judit révén jött létre az ismeretség?*

– Így van. Mert abban a pillanatban, hogy Judit kapocs lett, lehetőség nyílt az együttműködésre.

– *Azt mondta, sok nehézség volt. Milyen akadályok voltak?*

– Például a pénzhiány. Mert hát pontosan milyen kutatási projekthez is akarunk anyagi támogatást?

– *Milyen forrásokat találnak, hogy a képzés működhessen? Infrastrukturális, pénzügyi szempontból?*

– Az infrastruktúra tekintetében itt van az egyetem, hiszen alapvetően egyetemi központ lévén rendelkezhetünk a forrásokkal. Sok munkát online végzünk, mert egyelőre így kényelmesebb, de ha kérnénk tantermet, akkor az egyetem által meg tudnánk oldani, nem lenne probléma. De minden munka, amit most a kutatóközponttal végzünk, önkéntes. Nem vagyok egyetemi munkatárs, tehát amit a képzésen kívül csinállok, azzal nem keresek pénzt, ingyen csinálom. És hogy miért? – mert a jövőbeli lehetőségekre gondolok,

amelyek később egy ilyen nagy projekt keretében megvalósulnak. Arra gondolok, hogy egy nap majd meg is fizetnek minket. Ez biztosan így is lesz, de jelenleg a kutatóközpontnak nincs finanszírozása.

– *Magyarországon, tapasztalatom szerint, az egyik akadálya a biblioterápia tudományban való érvényszerzésének, hogy a pszichológusok egy része úgy van vele, a biblioterápia nem valódi terápia, míg az irodalomtudományokkal foglalkozók azt mondják, túlságosan pszichológia. Létezik ez a fajta cezúra.*

– Igen, ez a jelenség tulajdonképpen itt is észrevehető. De a kutatóközpontnak éppen az a célja, hogy leküzdje ezt az ellentmondást. Mi valójában minden tanzékkal, így a pszichológusokkal is párbeszédet folytatunk. Volt egy pályázat, amelyben ők is részt vettek, és sikerült közös pontokat találjunk. Nyitottak voltak. A fontos az, hogy a párbeszédnek tudományosnak kell lennie. Úgy értem, egy pszichológusnak nincsenek meg az eszközei és a közönsége ehhez. Erről nem tehet senki. Ugyanakkor ezidáig a biblioterápiának sem létezett saját, önálló útja. Soha nem volt tudományos közössége sem. Abban a pillanatban, hogy ez létrejön – és ezen dolgozunk most itt Veronában –, lehetőség nyílik a tudományos párbeszédre. Vannak ugyan szkeptikusok – pszichológusokra gondolok –, de szerintem igenis, új dolgokat lehet és kell tenni, és van is értelme, mert a biblioterápia egy sor olyan jellemzővel rendelkezik, amelyek teret engednek a pszichológiai és az irodalmi szempontoknak egyaránt.

– *Melyek a közeljövő tervei? Vagyis tavaly szervezték meg az első konferenciát, a képzésben most fog végezni a második évfolyam. Hogyan tovább?*

– Most zárjuk le az ősszel induló harmadik évfolyam bürokratikus előkészületeit, és szándékunkban áll – jelenleg az előzetes dátum 2024 márciusa – egy konferenciát rendezni Veronában.

– *A második konferenciát.*

– Nem. Valójában a Rómában tartott konferenciánkat a *Centro per il libro e la lettura* (Könyvért és Olvasásért Központ) szervezte, tehát a Veronai Egyetem volt a tudományos bizottság, amely gondoskodott az előadóról, de maga a CEPELL volt az esemény kurátora, szigorúan az iskolai biblioterápia lehetőségeire összpontosítva. A mi konferenciánk viszont tudományos konferencia lesz egyetemi kutatók számára és nem csak az iskolai, hanem általában a biblioterápiáról. Tehát inkább akadémiai jellegű lesz.

– *Mi a biblioterápia elsődleges funkciója most Olaszországban? Miért foglalkoznak elsősorban iskolákkal és könyvtárakkal? Mennyire jelenti az olvasás népszerűsítését és mennyiben terápia?*

– A biblioterápia nem az olvasás népszerűsítése. Dolgozunk könyvtári projekteken a *Le biblioteche nel sistema del benessere* (Könyvtárak a jóléti rendszerben)

modellje alapján. Kapcsolatban állunk Chiara Faggiolanival,⁴ aki a római egyetemen pontosan a jólétet szolgáló könyvtárak modelljén dolgozik: egy olyan új típusú könyvtárén, amely nem csak az olvasás népszerűsítését és a könyvkölcsönzés szolgáltatását foglalja magában, hanem újakat is létrehoz és fejleszt, amelyek támogatják a társadalmi beilleszkedést, a kulturális szakadék csökkentésére irányulnak, például a gyengébb csoportok támogatására. Olyan ellátást biztosít, amely a „terápiás” célhoz tartoznak. Segíthet csökkenteni például a magányosságot, újra motiválja az idős embereket az életre vagy mondjuk beilleszkedést támogató projekteket működtet bevándorlók számára. Olyan tevékenységeket végez, amely lehetővé teszi, hogy a könyvtárra olyan helyként tekintsünk, ahol a jólétet elősegítő szolgáltatásokat nyújtanak. Tehát a tágabb értelemben vett személyes növekedés és jólét helyszínékként funkcionálhat. Ezek is mind biblioterápiás szolgáltatások.

– *Hány biblioterápiás csoport létezik Olaszországban? Azok, akik elvégezték a posztgraduális képzést, folytatták ezt a munkát?*

– Az első évfolyam hétfőn fejezi be a tanulmányait. Ők az első csoport, amelyik kikerül az iskolapadból. De van egy csoport a továbbképzős tanfolyamról, jó néhányan közülük továbbra is alkalmazzák a biblioterápiát.

– *Magyarországon nagyon sokan, akik elvégeztek egy posztgraduális képzést vagy egy tanfolyamot, már indítottak is saját csoportot. Nem is keveset. Ez Önöknél is így van? Mennyit tudnak az emberek a biblioterápia létezéséről?*

– Igen, vannak nálunk is páran, de ők főleg (itt most elsősorban az egyik diákomra gondolok) könyvtárakban keresnek munkát. Léteznek olyan felvilágosult könyvtárak, akik helyet és finanszírozást is szánnak arra, hogy létrejöhessenek biblioterápiás csoportok. Bár ez még mindig nem annyira elterjedt gyakorlat. Aztán vannak olyanok is, akik a szakmájukban használják a biblioterápiát. Gondolok itt például a tanárookra vagy a pszichológusunkra, Marco Paganinire. És van egy könyvkereskedőnk is, aki úgy döntött, hogy befektet a képzésbe, hogy a könyvesboltjában végzett munkája során teret adjon a biblioterápiának. Van egy másik hallgatóm, aki azért (is) végezte el a képzést, mert a projekt munkák során munkalehetőséget talált magának. Az egyik könyvtárban vitt végig egy programot, azóta pedig más könyvtárak is felkérték, hogy valósítsa meg náluk is a projektjét.

– *Ezek szerint gyorsan terjed a módszer.*

– Igen, valóban nagyon gyorsan fejlődik. A tény, hogy egyetemi képzés lettünk, sokkal nagyobb bizalmat ébreszt az emberekben. Ezek a gyerekek... valójában 30-40-50 éves szakemberekről beszélünk... szóval ők azért jönnek,

⁴ Faggiolani szerkesztésében jelent meg a *Le biblioteche nel sistema del benessere (Könyvtárak a jóléti ellátórendszerben)* című kötet 2022-ben az Editrice Bibliografica Kiadó gondozásában Milánóban.

hogy elvégezzenek egy munkahelyi projektet, és ehhez úgy érzik, a képzés birtokában hitelesebbek lehetnek. Ugyan még nincsenek adataim, és egy darabig nem is lesznek, de azt azért elmondhatom, hogy a képzés után néhányan biztosan folytatják a biblioterápiával való munkát.

– *Magyarországon kívül milyen külföldi kapcsolataik vannak?*

– Ebben nagyon szorosan kötődünk Judithhoz, aki nagyon erős kapcsolati hálójával rendelkezik: Finnország, Nagy-Britannia, Litvánia stb. azok az országok, ahol létezik a biblioterápia, és akikkel együtt tudnánk működni mi is. Ez az elképzelésünk. Judit segítségével erre is készen állunk, készülünk rá.⁵

– *Mit fog csinálni a nyáron, miután elolvasta a végzős évfolyam szakdolgozatait?*

– Vár rám tizenkét könyv, mert van egy történelemimádó csoportom, amelyet immár tizenhárom éve vezetek, és mivel ugyanazok az emberek járnak vissza, állandóan változtatnom kell a programot és az olvasmánylistát. Természetesen a könyveket nekem is el kell olvasnom. De a csoport haladó, jövőre egy tíz alkalomból álló kurzust fogok tartani nekik vallás, ateizmus és spiritualitás az irodalomban témakörben. Olyan kérdésköröket érintek, amelyeket sohasem szoktam, mert számomra tilos a biblioterápiás műhelyekben vallással foglalkozni, hiszen nagyon kockázatos, érzékeny terület. Ebben az esetben azért teszem meg, mert tökéletesen ismerem a csoporttagokat, ráadásul ők kértek meg rá. Bízunk egymásban.

– *Van kedvenc könyve a biblioterápiás munkához?*

– Lehet, hogy csúnya dolog ilyet mondani, de nagyon élveztem a munkát a *Harry Potter*rel. Az egyetemen nem biztos, hogy nagyon jó szemmel nézik a *Harry Pottert*...

– *Én imádom a Harry Pottert.*

– Fantasztikus! Én dolgozom is a könyvvel. Felnőttekkel való munka során, tehát workshopokon, akár cosplayben is. Van vagy húsz köpenyem nyakkendővel, mert ezeken a workshopokon be is öltözünk, hogy minél inkább beleélhessük magunkat a történetbe, bevonódjunk a világába.

– *Mely témákat érintik?*

– Nagyon sokat. Szerveztem egyszer egy olyan workshopot, gyakorlatilag egy egész kurzust, amelyben a regényrészleteket a Roxfortban tanított tantárgyaknak megfelelően választottam ki. Szóval dolgoztunk a *Sötét Varázslatok Kivédésével*, a *Gyógyynövénytan*nal és az összes hasonló tantárggyal. Aztán használtam a *Harry Potter*hez kapcsolódó külső szövegeket is.

---

⁵ Valójában 2023 decemberében szervezték meg az első *Festival Internazionale di Poesiaterapia „Quando le parole curano. I silenzi risuonano”* (Nemzetközi Költészetterápiás Fesztivál „Amikor a szavak gyógyítanak. A csendek visszhangoznak”) nevű találkozót Monzában, amelyen orvosok, idegtudósok, pszichiáterek, pszichológusok és az alkalmazott költészetterápia szakértői vettek részt Peruból, az Egyesült Államokból, Nagy-Britanniából, Magyarországról.

- És a személyiségfejlődés mely területeihez tudott a *Harry Potter* felől közelíteni?
- Például a jó és a rossz kérdéskörét érintettük, ez tehát egy erkölcsi aspektus. A szerelem is érdekes téma. De az önbecsüléssel kapcsolatos szempont is fontos: ki vagyok én, és hogyan látnak mások? stb. A *Harry Potter*, ahogy én látom, annyi témát ölel fel, hogy tényleg szinte mindenre fel lehet használni.
- *Nagyon köszönöm a beszélgetést.*
- *Köszönöm a lehetőséget, hogy megoszthattam Önnel, Önökkel a tapasztalataimat és a terveinket. Ciao!*

Az interjút készítette, a szöveget lejegyezte és fordította: CSÁKVÁRI LILLA

Uday

onsultants

SALONE

SALONE

SALONE
DELLE
LINGUE

INCONTRO

ale da tutt

RO

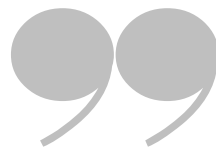
WEGH

Largo Ascia

ROMA TRASTEVERE

DÁVID KINGA

Életmentő klasszikusok (nem csak) kamaszoknak

EGY KÍSÉRLETI KÖNYV MARGÓJÁRA IRODALOMTERÁPIÁS MEGKÖZELÍTÉSBEN

Alessandro D’Avenia¹ *L’arte di essere fragili. Come Leopardi può salvarti la vita*² könyve hónapokon át vezette az eladási könyvlistákat. A nem várt népszerűség szinte megmagyarázhatatlan, hiszen olyan korban zengi a törekenység *panegyricusát*, amely csakis a *hic et nuncban* hisz, és kizárólag a tökéletességet, a szépséget és az erőt hirdeti, így aztán a címben jelzett leplezetlen írói szándék fölöttébb anakronisztikus. Másrészt a XXI. század boldogságkereső embere számára a világirodalom egyik legnagyobb pesszimista költőjét kínálja modellként, ráadásul egy hagyományos műfajkategóriákba nem besorolható kísérleti „regény” formájában. Úgy tűnik, az olvasó egyetlen fogódzóját az a nehezen leküzdhető érzés adja, hogy – mindent egybevetve – mégiscsak egy lektúrt tart a kezében. Vagy mégsem? Jelen írásomban egy olyan olvasatot kívánok adni D’Avenia szövegéről, amely alkalmas lehet arra, hogy a nyelvi hozzáférhetetlenség teremtette zárt tér falán rést üssön az értelmezői önkény, mert hát ettől többre nehezen vállalkozhatnánk.

Mindenekelőtt magyarázatra szorul a címben jelzett „irodalomterápiás megközelítés”, hiszen az irodalomterápia alapvetően alkalmazott eljárás, amely a különböző regiszterű, műfajú és esztétikai értékű szövegeket a saját „terápiás” céljaira használja, de semmiképpen sem bújik ő maga olyan interpretációs vagy recepcióesztétikai elmélet köntösébe, amely a saját gyakorlati céljaitól függetlenített módon foglalkozik azokkal. A szóban forgó kifejezés viszont épp ezt sugallja. Jelentését ezért abban határoznám meg – és egyben ez a gondolatmenetem kiindulási pontja –, hogy D’Avenia könyve olvasható úgy is, mint egy, az irodalomterápia működésmódját következetesen alkalmazó szövegszervező(ő)és.

¹ Alessandro D’Avenia író, tanár és forgatókönyvíró nem teljesen ismeretlen a magyar olvasók előtt, írói pályája elején született két nagy sikerű felnövéstörténete magyar nyelven is hozzáférhető: *Fehér, mint a tej, piros, mint a vér* (ford. Gál Judit, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2011), *Senki sem tudja* (ford. Vaszócsik Crista, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014). Azóta további öt könyve jelent meg, a többi között 2016-ban *L’arte di essere fragili. Come Leopardi può salvarti la vita* [A törekenység művészete. Hogyan mentheti meg Leopardi az életedet] (Mondadori: Milano, 2016), amelyből színpadi változat is készült.

² A könyvből vett részleteket saját fordításban idézem, az oldalszámot a jelzett kiadás alapján az idézet után, zárójelben közlöm.

A könyv tárgyának, a Giacomo Leopardival folytatott fiktív levelezésnek az ötletét a költő egyik megvalósulatlan vállalkozása, a *Lettera a un giovane del ventesimo secolo* (Levél egy huszadik századi ifjúhoz) adta. Leopardi hangja az intertextualitás játékan keresztül, az elbeszélő által narratívába öltve jelenik meg: a vele folytatott dialógus így fordul át egy egzisztenciális utazásba, amelynek során a szerző olyan kérdésekre keresi a választ, mint hogyan találhatunk rá és maradhatunk hűek az „elhívásunkhoz”, hogyan tudjuk elfogadni a törekenységünket, az elmúlást, és létezhet-e tartós boldogság. Az író-elbeszélő centrális figurája köré írt hermeneutikai hurok kibogozását a szövegekkel kapcsolatba lépő olvasó érzelmi megindultságának és a következőben generálódó jelentéseknek narratívává emelése teszi lehetővé. Az egymásra rétegződő és egymást átszövő vendégszövegek között az olvasó-tanár-író D’Avenia közvetít, az eredményként született összetett szövegvilág lényege pedig nem pusztán egy költő biográfiája, hanem „egy egyetemes és lehetséges életrajz, mivel a fejezetek a bölcsőtől a sírig mindenki életének korszakaiból állnak”.³ E mindenki történetébe pedig valamennyien olvasóként lépünk be, hogy jelentéssel töltsük meg a saját és egymás történeteit:

A klasszikusok azért aktuálisak, mert akkor is átélhetővé teszik számunkra a valóságot, amikor már nem tudjuk megtenni, mert nincsenek meg a megfelelő szavak. Leopardi elmozdított és megváltoztatott engem, szavakat adott ahhoz, hogy az emberi állapotot annak minden aspektusában, még a legmélabúsabb és legdrámaibb aspektusaiban is megéljem. Leopardi nem azért nagyszerű, mert magam tükröződöm benne, hanem éppen azért, mert szavai megrázzák és kitágítják létmódomat, ahogyan a klasszikusok teszik.⁴

D’Avenia írása kísérlet arra, hogy a befogadói tapasztalatát tegye narratívája nehézkedési pontjává, egyben e narratíva kapcsán párbeszédre lépjen olvasójával. Leopardihoz hasonlóan ő is szimbolikus jelentőséget tulajdonít a gyermek- és felnőttkor közötti átmeneti időszaknak.⁵ A költő az emberélet

---

³ A könyv fejezetei az emberélet szakaszaihoz igazodnak, amelyek mindegyike egy-egy életfeladatot ölel fel: 1. Ifjúkor, avagy a remény művészete, 2. Felnőttkor, avagy a meghalás művészete, 3. Helyreállítás, avagy a törekenység művészete, 4. Elmúlás, avagy az újjászületés művészete.

⁴ Antonio Prudeniano, *D’Avenia: „In pochissimi credevano nel mio ‘folle’ libro su Leopardi...”* (intervista), <https://www.illibraio.it/news/dautore/davenia-libro-leopardi-intervista-422136/>, 2017. 02. 07.

⁵ A kötet teljes terjedelmének felét ennek az egyetlen életszakasznak szenteli az író. A serdülőkort az életfolyam spirális mozgásának mozdulatlan középpontját jelentő „elragadtatás” lehetséges forrásként határozza meg, vagyis olyan korszakként, amely meghatározó a felnőttként való kiteljesedés vagy beszűkülés szempontjából: „Aki történeteket mesél, az tudja, hogy az idő egy olyan mag, forrás körül forog, amely nem a kezdete, csupán a centruma, amelyhez képest az előtte felkészülés, az utána pedig megerősítés. Míg az életrajz a vonalhoz hasonlít, az élet inkább olyan, mint a spirál, a középpontja ugyanott marad, a percek pedig tekeregnek körülötte, hol közelebb, hol távolabb, attól függően, hogy az adott személy mennyire hűséges a saját eredetiségéhez. Ez a középpont az elragadtatás, a kamaszkor pedig a titkos szelencéje.” (24)

legkiteljesedettebb időszakát látja a 16-18 közötti években, amikor a boldog felnőtt lét optimista reményét még nem korrodálja az illúziófosztó tapasztalás, D'Avenia pedig a nagy döntések életszakaszaként definiálja azt, amelynek tétje a látszat-élettel való megelégedés vagy a félelem nélküli élet művészetének, a mély szenvedélyek megélésének felvállalása. Noha az identitás-keresés talán legérzékenyebb időszakáról van szó, ami finomhangolja a kamasz lelkeket, az útkereső ember időről időre megélt egzisztenciális elakadásai, az évek múlásával egyre sürgetőbbé váló számvetés szüksége legitimálják a befogadói tábor szükítésmentes vizsgálatát.

D'Avenia tehát Leopardi olvasásán keresztül, az irodalom eszközével vezeti olvasóját az önmagával és a világgal való kapcsolódásainak újrarendelésében, a harmonikus és egészséges viszony visszaállítása szándékával. Mindezt azonban célzott retorika nélkül teszi, inkább ahhoz hasonlóan, ahogy az irodalomterápiás foglalkozáson a terapeuta, „közös” olvasással, „beszélgetve”:

Egy másik ember által írt sorokat olvasni olyan, mintha levelezésbe kezdenénk vele (...). A költészet palackba zárt üzenet, amelyet az a remény éltet, hogy egyszer csak, egy másik időben, párbeszédre léphet. (13)

D'Avenia szövege kilép a történetiségbe ágyazottságából, az olvasás *itt és most*jában testet öltött szavak pedig az olvasó személyiségének alakulására prospektív módon hatnak. A saját és a szövegkorpusz elemmé tett *Másik* történetek egymást keresztező struktúráját ebbe a dimenzióba helyezi, egyben a befogadói oldal figyelmét a személyes válaszokra irányítja. Az olvasói tábor polarizáltsága az olvasási folyamat dinamikájában még hangsúlyosabbá teszi az irodalmi szöveggel kialakított interakció meghatározó szerepét, valamint az olvasói jelentéstulajdonítás elsődlegességét. D'Avenia könyvében a folyamat láncolatává alakul. Az olvasóként végzett jelentésalkotása a Leopardi-szövegekben való önmagára ismerésből, a kamasz-D'Avenia és Leopardi „találkozására” való visszaemlékezésből indul, majd a könyv olvasójának jelentéstulajdonító aktusában végződik:

Ezekon az oldalakon, kedves olvasó, erről [a félelem nélküli élet titkáról] szeretnék mesélni neked, mintha csak baráti beszélgetésen ülnénk, netán egy kötelezettségek nélküli este félhomályában. Sőt, leginkább azt szeretném, ha attól a barátomtól hallanád elbeszélni, aki nekem is elárulta. Attól, aki tizenhét éves koromban átlépte a szobám küszöbét, és soha többé nem hagyta el. (11)

Az olvasás és az írás egyszerre reflektív és önreflektív kibontakozás.⁶ A történetbe fordult tapasztalások és a tapasztalások történetbe fordulása természetes módon követik egymást. A folyamat dinamikájának lényegét V. Gilbert Edit szavaiban ragadhatjuk meg: „az értés, értelmezés, önértés és

⁶ Béres Judit: „Azért olvasok, hogy éljek”: Az olvasásnépszerűsítéstől az irodalomterápiáig, Kronosz Kiadó, Pécs, 2017, 112.

a másik megértése együttesen alkotják, definiálják a szöveggel való találkozás élményét, értelmét, ontológiáját”⁷. Az irodalomterápia működési folyamatába helyezve D’Avenia szöveggel való munkája az identifikáció, katarzis, belátás és univerzalizáció lépcsőfokait járja be,⁸ és ugyanennek az útnak megtételére hívja olvasóit is: a Leopardi köré írható (a tőle származó és a róla szóló értekező művek együttese alkotta) szövegvilágban azonosítja azokat a jegyeket, amelyek alkalmasak a saját identitásmodelljének megfelelő értelmezési pozíció kialakítására; bizonyos fokú érzelmi megindulás kíséretében, mintegy katartikus élményként felismeri a saját elragadtatása szempontjából meghatározó élményeket; mint problémát belátja az elragadtatáskor megnyilatkozó elhíváshoz való hűség szükségét; végül a saját tapasztalatának, az elhívás során megvilágosodó életfeladatnak megalkuvásmentes felvállalásában megéri az egyetemes emberit,⁹ amelyet aztán a tanórai „csoportos” feldolgozások során, valamint az írás révén ő maga állít terápiás célok szolgálatába közönsége önismereti munkájának megsegítésére.

A fentiekben felvázolt önismereti folyamat fontos eleme a Leopardi-szövegekkel kialakított értelmezői munka a költővel, annak műveivel, illetve a „kliensekkel” dialogizáló D’Avenia részéről. E párbeszéd nyomatékosságát a mesélésre és a válaszadásra buzdító nyelvi fordulatok ritmikus előfordulása jelzi. Az író válaszokat akar Leoparditól, egyben vallomásra bírni az osztályteremben helyet foglaló diákokat és az olvasót: „Ezek az oldalakon kérdéseket teszek fel (az irodalom arra való, hogy kérdéseket tegyen fel, nem pedig arra, hogy kikérdezzen), és válaszolok Leopardinak” (13) – írja a bevezető fejezet végén. Az ember elidegeníthetetlen törekvése a megértés, a jó kérdés pedig olyan személyes válaszokat hív elő, amelyek alkalmasak a saját ideák megvilágítására, a problémák adekvát orvoslására,¹⁰ hiszen a miértek, az ok-okozati összefüggések feltárása a kérdésekre adott válaszokban rejlik. A fejezetek felépítésében tetten érhetővé válik az irodalomterápiás foglalkozás leképeződése. D’Avenia személyes olvasói jelentéstulajdonítása átkerül a feldolgozás közös terébe, miközben az irodalmi szöveg (Leopardi művei) ezen áttét katalizátorává válik.

---

⁷ V. Gilbert Edit: *Biblioterápia mint alkalmazott irodalomtudomány és lehetséges oktatási modell*, in *Helikon* 62/2 (2016), Biblioterápia, irodalomterápia, 242.

⁸ Vö. Caroline Shrodes: *Bibliotherapy*, in *The Reading Teacher* 9/1 (1955): Reading and the Emotions (24–29), 24; továbbá Rosa Mininno: *La biblioterapia applicata nella formazione e nell’educazione*, in *Biblioterapia a scuola. Il benessere attraverso i libri*, szerk.: Marco Dalla Valle, Maria Greco és Irene Monge, Editrice Bibliografica, Milano, 2022, 26.

⁹ Vö. még Mazza RES-modelljének R komponense, amelyet idéz Béres Judit: *Élet a sorok között: Irodalomterápiás gyakorlatok mindenkinek*, Libri Kiadó, Budapest, 2022, 13–17. (különös tekintettel 14–15).

¹⁰ Vö. Irene Monge: *Filosofia e narrazione in dialogo: la biblioterapia filosofica*, in *Biblioterapia a scuola. Il benessere attraverso i libri*, 53–54.

Az irodalomterápiás foglalkozások egyik legfontosabb mozzanata szintén a terapeuta és a résztvevők között kialakuló/kialakítandó dialógus. Béres Judit a biblioterápia módszertanának alapmodelljét kidolgozó Arleen McCarty Hynes és Mary Hynes-Berry szerzőpárosra hivatkozva a személyes bevonódás szempontjából tartja ösztönzendőnek a párbeszédet, ennek során ugyanis lehetősége van a feleknek egymással megosztani a „személyes érzéseiket, gondolataikat, élettapasztalatukat”, miközben „elkezdik mindezt új megvilágításban megérteni és értékelni”.¹¹ D’Avenia könyvében ebből a multidirekcionális és konstans dialógusból nőnek ki egyszerű természetességgel a szöveggel való munka konkrét lenyomatai, az egész kötetet behalózó mikrotörténetek. A diákok által írt és egyéb vendégsszövegek mintegy legitimálják a szerző vállalkozását. A metafora, amely egységbe fogja a történeteket, a ‘stanza’, amelynek köznapi ‘szoba’ és a *dal* (Leopardi költészetének egyik meghatározó) lírai műfajának strófikus egységét (stanza) jelölő jelentései között izgalmas feszültség keletkezik. Itt jön létre az elbeszélés tere. A szoba/‘stanza’ intim szférájába a bizalom ajtaján keresztül lehet belépni (vö. 11), vagyis olvasóként Leopardi költészetének szobájába kérünk bebocsátást, a küszöbön átlépve a benti és a kinti világ közötti határvonalon kerülünk túlra, abba a valóban intim szférába, amely mindig is elhatárolt térként öleli körül a külvilágra csak rátekintő, de a benne való megmerítkezés örömétől megfosztott költőt. A szoba egyben a költészet belső tere is, Leopardi elhívásának, azaz életfeladatának képi kivetülése, amely a személyiség külvilág számára láthatatlan rétegének van fenntartva. A metafora még gazdagabb kibontásához D’Avenia megidézi a kamaszok szobájának képét. A küszöb a kamasz- és a felnőttkor közötti határmezsgye: az egyik oldalon a káosz, a másikon a jól szabályozott rend, ahonnan csak különleges „engedéllyel” léphetünk át az előbbibe, mivel az a kamasz lelkének titkos univerzuma is egyben. Az irodalomterápiában csakúgy, mint D’Avenia könyvében a tanár elbeszélő által megszólított kamaszok esetében az önmegértést segítő, a személyiségfejlesztő vagy épp a személyiség elakadását okozó probléma megoldása során az *Én* eme határain (küszöbjein) túl nyíló intim teret vesszük célba. Az *Én* és a *Másik* között természetesen ugyanúgy ott húzódik ez a határ, a csoportos irodalomterápia során ezért a problémáinkat különböző perspektívából szemlélő csoportmunka hozzásegíthet önmagunk *Másikban* való tükröződését felismerni, azaz a másik ember szobájába belépni. D’Avenia könyve, ahogyan irodalomórája is ugyanezen célok szolgálatában áll. A közös olvasás és feldolgozás szinergálja a jelenlévők közötti interakcióból származó pozitív hatásokat. Ahogyan Béres Judit mondja, a csoportmunkának „a résztvevők

¹¹ Vö. Béres, *Élet a sorok között: Irodalomterápiás gyakorlatok mindenkinek*, 13.

egyéni olvasatai és személyes vonatkozású közlései közötti interakciókat, reflexiókat, ezek érzelmileg felszabadító, kognitív síkon befolyásoló, fontos belátásokat előmozdító hatása”¹² van.

Az intertextualitásba bevont szövegek kiválasztásának alapjául – a költészet iránti elhívástól egészen a költő haláláig – egy erősen átnarrativizált élet-történet legfontosabb mozzanatai szolgálnak, műfajilag pedig a legváltozatosabb mintázatot alkotják: a versektől a levelezésekig, a *Zibaldonéból* vett részletektől az egyéb prózai írásokig az egész életmű le van fedve. D’Avenia stratégiája a tanárember figurájára fókuszál, de talán nem világos azonnal, hogyan hozható összefüggésbe mindez a „terápiás” célokkal.

Az irodalomterápia elsődlegesen az egyén önismereti fejlődését támogatja az olvasás (és az írás) bevonásával, célja pedig a személyes – testi-lelki-szellemi – egészség megteremtése az én – többek között – lelki egyensúlyi helyzetében bekövetkezett sérüléseinek helyreállításával, illetve olyan (prevenációs) személyiségvédő és -fejlesztő tevékenységek összessége által, amelyek képesek ezen egyensúlyi helyzet kibillenését megakadályozni. Ennek során a terápiás fél önmagára való fókuszálásának elősegítése a cél a szöveggel kialakított adaptív (olvasás) vagy kreatív (írás) viszonyuláson keresztül. E szöveg-egyén, illetve egyén-szöveg viszonylatba lép be leplezetlen, de facilitátori minőségében mégiscsak manipulatív módon a terapeuta: ld. D’Avenia Leopardi-értelmezésének személyességét, amit tendenciózusan közvetít a költő alakja és műve iránti szenzibilizáció során. A rendszer rugalmasságának garanciája a befogadás és alkotás szabadságát megélt szubjektum autonómiája és viszonylagos önkénye. A biblioterápiás hatásmechanizmus szempontjából tehát iránymutató nemcsak a terápiában részt vevő fél egzisztenciális helyzete (jelen esetben a kamaszkor krízise, a valóságból a virtuális világba menekülő fiatalok cél nélkülisége, vagy az olvasó kiüresedett élete) és az ennek szolgálatába állított terápiás cél, hanem alapvető fontosságú az alkalmazandó szöveg is, amelynek kiválasztását többek között a terapeuta saját olvasata határozza meg.¹³

Amennyiben elfogadjuk, hogy az imént felsorolt faktorok nem egyszerűen csak összetevők a biblioterápiában, hanem minőségük alapvetően meghatározza annak lehetséges alkalmazási területeit, könnyen belátható, hogy nem teljesen illegitim a biblioterápia oktatásban történő alkalmazása. A pedagógus munkájának a szakterületi műveltség átadásán túli nevelői feladata a teljes személyiség fejlesztő, formáló-alakító nyomon követése és az önmaga

---

¹² Béres Judit: *Egy személyközpontú biblioterápia felé*, in *Helikon* 62/2 (2016), Biblioterápia, irodalomterápia, 263.

¹³ Erre vonatkozóan ld. Jakobovits Kitti: *Irodalomterápia: A könyvespolcod pszichológusszemmel*, Kulcslyuk Kiadó, Budapest, 2021, 89.

megvalósítására képes, autonóm szubjektummá válásában való támogatása.¹⁴ Az irodalomterápia ebben a folyamatban hatékony eszköz lehet a pedagógus kezében.¹⁵ Amikor D'Avenia a szövegszervezés vezérfonalául Leopardi életrajzát és műveit választja, az irodalomterápiának ezen aspektusát ötvözi egy terápiás céloktól idegen oktatási intenciókkal. De vajon tényleg inkompatibilis területekről lenne szó?

V. Gilbert Edit a biblioterápia mint lehetséges oktatási modell apropóján vizsgálja a kérdést, hogy mennyiben egyeztethető össze az irodalomterápiával természetes közösséget alkotó élményközpontú pedagógia a diák személyes hermeneutikai munkájának és az emocionálisan is plasztikussá tett individuális olvasatnak teret nem engedő, irodalomtörténet-centrikus kimeneti követelményekkel.¹⁶ Válasza szerint a szakmai és az átlagolvasó olvasása közötti távolság valójában elenyésző, ahogyan az előbbiében benne van az élvezeti faktor, úgy az utóbbi esetében is fontossá válhat a mentális analízis és az esztétikai mérce.¹⁷ D'Avenia szövege tulajdonképpen ennek a találkozásnak a reprezentációja. A Leoparditól kölcsönzött szövegbetétek az adott fejezet témájához illeszkednek, a személyes élmények és jelentések előhívását támogatják, miközben a beékelődő történetek eltávolítják őket egymástól. Ebbe a keletkező térbe furakodnak be a kamaszokkal és az olvasóval folytatott párbeszéd, a személyes történetek és visszaemlékezések, s mindenekelőtt Leopardi életének adott téma szempontjából releváns mozzanatai, amelyek funkciója, hogy felületet adjanak a *saját* történetünkre való ráismerésre a *Másik* elbeszélésében, a *Másik* történetében.

D'Avenia nem hisz a valóságból és időből kiragadott, csak a (tan)könyv lapjain élő szerzőben.¹⁸ Az irodalmi szövegekkel létrejövő párbeszéd együtt halad a Leopardi személyét megszólító retorikai fogásokkal, így a szerző Leopardi-értelmezése által átdimenzionált meséje túlnó a pusztá biográfia keretein. A bizonyos kérdések iránti érzékenyítés *terápiás* intenciója mellett ezért megfigyelhetők a szakmai olvasónak egy jól kontúrozott Leopardi-kép kialakítására tett hermeneutikai erőfeszítései is. A kettő együtteséből alkotja

¹⁴ Ld. az irodalomterápia által előidézett szociális készségbeli és kognitív változások számbavételét in Béres J.: *Élet a sorok között. Irodalomterápiás gyakorlatok mindenkinek*, id., 26–31. (részben McCullis-Chamberlain alapján).

¹⁵ Ld. Rosa Mininno: *La biblioterapia applicata nella formazione e nell'educazione* és Maria Greco: *La biblioterapia nella pratica pedagogico-didattica* című írásai, in *Biblioterapia a scuola. Il benessere attraverso i libri*, id., 23–27 és 79–87.

¹⁶ V. Gilbert: *Biblioterápia mint alkalmazott irodalomtudomány és lehetséges oktatási modell*, 239.

¹⁷ Uo. 241–242. A témával kapcsolatban ld. még Papp-Zipernovszky Orsolya: *Az irodalmi műalkotás jellegzetességei*, in *Helikon* 62/2 (2016): Biblioterápia, irodalomterápia, 214.

¹⁸ Prudenzeno, D'Avenia: „In pochissimi credevano nel mio 'folle' libro su Leopardi...”

meg D’Avenia azt a történetet, amely – az empátia felébresztésén át – az olvasó saját történetéhez a Másik nézőpontját szolgáltatja.¹⁹ A Másikkal való találkozásban az olvasás nyitja meg a tér-idő konstellációt, ahová belépve az egyén öndefiníálása végbemehet (vö. 29). Az olvasói pozíció felvételéről írt, erősen calvinói ihletésű sorok ebben a tér-idő összefüggésbe helyezik bele az olvasás aktusát: „Gondolj bele, olvasó, abba, ami *most* történik veled, arra a bizalomra, amelyre e könyvet kinyitva lépsz, s amely az olvasásban teljesedik ki egy régi vagy modern villanykörte tüzénél, az *ágyadban fekvő vízszintesen...*” (11). D’Avenia eme elbeszélői stratégiája tulajdonképpen Marco Dalla Valle egyik ún. „alkalmazható technikáját” valósítja meg: a didaktikai programban szereplő művek feldolgozása során legitim – bár módszertanában új stratégiákat követelő – törekvés lehet az életrajzot beemelni, ám mindenképpen tanácsos azt narratív módon összekötni az irodalmi szövegekkel/művel.²⁰

Az irodalomterápiának a teljes személyiség formálásában játszott pedagógiai szerepe kapcsán érdemes szót ejtenünk D’Avenia elbeszélői attitűdjének másik sajátos jegyéről, a szöveg kulcsfogalmainak mélyebb jelentését megvilágító etimológiai elemzésekről. Nem pusztán a klasszikus műveltségű latin–görög szakos tanár térköveteléséről van szó. D’Avenia írásmódjában és filozófiájában az a humanista tradíció köszön vissza, amely hitt a szó episztemológiai erejében és – a *studia humanitatis* ideáljának megfelelően – az embert egységében, valamennyi lelki *facultas*ának komplexitásában szemlélte, a filológianak filozófiai rangot adva vallotta, hogy az ember lényegére vonatkozó igazságokhoz a nyelven keresztül visz az út. A szavak etimológiája a nyelvben megnyilatkozó megismerés lehetőségére irányítja a figyelmet. D’Avenia történetmondásába beleszővi és *irodalomterápiás* beszélgetéseinek sarkpontjaivá teszi a filológusi munkát. A humanista tudományok presztízse melletti kiállása így természetes módon fordul át a racionalizmus kritikájába, hiszen Descartes megismerő funkciójuktól megfosztotta, pusztá műveltségi tényezővé tette a humanista tudományokat. Az oktatásban túldimenzionált szerepet kapott a kritikai gondolkodás, míg az *ingenium*, a fantázia, a nyelvészeti stúdiumok és a költészet művelése elsorvadt. Nem nehéz ráismerni Vico gondolataira,²¹ akihez hasonlóan D’Avenia is azt várja az iskolától, hogy

---

¹⁹ Vö.: „Ez tehát egyfajta empátia, amelynek tüneti funkciója a másik történetét metabolizáló én konstitúciója. Más szóval, egy olyan átfogó felismerés, amelyben az egyediség eltűnik. (...) Az auto/biográfiai elbeszélés kicserélésében (...) a másik történetének elbeszélésében felismerjük saját énként jelentését, különösen, ha ez a történet szenvedésről és nyomorúságról szól. A hasonlóság nyújtotta kényelem győzedelmeskedik a megkülönböztetés relacionális státusa felett.” Adriana Cavarero: *Tu che mi guardi, tu che mi racconti: Filosofia della narrazione*, Feltrinelli, Milano, 1998³, 119.

²⁰ Vö. Marco Dalla Valle: *Biblioterapia: verso un modello italiano*, in *Biblioterapia a scuola. Il benessere attraverso i libri*, 47.

²¹ Vö. Giambattista Vico: *Autobiografia scritta da se medesimo*, <http://www.nilalienum.it/Filosofia/Filosofia/Autori%20e%20Opere/Vico/VicoAutobiografia.pdf>, 6–7.

ne egyoldalúan gondolkodják az emberről, a fantázia és a képzelet gondozásával pedig adja meg a fiataloknak az élethivatásukra való ráatalálás szabadságát (vö. 48–49). Az élet az ész és az érzélem közötti feszültségből, a kettő közötti folyamatos áramlásból születik, mondja. Szerinte Leopardi ezt az eszményi harmonikus egységet hozta vissza a képzelet, az illúziók fontosságának költészetté emelésével, a szív újbóli felszabadításával egy Descartes utáni barbár korban, amely csakis az értelem, a ráció diktatúrájában hisz (vö. 54–59).

D’Avenia könyvében tett *irodalomterápiás* sétánk vége felé közeledve talán megállapíthatjuk, hogy Leopardi életművének távolról sem didaktikus áttekintése, amelyben ennek ellenére kimondásra kerülnek költészetének legfontosabb üzenetei és jegyei, valóban autentikus modellt állít arra, hogyan lehet az irodalomterápiát az oktatásba úgy beépíteni, hogy ne sérüljön a személyközpontú terápia és az élménycentrikus oktatás elve, ugyanakkor kielégüljön a „hagyományos” irodalomtörténeti szemléletű tanítás kimeneti körülményekre összpontosító gyakorlata is. Természetesen egy ilyen pragmatikus leegyszerűsítés messze nem tükrözi D’Avenia szövegének jelentésgazdagságát, amelyben egy olyan Leopardi történetét ismerhetjük meg, aki kérdéseket tesz fel, tanít és érzelmileg motivál bennünket, de mindenekeelőtt arra ösztönöz, hogy olvassuk vagy újraolvassuk őt.

Hálólét, inautenticitás és tabusértés

EGY KORTÁRS MAGYAR ONLINE REGÉNY HATÁRÁTLÉPÉSEI¹

A digitális társadalom kihívásaival, a virtualitás és az internet természetével, a digitális technológiák, az okos eszközök robbanásszerű elterjedésével, fokozott használatával és az emberre gyakorolt hatásaival manapság már számos magyar irodalmi mű is foglalkozik. Ezek a művek jól (témájukat nyelvükben, poétikájukban és formájukban is tükrözve) vagy kevésbé jól (didaktikus módon, az alkalmazott irodalom eszközeit használva, egyetlen probléma-kezelési módot felmutatva, sematikus) reprezentálják a huszadik század végén és a huszonegyedik század elején a társadalomban végbement és végbemenő információs, kommunikációs és kulturális átalakulást, a szokások (mindennapok) megváltozását, – Ropolyi László fogalmával élve – a hálólét² tapasztalatát és következményeit, illetve a mentális folyamatokat és a veszélyeket (például a függőséget, az antiszociális viselkedészavart, az elmagányosodást, az indulatkezelési problémákat, a szorongást, a depressziót).

A publikálás kvázi-demokratizálódását, az alkotói és befogadói tér kiszélesedését, az internet okozta olvasási szokások módosulását tapasztalva a kilencvenes évek végén, a kétezres évek elején létrejöttek olyan magyar szépirodalmi szövegek, amik alkotásmódjukba az online tér adta lehetőségeket is beépítették. Az újmédia új írásmódok és új irodalmi műfajok felé vezette el az alkotókat, Varró Dániel például sms-verseket írt (ezek a *Szívdezzsert* című kötetében olvashatók³), de megszületett a blogregény mint műfaj is. Különösen izgalmas, forradalmi vállalkozás a számítógépes (automatikus) versgenerálás első magyar programja, Papp Tibor 1993-as *Disztichon Alfája*, melyet a Magyar Műhely adott ki 1994-ben. A program a könyv mellékleteként, lemezen jelent meg. „A Disztichon Alfa bármelyik Apple Macintosh számítógépen automatikusan magyar verseket, nevezetesen disztichonokat ír ki a számítógép képernyőjére. A generált versek 1) nyelvileg hibátlanok; 2) értelmesek, 3) tökéletesen kielégítik a disztichon formai ismérveit.”⁴ Nem pusztán

¹ A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutatásfejlesztési és Innovációs Kiválósági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klaszterének Digitális Társadalom Kompetenciaközpontja támogatta. A szerző a Kulturális Örökség és Digitális Társadalom kutatócsoport tagja.

² Vö. Ropolyi László: *Az Internet természete – Internetfilozófiai értekezés*, Typotex, Budapest, 2006.

³ Varró Dániel: *Szívdezzsert*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2007.

⁴ Papp Tibor: *Disztichon Alfa*, Magyar Műhely, Párizs–Bécs–Budapest, 1994.

posztmodern játékról, nyelvi játékosságról van tehát szó, a nyelvi fordulat a szöveg hordozóját, sőt alkotóját is érintette. Farkas Péter 1997-től 2004-ig íródo *Gólem* című „elnémulás-regénye” pedig a beszédes „kisétálás a valóságból” paratextusával a médiumváltásra figyelmeztető, a hálózatiságot témájává és formájává tevő forradalmi szövegnek tekinthető, ahol „a számítógép maga a leghétköznapibb értelemben vett szerszám szerepét játssza.”⁵ A Magvető által 2004-ben publikált könyv, a *Törlesztés. Kivezetés a Gólemből* ennek a hypertextnek a része, mely hypertext Umberto Eco nyitott mű fogalmának is megfelel.

A blogok megjelenése izgalmasnak gondolt kihívást jelentett az írók számára, az önéletrajz, a vallomásos beszéd mód erős reneszánszáról beszélhünk ebben az időszakban. A referencialitás és a rejtőzködés között mozgó, az elbizonytalanításra építő, felszabadító játék a voyeur-ként olvasás praxisát (élvezetét) kívánta kielégíteni. Ám fontos tapasztalat, hogy a szépirodalmi blogok nem hoztak nagy sikert (olvasottságot) íróik számára, és a blogként indult művek egy része ki is lépett az offline térbe. Az írói név és rejtőzködés problémája bulvarizálódott a *szervő halála* óta, de az online tér nyújtotta lehetőségek, a hús-vér szerzői én feloldódása a bárki-létben (a biográfia hiánya, az irodalmi intézményrendszerbe való betagozódás lebegtetése) ismét játékba hozta és irodalomelméleti diskussziók (sőt nyomozások) tárgyává tette a szerzőség problémáját. A Spiegelmann Laura álnéven publikált *Édeskevést* 2008-ban adta ki a Magvető, a harminchét blogbejegyzésből álló kisregény pedig rögtön botrányt váltott ki. Gondoljunk csak híressé vált kezdőmondatra („Amikor magamhoz térek, egy fasz van a számban...”⁶), ami jól illeszkedik a blogolás gyakorlatához (az anonimitásból kiszóló, a naplóírás hagyományát a digitális világ kereteihez igazító bloggert senki, még önmaga se cenzúrázza, őszinte, intim életébe, így akár szexuális szokásaiba minden probléma nélkül betekintést nyújt), miközben ehhez kapcsolódóan egyrészt rájátszik a Roland Barthes-i vágyközpontú olvasásfelfogásra, másrészt tematizálja a nők, író nők a fallocentrikus irodalomkoncepció felől történő értelmezésének problémás voltát. Időközben kiderült, Kabai Lóránt bújta a szabadszájú Laura bőrébe, jöhet a kritikusok a szerepjátékkal sokáig Garaczi Lászlót gyanúsították meg. Aaron Blumm (Virág Gábor) 2011-ben megjelent *Biciklizéseink Török Zolival* című – ugyancsak egy női elbeszélői hangot működtető, pornográf (szoft erotikus) elemekkel ugyancsak operáló – blogregénye íródásának folyamatában pedig olvasóinak, nickname-ek mögé bújta kommentelőinek ötleteit, irodalmi utalásait is beépítette.⁷

⁵ Farkas Péter: *Gólem*, <https://www.interment.de/golem/Framgolem.htm>

⁶ Spiegelmann Laura: *Édeskevés*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2008, 7.

⁷ Aaron Blumm: *Biciklizéseink Török Zolival*, JAK–Prae, Budapest, 2011. A blog itt érhető el: <https://biciklizeseinktorokzolival.blogspot.com/>

A Magvető Kiadó és az Origó 2000-ben hirdette meg az első magyar online-regény-pályázatát, melynek győztese holtversenyben Garaczi László *metaXája* és Jake Smiles *1 linkje* lett. Ezeket a regényeket, habár először az online térben léteztek – a szépirodalmi blogregények publikálási praxisához hasonlóan –, később a Magvető nyomtatásban is megjelentette, előbbit 2001-ben, utóbbit 2006-ban. A 2000-es évek Origóján folytatásokban, fejezetenként, egyfajta teleregényként publikálva íródtak ezek a szövegek, a XIX. század végi sajtóorgánumokhoz vagy a regényeket folytatásokban közlő Nyugat folyóirathoz hasonlóan, mindezt a blogfogyasztás és kommentelés élő diskurzusával összekapcsolva, figyelembe vették az olvasók elvárásait is. Hogy a Jake Smiles írói álnév mögé ki bújhatott, még mindig homály fedi, Kabai és Garaczi neve is többekben felmerült, hiszen mindkét életműhöz organikusan illeszthető az *1 link*.

Az utóbbi évek magyar ifjúsági regényei is fontos témájukká tették a digitális világhoz kapcsolódó tapasztalatokat. Így a szüzsék meghatározó elemévé és felvilágosító, preventív programjukká is vált a cyberbullying, az internetes zaklatás és a kontrollvesztés. Kalapos Éva Veronika 2016-ban a Menő Könyveknél megjelent *Massza* vagy Wéber Anikó ugyancsak 2016-ban a Pagonynál publikált *Az osztály vesztese* című regényei a fiatal olvasók számára is érthetően/átélhetően mutatják meg, miképpen működik a zaklatás, hogyan szigetelődik el az áldozat, vagy hogy az iskola és a felnőttek világa miért eszköztelen sokszor a probléma megoldásában. A digitális bennszülöttek olvasási, fogyasztói szokásait és élményvilágát, mindennapi tevékenységformáit is figyelembe véve érdemes hangsúlyozni a videójátékok irodalomban történő megjelenését. A videójáték fontos világépítő elem Sepsi László 2017-ben a Tilos az Á Könyvek által kiadott *Ördögcsapás* című regényében, ahol a kamaszokat érintő felnőttéstörténetben az irodalmi tradícióból (Goethe *Faustjából*) ismert ördöggel kötött paktum klasszikus toposza és a lehetséges világok problémája keveredik izgalmas módon, s a kötet borítójának designja is jól megragadja a videójáték-küldetés és az élet egymásra montírozódását.

A továbbiakban Jake Smiles *1 link* című művét⁸ vizsgálom meg részletesebben, hiszen ez a regény kiválóan alkalmas arra, hogy bemutassam, egy kortárs magyar szépirodalmi szöveg prózapoétikájában miképpen képes reprezentálni a digitális világ működését, hogyan képes tárgyalni annak veszélyeit, következményeit (a függőséget, az antiszociális viselkedészavart, a virtuális vérfertőzést). Végül röviden tárgyalom az irodalomterápiás alkalmazhatóság szempontjából is. Az *1 link* fikció és valóság, az online és az offline tér izgalmas egybejátszásával különböző határsértésekre, kontrollvesztésekre, visszaélésekre, az elfojtások kiélésére, más identitások felvételének negatív lehetőségeire hívja fel a figyelmet, és felkínálja a dekonstrukció és a

---

⁸ A regény ajánlását köszönöm Szabó Gábornak.

pszichoanalízis felőli olvasás lehetőségét is. Tabuk nélkül, provokatív hangon beszél a szenvedélybeteg emberi létező elmagányosodásáról, kiüresedéséről – a senkilétről. Az olvasó a Jake Smiles nevű – életrajz, irodalmi háttértörténet nélkül létező – író által megírt Jake Smiles nevű, életét a neten élő főszereplő mindennapjaiba belelesve, egy netfüggő térélményén és cinikus megjegyzésein keresztül tapasztalja meg az ábrázolt társadalom és a vele hibridizálódó cybertér hatásmechanizmusait, a hálólét és az inautencititás problémáját.

Jake Smiles azonos nevű főszereplőjét többször is egy linknek nevezi, és ez a beszédes megnevezés egyszerre több jelentést és értelmezési irányt is felvet. Egyrészt a szlenges szóhasználat értelmében jelzi, hogy a férfi olyan felelőtlen, szélhámos alak, aki nem felel meg a polgári társadalom szerepeinek: nem úgy viselkedik, mint amit a társadalom egy felnőtt férfitől, egy apától, egy férjtől, egy munkavállalótól elvár. A megbízhatatlansága persze nemcsak azt jelzi, hogy bizonyos értelemben kívül is áll a társadalmon, és ezzel együtt át is hágja, hághatja annak normáit, hanem azt is, hogy a vele kapcsolatos információk, cselekvések, tapasztalatok is kérdésesek lehetnek. A társadalmi normaszegés meg is valósul az incesztus bűnében, még ha az csak virtuálisan, chatszobákban és a videójáték terében történik is meg, s még ha később ki is derül, hogy a fia végül is mégsem a vér szerinti gyereke. Ehhez kapcsolódóan fontos megjegyezni, hogy Jake Smiles noha érez némi kellemtelenséget, kommunikációs zavart, lehetetlenséget azzal kapcsolatban, hogy a fiát (akit Bianca21-ként ismert meg a virtuális térben) többször is magáévá tette, az olvasó számára a regény szubverzivitását nem feltétlenül a virtuális aktus ténye, hanem inkább az adja, hogy a tabusértés (ödipális komplexus) nem jár lelkiismeret-furdalással, büntetéssel, bűnhődéssel, például összeomlással, mint a görög sorstragédiákban, a szöveg terében egyáltalán nincs morális ítélezés, csak a már említett kommunikációs zavar. A vérfertőzés további súlytalanságát az egy link másik jelentése adja: a fizikai (testben való) létezés bizonytalanítja el, azt sugallva, hogy ha nincs testi érintkezés, ha nincs test, nincs tényleges bűn se. (A gyilkolás kapcsán is ugyanez áll, a referencialitás hiánya ugyanígy relativizál.) Smiles a test-problémán, test és morál összefüggésén, valamint a normaszegésen a regény több szöveghelyén is elmélkedik, most csak nézzünk meg egyet, a 25. oldal következő idézete ezt a filozófiai problémát jól foglalja össze: „Testben való létezésünk a legfőbb oka mind egymástól való különállásunknak, mind személyes jelenlétünknek. A törvény és az erkölcs is falként ismeri el a fizikai testet, egyfajta határként, amely létrehozza és egyszersmind védelmezi is magánéletünket, de ugorjunk csak logikai bakot, röhög Smiles, lenne-e törvény, lenne-e erkölcs, ha nem lenne test?”⁹

⁹ Jake Smiles: *1 link*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2001, 25.

Persze test és elme dualizmusát, a mentális megélés és a fizikai test, a testi tapasztalás differenciálódását – a cyberpunk hagyományához, így William Gibson alapművéhez, a *Neurománchoz* is kapcsolódó – regény több szöveg-helyen is problematizálja. Mielőtt ezekre hoznék példát, csak röviden jelez-ném, miképpen teszi meg szövegelméletének az *1 link* Gibson regényét. Smiles művének számítógépes játéktere, a város, ennek fontos helyszíne az a kikötő, amiről a *Neuromán* kezdőmondata így tudósít: „felette úgy szürkél-lett az ég, mint a televízió képernyője adásszünet idején”¹⁰, és ez a kultikus mondat még többször is megidéződik az *1 link*-ben. Több utalás van Chibára, a Gibson-szövegvilág japán városára, miközben egyfajta kioltásként, a tradí-cióhoz való ironikus viszonyulás gesztusaként, Smiles szájából az is elhang-zik, hogy Chiba „nem éri meg a felhajtást”¹¹.

Visszatérve test és lélek dualizmusához: Smiles a regény 8. oldalán egye-nesen a nyugati gondolkodás kritikáját adja, „náthás hangon” „a karteziánus megkülönböztetés esendő voltára”¹² hívja fel a figyelmet, ezzel is kijelölve a bináris oppozíciókkal szembeni elutasítását, ugyanúgy, ahogy szövegelmé-lye, „Apa-szövege”, a Gibson-regény, mely Szabó István Zoltán szerint „számos ponton valósítja meg a Nyugati (metafizikus) gondolkodás legjelen-tősebb dichotómiáinak – amilyen az ember-gép, ember-isten, természet-tech-nika, test-lélek binaritása – felszámolását, szétzilálását, hasonlóan ahhoz, ahogyan Jacques Derrida, a dekonstrukció egyik legnagyobb francia képvi-selője gondolkodik ezekről a kérdésekről.”¹³ A 134. oldalon Smiles „kiberne-tikus dekonstrukcióról”¹⁴ beszél, ami ironikus módon nála csak a monitor szétverését jelenti. Beszédes szöveghely¹⁵ az is, amely Jake Smiles könyvtár-látogatását szcenírozza, és fontos gesztus, hogy a vérfertőzés bűnére éppen a könyvtárban mint az információ, a tudás gyűjtőhelyén, mely az Igazság és a Kultúra letéteményese, derül fény, hiszen a fia által kölcsönözni kívánt isko-lai kötelező olvasmány (ironikus módon a kortárs oktatásmódszertani dis-kurzusban a digitálisbennszülött-generáció számára befogadhatatlannak ti-tulált *Egri csillagok*) egyetlen olvasójegyének tasakjában a Bianca21 nevet fe-

---

¹⁰ Ajkay Örkény 1992-ben megjelent fordításában a cím *Neurománcként* szerepel, míg Farkas Veronika új, 2021-es fordítása megtartotta az eredeti angol címet, a *Neuromancert*. A regény kezdőmondatának fordítását átveszi Ajkaytól. William Gibson: *Neuromancer*, ford. Farkas Veronika, Agave, Budapest, 2021, 9.

¹¹ Smiles, *1 link*, 15.

¹² Uo., 8.

¹³ Szabó István Zoltán: *Neuromancia – A technika kérdése William Gibson regényeiben, esszéiben és költészetében* (doktori értekezés). Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2017, 10., <https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/4098/1/Disszertacio%20-%20Szabo%20Istvan%20Zoltan%20-%20Neuromancia.pdf>

¹⁴ Smiles, *1 link*, 134.

¹⁵ I. m., 26–28.

dezi fel. Jelzésértékű, hogy Smiles fia, aki, akárcsak Smiles, játékfüggő, olvasójegyén nem az anyakönyvezett neve, hanem a virtuális térben jelölő felhasználóneve szerepel.

Az „egy link” a fizikai létezés elbizonytalanításával azt is állítja, hogy a regény, az irodalom hasonlóan működik a virtuális háléhoz, ahol csak médiumok vannak, melyek nem feltétlenül esnek egybe egy valós létezővel, s maga az olvasó is a Jake Smiles nevű linken keresztül (esetleg a főszereplővel azonosulva) kapcsolódik egy fiktív irodalmi térhez (jelen esetben az *1 link* című regényvilághoz). Hogy Ropolyi Lászlót idézzem: „a reprezentációs technikákkal előállított (információs, kommunikációs, kognitív és kulturális) létezők eredendően virtuálisak”.¹⁶ S maga a szerző is virtuális (Barthes koncepciójában: funkció¹⁷), akinek személyét – szépen rájátszva a biografikus szerző kiléte utáni bulvárnymozásra –, akárcsak az online térben nicknameek mögé bújó szubjektumét, nyelvhasználata (értsd: poétikája, szövegeinek irodalmi megformáltsága) alapján lehet kikövetkeztetni. Azaz a nyelv buktathatja le a felhasználót, az író.

Jake Smiles regénye szókincsében is világteremtő, a számítógépes nyelv (pl. monitor, hardver, DOS, IP) mellett a virtuális közösségek bennfentes szóhasználatát, szlengjét is beszéli (pl. xTech, morph, szpíker), de szókészlete korfestő is, az internet hajnalának időszakát idézi, a mai olvasó számára bizonyos értelemben technológiailag elavultnak hat (pl. modem, tárcsázás, CD), mindemellett a virtuális chatszobák kommunikációs modelljét, protokollját, beszédmódját is – mind szövegképileg, mind tartalmilag, mind szókészletében – hűen imitálja. Hangsúlyos a nevekkel kapcsolatos játék, ami nem meglepő egy netfüggő szubjektumot főhősévé tevő regény esetében, hiszen a név, az identitás részeként, de az irodalmi szöveg elemeként is beszédes jelölő, sőt a felhasználó, önmagának nevet adó előfordul, hogy valami lényeges attribútumra, személyiségelemre, vonzódásra kívánja felhívni a figyelmet. Ahogy a 137. oldalon a főszereplő mondja, miután kb. egy teljes oldalon át sorolja a különböző, lehetséges felhasználói neveket (kezdve a *Mátrixtól*, *A Pál utcai fiúk* Nemecekén és a Tarzanon át a Whiskys bankrablóiig vagy a Sex Pistols frontemberéig): „Nehéz jó nevet lőni.”¹⁸ A szerző viszont jó nevet lő: Jake Smiles Diderot Fatalista Jakabjának huszonegyedik századi leszarmazottja, vezetéknevében a nevetés karakterének ironikus voltára is utal, miközben meg is idézi a chatelés egyik gyakran használt emotikonját, a smiley-t. Míg a szolgálta fatalista (Bartócz Ilona magyar fordításában mindenmindegy)

¹⁶ Ropolyi László: *Virtualitás, mint harmadik létszféra*, in *Magyar Tudomány* 178/8 (2017), 918–919.

¹⁷ L. Roland Barthes: *A szerző halála*, ford. Babarczy Eszter, in Roland Barthes: *A szöveg öröme*, Osiris, Budapest, 1996, 50–55.

¹⁸ Smiles, *1 link*, 137.

Jakab a világban jelenlevő szabadság lehetőségekről elmélkedik,¹⁹ addig a cinikus, nihilista, szociopata, netfüggő (tehát a számítógépes játékkal kapcsolatos függése miatt eleve szabadsághiányos) Jake nagyon is tisztában van önmaga és világa determinizmusával. Jóllehet az avatárok bőrébe való bújás, a fizikai térből a cybertér felé való elmozdulás, a sokak által hangoztatott demokratikus világháló és az inkognitó felveti a szabadság lehetőségét, a regény végül jól reprezentálja, hogy a „javak” kvázi-újrafelosztása ellenére is a Városnak (az online térnek is, mely, ahogy jelzi, belakott, otthonos közeg) megvan a maga hierarchikus rendje, szerkezete, s maga is normákat állít fel. Ebben a világban pedig normaszegésnek számít, ha más bőrébe bújunk, mint ahogy teszi azt az apa Bianca21-gyel, hogy életben tartsa fia karakterét, míg fia a kórházban lábadozik.

Az *1 link* mint posztmodern regény finoman, mégis bőségesen használ intertextuális és popkulturális allúziókat, nyelvi regisztere, kulturális kódjai a magasirodalomtól, a mitikus történeteken, hősi eposzokon át egészen a különböző számítógépes játékokig terjednek ki, ezek jellemzően az amerikai kultúra reprezentatívnak számító termékei. Így ez a hibrid (potenciális, vagyis átmenetiségét, hatátlépéseit hangsúlyozó) szöveg univerzum a már említett Gibson-utalásokon túl behozza Bret Easton Ellis *Amerikai pszichóját*, az erős amerikai hatások megmutatása mellett lényeges eleme, hogy egy Salinger-szereplő, nevezetesen Seymour Glass jól megférhet a *Tomb Raider*ből ismert Lara Crofttal (akiről később az is kiderül, hogy Smiles felesége, L.), hiszen valójában mindannyian annak a hagyománynak (melynek szerves része a virtuális háló és ehhez kapcsolódóan a fogyasztói, kapitalista társadalom) a kulturális termékei, objektivizációi, különböző helyzetekben, lehetséges világokban megvalósuló karakterei, modell-lehetőségei, avatárjai, mely kiadja, fenntartja és befolyásolja az emberiség kollektív (jelen esetben a játékfüggő Smilesről író Smiles egyéni) emlékezetét és jelenét (szereplehetőségeit, önmegvalósítását), s amely eleve kitermeli és kontrollálja a lázadás formáit (a számítógépes játék pusztításformáit, az erőszakot, a pornográfiát).

Donald Winnicott fontos kérdése, hogy „hol vagyunk, amikor azt tesszük, amit időnk nagy részében tényleg, nevezetesen, amikor jól érezzük magunkat?”²⁰ A brit pszichoanalitikus potenciális tér fogalma jól működteti a virtualitással kapcsolatos tapasztalatainkat: negligálja a külső, fizikai világ és a belső térélmény oppozícióját és az átmenetiségre helyezi a hangsúlyt. Winnicott szerint a netfüggő potenciális vagy köztes térélménnyel rendelkezik, akárcsak „a gondviselő szülő által létesített és folyamatosan biztosított [...]

---

¹⁹ Vö. Denis Diderot: *Mindenmindegy Jakab meg a gazdája*, ford. Bartócz Ilona, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1960.

²⁰ Békés Vera: *Háló vagy labirintus?: A világhálón függők (potenciális) térélménye*, in *Magyar Tudomány* 178/8 (2017), 969.

potenciális tér²¹ élményvilágát birtokló csecsemők. Az *1 link* szempontjából azért is fontos meglátás a netfüggő és a csecsemő összekötése, mert az apafőszereplő a felnőttlétet utasítja el, és a Törvényt, a Normát (amit neki kellene képviselnie) hágja át, hogy vágykielégülése megvalósuljon, amit a gyerekekkel folytatott virtuális közösülés csak erősít. Winnicott jelzi, hogy a potenciális tér a „vallásnak, a művészeteknek, az imaginatív életnek, valamint a kreatív tudományos munkának”²² is a sajátja, s – tegyük most hozzá – mindezeknek nagyon is jellemző eleme a normaszegés. Winnicott térelmélete nyomán Békés Vera hívja fel a figyelmet arra, hogy a világhálót tévedés volna labirintusként elképzelni, melyben mint valós térben a netfüggő bolyong, hiszen a labirintusképzet behozza a beavatás kultikus aktusát, és azt, hogy ha a hős letér az egyetlen helyes útról, akkor örökre el is téved. Az internet természete és térképzete is más, háló: „szereplői maguk egyszerre építői, használói és fenntartói. A kapcsolati utak nem léteznek előzetesen (mint a labirintusban).”²³ Így elveszni benne nem lehet, csak alulinformálnak maradni, ahogy a szépirodalmi szöveg összes jelentésrétege se tárul fel azon olvasó előtt, aki a hálóként elképzelt kulturális tradíció bizonyos pontjait nem ismeri, tereit még nem fedezte fel.

Végül hadd ejtsek röviden szót a regény irodalomterápiás alkalmazhatóságáról, hiszen az irodalomterápiás módszer a digitális társadalom veszélyeinek egyre inkább kitett egyén mentális egészségének a megőrzésében különösen hasznosnak bizonyulhat. Jake Smiles műve nem alkalmazott irodalom, nem is ifjúsági irodalmi szöveg, a befogadóra tett hatását még inkább erősíti nyelvi ereje, poétikai megformáltsága, és a problémacentrikus művekkel szemben kerüli a sematikus ábrázolásmódot, a kétpólusú világ- és erkölcsrendet, mint ahogy fiktív világának térhasználatában is keveri a reális valóságot a számítógépes játéktérrel. Nemcsak a regény bizonyos szöveghelyei, hanem egy komplex, akár 10 alkalmas foglalkozássorozat épülhet a teljes műre, persze a tematikus fókuszról és a csoport összetételéről, életkori sajátosságaitól függően kiegészülhet más szövegekkel, pl. kamaszok esetében – a videójáték világát és a még a felnőtté válás előtt álló fiatalokat érintő identifikációs problémákat, az autentikus létezés, a boldogságkeresés és a jövőlehetőségeket (az önmegvalósítást) is figyelembe véve – Sepsi László *Ördögcsapás* című ifjúsági regényével.

Bár Jake Smiles regényének nyelve nem finomkodó, a pornográf és trágár kifejezések ellenére azonban jól hasznosítható önismereti, személyiségfejlesztő célok mellett preventív célokból is, a pornográf, trágár tartalmakkal egyébként már jóval fiatalabb korokban találkozók, a felelős, tudatos internetfogyasztás szabályaiban nem feltétlenül tájékozott középiskolások vagy

²¹ I. m., 968.

²² I. m., 969.

²³ Uo.

fiatal felnőttek körében, akik könnyen az online bántalmazás vagy szexuális kizsákmányolás áldozataivá vagy éppen ágenseivé is válhatnak. De az önmagukról és az őket körülvevő online és offline világról való elmélkedés szempontjából az idősebb korosztály számára is rengeteg kiváló kiindulási szöveghelyet kínál fel a mű, mely egyszerre mutatja meg az emberi boldogságkeresés, az autenticitás és a szabadságvágy problémájának alapvető tapasztalatait kezdve a felnőttlét, a társadalmi elvárások, a munkahelyi nehézségek, a családi boldogság, az életközépi válság, a szexuális kielégülés vagy a különböző függőségek és a hálólét tematizálásán keresztül.

Az 1 link tehát kiválóan hasznosítható „az internet- vagy játékfüggés és ennek kihatása a mindennapi életre, a társas kapcsolatokra, a mentális egészségre” téma feldolgozásában, de a felnőttlétről, a felelősségvállalásról, a családi, baráti és szerelmi/szexuális kapcsolatokról, a Másikhoz való viszonyulásokról, az identitásról, a magányról vagy a morális dilemmákról és a társadalmi normákról, normaszegésről, a normalitásról való elbeszélgetésre, sőt az érzelmek (akár még a vágyakozás, a vágy természetének a) felismerésére, az emóciók fejlesztésére is különösen alkalmas. Vérbeli posztmodern szöveg, mely azonban a különböző (kulturális, popkulturális) regiszterekből vett intermediális/intertextuális allúzióinak köszönhetően a különböző befogadói horizonttal rendelkezőket is képes megszólítani. A megszólítás és megszólalás hiánya kapcsán pedig az irodalomterápiás foglalkozásokon se feledjük, „a hiány is nyom”²⁴ lehet. És vérbeli cyberregény is, mely technika és természet, gép és ember viszonyának újragondolására sarkall. Az irodalomterápiás kapcsolódást, az érzelmi hangolódást, sőt az azonosulást megkönnyíti a szöveg nyelvi megformáltsága, szlenges szóhasználata, vizuális érzékenysége, képisége (filmszerűsége, sőt időnként videójátékszerűsége), valamint a netfüggő tértapasztalatának, mentális állapotainak, a kognitív funkcióit érintő módosulásoknak a hiteles reprezentációja, miközben a mű az „egér formájúra gömbölyödött jobb kéz”²⁵-t is jelzésértékűen felmutatja. Cinikus humora mellett szubverzív ereje és tabusértő gesztusai lehetőséget teremtenek arra, hogy a befogadóban valamilyen reakciót váltsanak ki, hogy kimozdítsák megszokott komfortzónájából, hogy az egyén mindenképpen elgondolkodjon az adott szövegrészleten, a szereplőkön, motivációkon, viselkedéseken, érzelmeken. Fontos kitétel azonban, hogy ha a csoportfoglalkozás alanyai függő személyek, csakis addiktológiai konzultáns vagy pszichológus koterapeutai jelenléte mellett dolgozzuk fel a művet.

---

²⁴ Smiles, 1 link, 114.

²⁵ I. m., 127.

DIWA 2022

Festività alla luce

ENES

(COR VELENO)

MAEL MASCI ALLA BA

CON

DANNO
QUARTA
HYST

WILLIAM PASC
BEATRICE GAT
SGRAVO
DJ FASTCUT
WISER KEEGA
SUAREZ
SUPREMO 73
ROYAL DAM
SAGE

ANAL
NOTIZIE
UA CITI
CE,
VATO.

ANGELO M

Viale delle Terme di C

ASSICA
na co
oni:
VARIETA
ANZA •
e prenotazioni
5 6757194 - 345 60

Gen Jan 05 2022

CSABAY-TÓTH BÁLINT

Bevezetés a(z)...

TURI TÍMEA *EGYSZERRE EGY BESZÉLJEN*
CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Mikor Turi Tímea Szegeden bemutatta a kötetet, még nem ismertem azt. Az egyik legmaradandóbb mondata az volt Turinak, hogy az imádságban nem mindegy, mikor és mit mondunk az Istennek. Ez letaglózott. Az Isten nem a pszichológusod, nem a barátod, nem a szülőd, legalábbis nem úgy. Meghatározott, kötött formában és tartalomban kell megnyilatkozni az Úrnak, más-hogy nem lehet. Új kötete az *Egyszerre egy beszéljen* – többek között – ezt a problémát használja.

Mielőtt még elmentem volna a bemutatóra, és láttam az egyetemen a plakátot, rajta a kötet cí-mével, eljátszottam a gondolattal, hogy mi van akkor, ha az „egy” az vonatkoztatható az „Egy”-re, azaz Istenre. A kötetbemutatón a beszélgető-társ felvetette, hogy ő úgy is tudja olvasni a címet, hogy „Egyszerre az Egy beszéljen”. Természe-ten nem beszélünk össze, így valami lényegi sej-lik fel már a címből is. Az Istennel tehát nem be-szélhetsz egyszerre, pláne nem feleselhetsz vele. A cím felvet ugyanakkor egy másik jelenséget is: a hatalmasok beszédmódját. Újra visszatérő, be-vett frázis, sokat hallottuk apánktól, anyánktól, tanárainktól. Használják, mert megtanulták, hogy ezt kell használni ahhoz, hogy a zajban – esetleg csak látszólagos – rendet teremtsenek. Itt azonban a probléma szerteágazik. Egyfelől ért-hető az isteni teremtésre, arra, hogy az őskáosz-ból kozmoszt teremtett az Úr, valamint arra, hogy mekkora zajban élünk társas kapcsolata-inkban, harmadrészt arra, hogy a férfiakban mekkora zajt okoznak a rossz minták.

A kötet fölépítése szakasztott. Az egységeket a *Bevezetés az imádkozásba* című versek határoz-zák meg, minden ciklus elején egy *Bevezetés...*

Prae.hu
Budapest, 2023
93 oldal, 2990 Ft

című vers áll, ugyanazon címmel, de természetesen más tartalommal. A kötetet a cím nélküli „Tartsd tőlem távol...” kezdetű vers nyitja.

„Tartsd tőlem távol a dolgokat,
vidd tőlem el egész messze
azt, ami megsebezhet,
azt, ami megölelhet.”

Ezek a *Bevezetések* csak a ciklust olvasva értelmezhetőek igazán. Addig olyan, mintha csak „nagyáltalánosságban” beszélne a lírai én, ám miután befogadtuk a ciklust, visszatérve a nyitóvershez, az egész új értelmet nyer. A ciklus során megkapja az olvasó azon kulcsokat, melyekkel képes fölnyitni a nyitóvers szelencéjét. Az első ciklus a homéroszi hagyományhoz nyúl, Odüsszeusz történetéhez és az *Odüsszeia* alakjaihoz, de úgy, hogy közben hazahozza a XXI. századba. Odüsszeusz mint a férfiség archetípusa jelenik meg, a lírai beszélő pedig mintha azt sejtetné, hogy ez a működési módozat Homérosz óta mit sem változott. Remek választás az európai és nyugati irodalom kezdetéhez visszanyúlni, mellbevágó kontrasztot képes adni a férfiségről, az, hogy ilyen távolinak tűnő, ám mégis végletesen közeli működéseket ütköztet. Időben mindenképpen távoli a homéroszi hagyomány, ám ezt például *A hírfolyam* című vers oldja fel. Ebben a versben Odüsszeusz – utazása közben – a közösségi médiában posztol, és filtereket, maszkírózó beállításokat használ posztjaiban. Ezek a hazugság eszközeiként jelennek meg. Ez azért is izgalmas, mert a hazugság-igazság dichotómiája a költőt már első kötete óta foglalkoztatja, s ebbe az új környezetbe helyezve egy egészen új megvilágításba helyeződik a probléma. A közösségi média már nevében is hazug, hisz a lírai én szerint nincs semmi közösségi ebben a médiában. Ez a felvetés később is tematizálódik. Még egy fontos jelenségre hívja fel a figyelmet: a te-reink skizoid átalakulására. A gyanútlan, feedet pörgető számára valóság az, ami valójában hazugság és végérvényesen önbecsapás. A ciklus záróversében az *Otthon, édes* címűben Pénélopé szemszöge elevenedik meg, ami egy rendkívüli ötlet. Tényleg, kit érdekelt valaha is Pénélopé oldala?

„És most itt van, és nehezebb elfogadni,
hogy úgy hallgat, hogy akár beszélhetne, [...]”

A kötet markánsan nyúl a biblikus hagyományhoz, talán ez az igazi újítás. Hiszen képes a költő által korábban használt tematikákat új kontextusba helyezni. A megszólalás nehézségét, a női lét nehézségét, a férfi lét nehézségét, a nyelv korlátozottságát, ugyanakkor a nyelv híd-szerepét. Bábel, Jónás, Sára, József és Lót feleségének történetei tematizálódnak, ám nemcsak egyszerű „behozatal” történik, hanem határozott és szignifikáns parafrázálás.

A *Bábel kútjában* például a teremtés, a nyelvi és társadalmi káosz, az igazság és valóság dichotómiája íródik meg, pontosabban szét. A nyelvi káosz a biblikus bábeli nyelvzavart a XXI. századi információs zajjal egyezteteti, s ez a ketősség az egész kötetre jellemző. A lírai én fragmentizálja a megszólalást, a tartalmat, formát és hordozót szereli szét és vizsgálja. Darabjaira szedi az általa látott jelenséget, erre ráereszti Bábel tornyának történetét, végül pedig egy sajátos deista hang csapja le a verset, mintha az Úrnak, úgymint atyának el kellene engednie a gyermekeit, mikor felnőttek. A versnek azonban nagy kérdése, amit pazar módon csak sejtet a költő, hogy valóban felnőttek-e?

„A gyerekek felnőttek, nem szólhat rájuk folyton.
Meg kell tanulniuk magukra vigyázni.”

A kötetben hangsúlyos – amint már talán sejtettem – a női hang. E női hang nem újdonság Turitól, így újszerűnek nem mondható, ám remekül megformált mondataiban még mindig képes a rendkívül súlyos tartalmúság a befogadót megrázni és gondolkodóba ejteni.

„Taníts meg köpni, mint a férfiak.
Taníts meg nyelni, mint a nők.
[...]
Tanulj meg esni, mint a férfiak.
Tanulj meg kelni, mint a nők.”

A megszólalás problematikája kapcsán Turi kapcsolatot létesít *A dolgok, amikről nem beszélünk* (Magvető, 2014) című kötetének címadó versével, melynek mottója egy idézet Mar ben Rabina imájából:

„Istenem, óvd meg nyelvemet a rossztól,
ajkaimat a hamis beszédétől.”

Ez az idézet az új kötet hetedik ciklusát kezdi el, mint a cikluskezdő *Bevezetés az imádkozásba* szövege. Ez a mondat mintha alapjaiban határozná meg Turi költészetét. A nyelv, ami egyszerre korlát és híd – Gadamer nyomán –, ami épp annyira az igazság eszköze, mint a hazugságé, ami épp annyira képes megalkotni dolgokat, mint lerombolni, ami épp annyira lehet tartalmas, mint tartalmatlan. És egyszerűen az a tapasztalat, hogy a nyelv által elbeszélünk egymás mellett.

BAKONYI VERONIKA

Láthatatlan erőterek csapdái

PÁL SÁNDOR ATTILA *DALOSKÖNYVÉNEK*
TRACKJEI

„(...) A ganédomb akkora / mint te vagy, micsi-
násztegané, hallod, ahogy apád / szidja a kutyát
[...]” Így lépteti be az olvasót új verseskötetében,
a *Daloskönyv*ben Pál Sándor Attila az intimitás-
közegébe, ahol talán az apák nélkül nem lehetsé-
ges a megszólalás, és ahová szükségszerűen nem
valamiféle tudásvágy vagy fejlődésnarratíva hajt-
ja a versek beszélőjét.

A *Daloskönyv* Pál Sándor Attila negyedik ver-
sesköteteként úgy adja közre a bő anyagot tartal-
mazó versgyűjteményt, hogy a kitapinthatóan
gondos, tudatos szerkesztésnek köszönhetően a
nagyreszt először e kötetben publikálásra kerülő
versek megmutathatják megmunkált rétegeiket.
Ennek a szövegszinten is reflektált alanyi ihle-
tettségű életműnek sok darabját érte már kritika
az *óvatoskodó, aprólékos, körültekintő* attitűd miatt.
A *Daloskönyv* kötetében azonban már nagyon sok
olyan szöveget találunk, amelyek túlmutatnak
az egyébként eddig sem lekicsinyelhető motivi-
kus játékosságon, illetve a könnyűzenei, a nép-
tánc ritmikái, valamint a popkulturális, marginá-
lisnak feltételezett referenciák (képregények, vi-
deojátékok, filmek) helykeresésein. A szelídség-
ében mélyérzésű, ám széles látókörű öntükrözés,
a versbeszéd lírai nyelvet teremt, amelyben
mindezek a világok *gyökeret* ereszhetnek. A leg-
többször leíró modalitású, erős prózaiságú ver-
sek a szubjektum (újra)definálásában segédkez-
nek. Az egymásnak feszülő rövidebb, zárt for-
májú versek és a hosszúversek *sűrűsége* hangsú-
lyosan új láthatóságot hívnak életre – egy har-
mincas éveiben élő férfiét, aki a rendszerváltás

Magvető Kiadó
Budapest, 2023
112 oldal, 2990 Ft

környékén egy alföldi településen lépett a kamaszkorba, s most a *Daloskönyv* versbeli beszélőjeként viszonyulnia kellene szerzői-szerkesztői neve irodalmi térben is elfoglalt helyéhez.

A kötet két mottójául választott részlet az eddigi életmű ismerete nélkül is azonnal kijelöli a petrarcai hagyománytól távolabb eső referenciapontokat. Az első mottó Kovács András Ferenc Jack Cole-jának daloskönyvéből idéz, ami Pál Sándor Attila *Daloskönyvének* hagyományokhoz történő kötődésének módjára nyit ablakot. A kötet második mottója talán még inkább jellemzi a kötet hangfelütését, hiszen annak a korszaknak a kulturális és nyelvi-poétikai előhívó anyagává válik. Eminem már Jack Cole-éval szemben valóban angol nyelven megszólaló sorai az 1990-es évek zenei váltását, a rap poétikai lehetőségét ígérlik. A szerepeiért kérdőre vont mindenkori szubjektum reagál majd az ilyen módon több daltípust, zenei lehetőséget kutató versbeli megszólalásokban.

A kamasz kivagyiság és a szuverenitásért kikerülhetetlenül végzett munka episztemológiai vállalkozását kíséri végig a jelenlegi kötet. A kamasz fiú ellenakaratóból előbuggyanó káromkodások olyan szemlélődés alá esnek, amelyet a *Daloskönyv* versei az előző kötetek versbeszédéhez képest már valóban képesek szimbolikusan regisztrálni, és a versek beszélője a generációs távolságot már mindkét irányban kénytelen szemlélni. A kritika elején idézett *Körtefa* című versben a kötetbeli beszélő éppen végigkíséri időn kívül eső vagy annak hitt helyzetében azt, aminek végül ebben a veresszituációban maga is ágense lesz: gyűlik alatta a maradékból a föld (a szemétdomb) újabb rétege. Először csak a körtefáról aláhulló gyümölcsök bőrrétege érzékelteti az idő árnyát: „Mikor a körték megértek (...) / nagyot / estek, aztán félig kezdtek már megrohadni, kerek, / barna anyajegyek rajtuk, benyomódva, vagy hiányok (...)”. A kívülmaradás igyekezete azonban több versben is magában hordja kudarcát. Hol egy a marveli univerzumból előlépő hősből, a Szemlélődőben ölt testet, hol más feljegyzői szerep képviselőként igyekszik távolságot tartani, illetve egy egészen más regiszterben a költő, folyóirat-szerkesztő, irodalmár halhatatlanságának poétikai tétjében. Hol pedig az erőszakképzetek között egyszerre valamit elkerülhetetlenül túlhaladó és meggyilkoló apákban és fiúkban.

A kötet második verse, a *Nyári kép, kilencvenes évek* a kötet egyik különös energiákkal megvalósuló verse. A nyitóvers (*Név*) prózai hangnemével ambivalens viszonyban szépívű hordozójává válik mindannak, ami a *Daloskönyv* poétikájának otthonosságát megteremti, és ami komoly elmozdulásról tanúskodik az előző kötetek fikatív, a játékosságukról nem leváló vershangjaihoz képest. A *Daloskönyv* verseiben éppen a gyermekkor – kamaszkor – férfikor saját közegeiben történő lírai lecupaszodás kodifikál érzelmi pillanatokból hitelesebb jelenlétet. A *Nyári kép*... a családi kép általános, egy adott keretben érvényesnek hitt szerepeit pásztázza, és a családi kör romantikája

mellett az izzadtan vasaló anya formalátványát három férfiteljesítménynek is kiteszi: az apáéknak és két fiáéknak, különös önreferencialitásban. Továbbá a narrativitást megkettőző televízió hangjának is, amiben éppen egy bűnügyi film *felszabadító* maszkulinitása oldja nevetésbe a képet és a fiúi lét zavarba ejtő feszültségeit. A fiú követi még ebben az estére nyugvó világban is a jelölvasást, s nyilvántartásba veszi, az apa miként veszi ki részét a férfitest nyugtalanító kihívásai közt az együttlétben. Erőszakképzet helyett tehát a kötődés hálója készül.

A kötet első hosszúverse a Térey Jánosnak ajánlott *Hortus Conclusus*. Az alföldi táj leírása az eddigi életműbeli minden előzménynél erőteljesebb esztétikai-poétikai megvalósulásról tanúskodik. A „föld” szó jelentésrétegein és jelentésképződésén keresztül az érzeteken át kutatott „parasztemlékezet”, a kollektív léptek úgy építenek családtörténetet, hogy a verscím által megidézett zárt kertben a történet egy már láthatóbb test lenyomatává lesz. A cezúrákkal, a hol lassuló, hol gyorsuló ütem mentén fosztóképzőkkel felvértezett jelzők, mint a *műveletlen* és a *vetetlen*, a jelentéstartomány, a parcellák jelzőkaróivá lesznek. A láthatatlan erőtereket, a talaj alatt a vízereket kereső apa és fia együtt keresik az álmatlanságot hozó, a narratíva folytonosságát, a tisztánlátást megzavaró okot: „Amíg csak a rövid parasztemlékezet / ér, a férfi felmenők fejében holdak, / katasztrálisok vagy kataszteriek, / négyszögölök, ha meglékeled koponyájukat, / mindegyikük dombos, gödrös agykérge / beparcellázva (...)”. Majd keresik tovább a *locust* a szubjektum számára: „(...) annál, mintha műveletlen, mint ha olyan, / mint te. Vízeret keres apád a szobában, / kutatójátok az okát, miért nem tudsz aludni.”

A poszthumán jelenségek lehetséges számbavételét az akár önálló kötetként is olvasásra szánható *Tizenöt jelentés* meglehetősen izgalmasan, a képleírás erejével viszi végbe, a Roskó Gábor grafikasorozatához organikusan kapcsolódó szöveggént. A performatív erővel *feljegyzett* tizenöt jelenés úgy kíséri át a szövegsodrát követő olvasót az evolúció, testpolitikák, zoopoétikák, (neo)kapitalista intézményrendszerek, identitáspolitikák vagy a sokszor elcsatolt (földrajzi) területek, átrajzolt térképhatárok homogénnek hitt határain, hogy a teatralitás vagy egy képi reprezentáció revelációjával valóban egyenértékűvé válik minden elképzelhető poszthumán, antropocén jelenség.

Az *utolsó disznóvágás* „sűrű leírása” maga a kamasz prózai beavatása egy olyan rítus mentén, amelynek során a húsfeldolgozás menete szükségszerűen túlmutat önmagán. A leírás motivikus hálójában (az ébredés az energiapazarló izzók fényében, a malackörmöket söröskupakokként lepattintó apa stb.) a már gyakran narrált disznóvágást az apai, a maszkulin megfelelés sorozata helyett a megengedés, a szeretet feltétel nélkülisége irányítja. Egészen a mégis beavatódás, az öldöklő, mindig zsiros kezek visszatérő látványának, a tapintás, az érintés sokkjának, az öldöklés közelébe jutásának motívumáig. A tények, valamint az apáért való pánikkal kísért aggodás (pl. amikor elesik

a sárban) részletei egyfajta elkerülhetetlen epikus tudás megtapasztalásai. A kamasz megszelídítése e húsfeldolgozó folyamatban a ledaráló ütemnek köszönhetően ambivalens kijelentés alá dolgozik: „ez a feldolgozás folyamata, / nincs idő gondolkodni, / de szükségtelen is.” A kötetben *Az utolsó disznóvágásra* közvetlenül rimelő *Sün* már a kutyájával a mobiltelefon fényében felnőttlétben együttgyilkoló, crashszerű, átgondolatlanságból fakadó ösztönkésztetés vezet a sérülésekhez és az állat agóniájához.

Míg az apasorozatokban (ahol különböző allúziókként helyet kap ebben a kötetben többek között Petőfi Sándor, Arany János, Térey János, Juhász Ferenc, Orbán Ottó) ironizálva festi le igen szellemes módon az íróként bejárható nagyívű sorsot a *Vojtina irodalomszociológiája*, majd *Az érett Vojtina dala*. Ez utóbbi az irodalom „diktatúrájában” vonja kritika alá, hogy vajon maga a hordozás, a formális felületességbe vesző irodalmi működés valóban megérelleli-e a vers beszélője által a maga műveit is *zöld kóktélpardicsomokként* felmutató életmű darabjait.

A kötet elején az Eminem-albumról vett idézet a *Daloskönyvet* zenei albumként is kódolta, aminek alcíme alapján is *közbevetett bonus trackje*, a *Lyrics* igencsak kiemelésre méltó szövege ismét alluzionál. A verset nemcsak Termann említése helyezi kontextusba, hanem a rap, Eminem és Térey egymás mellé sodródása megidézheti a kilencvenes évek rapzenekarát, a Nyelvterületet is, melyet Térey János, Peer Krisztián és Poós Zoltán vitt; de több magyar rap- és hiphopzenekar szövegszinten is említésre kerül. Pál a rapszöveget megvalósító versének sok szöveghelye néhol a rap és a slam poetry nyilvánosságot, a szóbeliség hangsúlyos előtérbe helyezését használja fel arra, hogy a zenei válogatás ezen pontján egy macabre tánc révén vetkőzzön le, majd öltse újra és újra magára a szétszalazhatatlanul működtetett örökségeket. Miközben a haláltáncot idéző tónusként megvalósul a kollektív sors („valami sötét klubban őszén kapucnis pulcsijainkban / bólogatunk recseg a nyakunk és ráncos eres kezek erdeje / a *Lose Yourselfre* veret?”). A vers zárata azonban szükségszerűen a néma határvonáiba kerül: „és kihullik kezemből a Szép Ernő / nem vagyok tesó és nem vagyok haver / jajj istenem fater jajj istenem fater”.

BARÁTH TIBOR

Az ecsetvonás poétikája

TÓBIÁS KRISZTIÁN: *BLONDEL TÜKÖR*

Tóbiás Krisztián, a vajdasági magyar irodalom prominens tagja, évekkel ezelőtt Balatonfüredre költözött. És joggal tehető hozzá az eseményhez az a szó, hogy szerencsére. Ehhez az egykori biográfiai adathoz vezethető ugyanis vissza, hogy a *Tempevölgy* című folyóirattal egymásra találtak, melynek – igencsak impozáns – eredményeként igényes gondozásban jelenhetett meg legújabb, *Blondel tükör* címet viselő verseskötete. A minimalista dizájn jegyében készült kötetablák közé jó minőségű papíron kerültek be az egyes művészi alkotások – a „páros” oldalra a versszövegek, a „páratlan” oldalra a képek. Az idézőjelek ez esetben indokoltak: a két oldalt ugyanazzal a sorszámmal látták el, ezzel is ráerősítve a két médium szoros kapcsolatára és dialogikus viszonyára. Költészet és festészet egyszerre, sőt *együtt* szólal meg ebben a könyvben, bekeretezve a szöveg és kép közötti fehér laprészen megbúvó lírai alanyt, aki végeredményben az ábrázolás tárgyaként kezelhető. Nem lehet véletlen, hogy ekkora hangsúlyt fektettek a könyv fizikai-vizuális megjelenésére, hogy a lehető legszorosabb egység alakul ki a versek és képek között; ha metaforikusan értjük, a könyv maga a költő Blondel tükre. Minden lapon megpillanthat valamit, ami felszakít benne egy érzelmet, történetet vagy emléket – így adják ki az oldalpárok a „tükör” cserepeit, így lesz a művészet díszes kerete az Embernek és az Életnek.

Az ekphraszisz mint gondolatalakzat természetesen nem ismeretlen a magyar irodalom történetében, ennek ellenére egyedi kísérletnek érzem Tóbiás kötetét, mert távolságot véve az ismerős poétikai stratégiáktól, versei nem pusztá

Tempevölgy Könyvek
Balatonfüred, 2022
306 oldal, 4500 Ft

képleírások, és nem csupán ugródeszkeként használnak fel képeket, hogy sajátos asszociációkat teremtsenek; a kép számára nem alibi. A *Blondel tükör* ekphrasziszai úgy lépnek az önreprezentáció bizonyos útjaira (legyen szó a múlt felidézéséről vagy a személyes hittel kapcsolatos gondolatokról), hogy mindvégig jelölik az eredeti műalkotás materiális voltát – színeket, különféle anyagok érzeteit, hangokat –, és azt, hogy egy-egy esztétikai benyomás váltotta ki a lírai alany önreflexív gondolkodását. Mint Thimár Attila említette kritikájában, nehéz eldönteni, hogy a szöveget vagy a képet illeti-e elsőbbség, véleményem szerint erre nincs is szükség. A kétféle médium a legjobban sikerült darabokban egybeolvad, olyan sok ponton referálnak egymásra, hogy képtelenség a szétválasztásuk; azért is kerülnek egy közös oldalra, mert összetartozásuk lesz a Tóbiás-féle ekphraszisz alapélménye. Ily módon a szerző közvetlenül kapcsolódik (nem feledve olyan elődöket sem, mint Kassák vagy Tandori) Kántor Péter képleírásról vallott poétikai elveihez. Az *Arnold Schönberg: Tekintet* című vers felütése oly lágyan mossa össze a két művészeti ág mozdulatait (írás, ecsetmozgás) és érzékelési alapjait (látás és hallás), ahogy az osztrák művész alkotásán felsejlik egy arc: „Magamba írlak / hangról hangra / mozdulatról mozdulatra / belém / ide a bőröm alá”.

A *Blondel tükör* szövegei négy jól körülhatárolt témakör alá sorolhatók. Tekintettel arra, hogy a festmények kiemelt szerephez jutnak a kötetben, a szövegekben szintén felfokozott jelentősége van a metaforáknak, sőt, nem egy alkalommal az összetartozás markereivé válnak a visszatérő szimbólumok vagy nyelvi fordulatok. Ilyen a keresztényi értelemben használt bárány, ami a teljes korpuszt keretezi, hiszen az első és utolsó vers-kép párban is felbukkan, egyúttal arra is ráirányítja a figyelmet, hogy a hittel kapcsolatos szövegek a koncepció alapját képezik. Bár a darabszámokat tekintve nem ez a leggazdagabb téma, számmisztikai oldalról a teljesség sugalmazása egyértelmű, hiszen felidézve a Genezist és a Jelenések könyvét hét vers tartozik ide. Nemcsak a vasárnapi megpihenés befejezettség-érzete uralkodik a verseken (azaz a kezdet), hanem az elmúlás, vagyis a vég (gondoljunk a hét pecsét feltörésére). *Josefa De Óbidos: Agnus Dei* című képén egy áldozati bárányt láthatunk – ezt látja először az olvasó, ha felnyitja a könyvet, majd a mellé csatolt vers felütésében ezt olvashatja: „A gyapjúpulóveremből néha hallani / ahogy felsírnak / mint a tengeri kagylókban a hullámozást”. A lírai alany ezen a ponton még aggódik, hogy „síró barikákkal van tele [...] a hatalmas mennyország”, mindez az utolsó versig úgy módosul, hogy *Nagy Gabriella: Kettős spirálján* a bárányok, már angyalt rajzolva ki a tiszta égen, a mennybe emelkednek. Ha a hét vallásos verset áttekintjük, vitán felül áll, hogy a lírai alany, teológiai aspektusból legalábbis, a révbe érés irányába tart. A *Luca Signorelli: Az Antikrisztus prédikációja* és a *Peter Paul Rubens: Heródes lakomája* a gonosz jelenlétéről tesz bizonyosságot, majd a versek felidézik a lírai alany nagymamáját, akit a mellkasára tett Bibliával temettek el, és Szent Ferenc stigmáit –

mintegy ellensúlyozva a negatív erőket. Ekkor sejlik fel az üdvözülés lehetősége, először Lázár feltámadására utalva (*Gislebertus(?)*: *Utolsó ítélet – részlet*), végül a fentebb említett bárány-angyal metamorfózis révén. Úgy gondolom, Tóbiás hét verse (természetesen ide értve a párosított képeket) tömör szinopszisa a Bibliának: áldozatok révén a gonosz kiűzhető az emberek világából, ám nem felelhető, hogy a megváltás csak egy új esély az üdvözüléshez, az ember sorsa valójában saját kezében (és hitének erejében) rejlik.

Párhuzamosan az ábrázoló művészetekkel, a *Blondel tükör* költeményei nagy figyelmet fordítanak az emberi testre. Már a kötetbe választott képek közel feléről elmondható, hogy a – főként női – aktábrázolás korpuszából valók, így nem meglepő, hogy a szövegek legalább negyedében a test kiemelt poétikai szerephez jut, vagy egyenesen a versek tárgyává válik. Ha a *Paczka Kornélia: Jászai Mari portréja* című darabot nézzük, az is egyértelmű, hogy a test a művészet közvetítőjévé válik, sokszor maga a tárgy – az akt – úgy is felfogható, mint adekvát nyom, ami a hétköznapi művészetté válásának folyamatába enged betekintést. Nem véletlen, hogy maga a szövegtest is emblematikus: rövid, szinte minimalista sorokat használ a szerző, a tördelés pedig még puritánabb megjelenést hoz létre. Az ecsetvonás poétikája ez: mintha egy aprólékos vonásokkal megtervezett festmény készülné, melynek fő eszköze az ismétléses variáció. A versek hatása is ezt kívánja elérni. A vizuálisan rövid, egyszerű, egyversszakos szövegek valójában igencsak sűrítettek, hiszen nem az befolyásolja a jelentést, mit láthatunk a részletekben, hanem az, mivé áll össze ez a sok apró vonás: „nehéz / nehéz szemmel abszolválni / 1000 kilogramm tragédiát”. Mivel a verseken (és képeken) keresztül önfeltárást végez a lírai alany, először bele is kell helyezkednie ebbe a pozícióba, ezt a *Dora Maar: Cím nélkül (Kéz-kagyló)* című darabban teszi meg, ahol a belső labirintusba történő leereszkedés szimbolikus eseménye történik meg: a képleíró vers ebben az esetben az aposztrophé alakzata által válik személyessé. Említést érdemel a verseknek az a jellegzetessége, hogy az erotikus töltetű festmények kapcsán (ilyen Rippl-Rónai *Zorkája* vagy Modigliani *Fekvő aktja*) a lírai alany önreflexív viszonyt alakít ki a megragadás/ábrázolás rejtélyes műveletét illetően – míg előbbi a megírható, utóbbi a lefesthető tartományára kérdez rá, arra, hogy a művekben mi jelenhet meg a valóságból (mivel kevesebb, mennyiben több). A *Berényi Róbert: Csellózó nőben* leírt test legmélyére jut el, egy érzelem, inger nyomában van mindvégig, ám éppen a megnevezés határán torpan meg a vers. Úgy tűnik, minden, ami ábrázolható, valamifajta jel, felszínre hozásukra a lírai alany ugyan képes, de ezek csak nyomok maradnak, amik sejtetik a szöveg teljes horizontját. A testpoétika körébe sorolható versek elsősorban azt a problémát járják körül, mi ábrázolható egy személyiségből, egy komplex élőlényből – de mindvégig érzetik, hogy ez a kérdés a művészet eszközével nem válaszolható meg végérvényesen. Ám ez

nem a kudarcot jelenti: éppen a kutatás, az állandó kérdés tartja fenn a művészet érvényességét.

A művészetét, ami maga is fontos témaként kerül elő a költeményekben, főképp a kötet második felében. Rácmolnár Sándor *Gyermekkorai hieroglifák* című képét kiemelt szereppel ruházza fel a kötet olvasatomban, ugyanis a cím által felidézett, gyermekkorhoz kötődő ártatlansággal kontrasztot alkotva a kép az erőszak szimbólumait jeleníti meg: játékkatonákat és fegyvereket (nem egyszer olyan elrendezésben, ami ember elleni támadását, illetve az állatok bántalmazását sugallja). A művészet tehát egyrészt az identitásban lappangó ambivalens természetet tárja fel, másrészt a fenomen mélyebb, rejtett oldalát teszi láthatóvá – „lehet valahol a hiátus környékén / keresendő / ott kell kutakodni / ahol hiányzik”, mondja ugyanezt a *Dénes Valéria: Párizsi háztetők* című versében a lírai alany. Ezzel kapcsolódik a gyermekkori emlékekhez és a személyes múlthoz a művészet: mind a kettő az üres helyekre koncentrálnak; kitölti őket egy történettel, vagy csak kiemeli azokat az emlékek halmazából, és a jelentőségüket feszegeti. A múlttól szóló versek alapélménye a szétesés. A Moholy-Nagy László festményéhez írt versben „porlik a habarcs” és „a téglafal málik”, *Hantai Simon: Bendőjében* a bőrkötéses mesekönyv (ami máshol is felbukkan a kötetben) már elveszett. Az *Emma Hart mint Kírké* című képhez csatolt versben már nincs disznóól, sem nagypapa – sem gyermekkor, ahogy a *John Stezaker: Maszk XVX* című versben a lírai alany visszaemlékezik, ő és egykori barátai már csak „karikatúrái a háznak / az öregedő / málló falaknak”. Tóbiás új kötetében ez a melankóliába hajló tónus mindvégig jelen van, a lírai alany beszédmódját ez a visszafogott rezignáció meglátásom szerint csak gazdagítja. Sőt: emlékeztetéssé teszi az egyes verseket, jelenlétének köszönhető, hogy valódi hatást gyakorolnak az olvasóra. A *Blondel tükör* nem fejthető fel egyszeri olvasással, lassú elmerülést várnak el a befogadótól, ám cserébe abban az esztétikai élményben részesítik őt, ami csak az igazán jó irodalmi műveket jellemzi.

KOVÁCS FLÓRA

Mélységekre készülve

RICHARD WURMBRAND:
MÉLYSÉGEKBEN JÁRATTA ŐKET

Richard Wurmbrand lelkész a *Mélységekben járatta őket* című könyvében felvázolja életútját, amelyet a megtérés és az abból eredő teljes váltás jellemez. Wurmbrand neve nem ismeretlen a teológia iránt érdeklődők számára, jóllehet 1989 előtt tájaink uralkodó ideológiája nem kedvezett gondolatai szélesebb körű népszerűsítésének. Azóta azonban már olvashatók kötetei, így például a *Megkínózva Krisztusért* és a *Mélységekben járatta őket*, s ez utóbbi 2022-ben újabb kiadásban került a könyvesboltokba. A magyar könyvforogatók emellett Wurmbrand meglátásaiból Visky Ferencnek hála ugyancsak részesülhetnek.

Wurmbrand korai éveit üzletemberként élte, ám szanatóriumi lábadozása után egy kis hegyi faluban átértékelte sikereit, majd evangélikus lelkész lett. Az 1940-es évek második felének Romániájában nem számíthatott túl sok jóra, bár már korábbi időszakban is megtapasztalhatta a letartóztatás gyötrelmeit. Az 1948-as bebörtönzése első pillanatát hangsúlyossá teszi az átnevezésére irányuló szándék: „[b]ent elvették irataimat, személyes tárgyait, nyakkendőmet és cipőfűzőmet, végül pedig a nevemet is./— Mától kezdve Vasile Georgescu a neved — mondta a szolgálatos tiszt./ Gyakori név volt. A hatóság azt szerette volna, ha még az őreim sem tudják, kit őriznek, nehogy külföldön — ahol ismert ember voltam — kérdezősködni kezdjenek” (13).

A korszak jellegzetessége, hogy sokféle rab megtalálható volt a börtönben: voltak egyházi emberek, értelmiségiek, nevezetes családok leszármazottai, régebbi politikusok, hirtelen menesztett rendszerpártiak; voltak, akik Mihály ki-

Fordította:
ifj. Adorján Kálmán

Koinónia Kiadó
Kolozsvár, 2022
387 oldal, 4995 Ft

rályért és családjáért imádkoztak; voltak, akik értetlenül várták, hogy barátaik értük küldessenek. A könyv szerzője igyekezett, akivel csak lehetett, párbeszédet folytatni. Az uralkodó doktrinákat elismerő, pár nappal megelőzően még nagyhatalmú Lucrețiu Pătrășcanu ezért kaphatott tőle valamiféle magyarázatot önnön sorsára: „Őn is olyan, mint Marx és Lenin — mondtam —, akiknek eszméi és tettei ifjúkori szenvedéseinek következményei voltak. Marx tudatában volt zsenialitásának, de zsidóként az antiszemita Németországban nem talált más megnyilvánulási formát, csak a forradalmiságot. Lenin testvérét felakasztották, mert a cár életére tört. A tehetetlen düh készítette Lenint, hogy felforgassa a világot. Nagyjából önben is ugyanez a folyamat zajlott le” (43).

Az olvasó találkozhat emellett olyan történetekkel a kötetben, amelyek — még ha anekdotaszerűnek is hatnak — a rendszerhez lojális személyek életét groteszk módon tárják fel. Ana Paukera végletekig hű volt a párthoz és Moszkvához, mindenben követte az onnan jövő útmutatásokat, még az időjárás kapcsán is. („Amikor egy felhőtlen napon megkérdezték, miért sétál Bukarestben nyitott esernyővel, állítólag ezt válaszolta: — Nem hallgatjátok az időjárás-jelentést? Moszkvában szakad az eső!”, 28.) Pauker ennek ellenére saját társai áldozatául esett. (Michael Shafir e politikus összetett, néhol megmagyarázhatatlan személyiségjegyeiről Robert Levy könyve alapján írt érdekesítő jellemzést, *Korunk*, 2003. február.) Pauker az eszmei rabságtól nem tudott menekülni élete vége felé sem.

Wurmbrand, a többször bebörtönzött lelkész ugyanakkor szabadnak érezhette magát. Visky Ferenc ezért emeli ki, hogy megtanulta tőle, sohasem a cellához kell mérni lépteink lehetőségét, hanem egy magunk által kiszabott mércéhez („Amikor évekig magánzárkában volt, csak három lépésnyit léphetett a napi sétáján. De ő kettőt lépett, hogy mozgását ne a zárkához, a szabadsága hiányához igazítsa”, Visky Ferenc: *Fogoly vagyok*, 107). Ez a gondolat az epiktétoszi alapja, amely a *Mélységekben járatta őket* lapjain szintén olvasható. Wurmbrand elmeséli a rabszolga filozófust felszabadítani akaró király esetét: „»[s]zabadítsd meg magad te — felelt Epiktétosz. Látogatója tiltakozott: »De hát én vagyok a király!« A filozófus így válaszolt: »Egy zsarnok, akit élvezetei uralnak, rab; a rabszolga viszont, aki úr szenvedélyein, szabad. Szabadítsd meg magad, király!«” (369). Az ókori történethez még hozzáfűzte a lelkész a Jézus révén szerzett szabadságát, amely a múlandótól és a haláltól függetlenítette.

A szerző érvelése nem mindig hathatott a materiális szemléletet magukénak tudókra. Az utóbbiak cinikusan Gagarin Istennel való találkozásának elmaradását hozták föl. Erre a lelkész viszont logikus humorral képes volt válaszolni: „[h]a egy hangya körüljárja cipóm talpát, elmondhatná, hogy nyomát sem látta Wurmbrandnak” (370). Előfordult ellenben nem egy eset, hogy megtérést köszönhetett neki valaki, akár a tisztek közül is. Meggyőzésükhöz

a materialista nyelvezetet használta: „Pál apostol azonban azt mondja, hogy egy misszionárius legyen a zsidónak zsidóvá, a görögnek göröggé. A marxista Grecu számára marxistává kellett lennem, hogy az ő nyelvén beszéljek. A szavak szívéhez szóltak. Elkezdett gondolkozni és Jézust megszeretni” (91). Nemcsak neki hála cserélődtek le világnézetek, a vallásos rabok közelsége formált, illetve a titkosrendőrség tagjai között voltak hívők, akik csak mímelték a hitetlenséget. A hivatalosság oldaláról ugyancsak jelen voltak, ám más irányú átnevelési kísérletek: a cél a materialista világrend terjesztése lett volna. A propaganda legegyszerűbb eszköze, a szónoklatok, jelszavak rádió általi ismételtetése gyakori eljárásnak számított. Azt feltételezték az alkalmazók, ha sokszor és hangosan mondanak el valamit, egy idő után elfogadja az átnevelendő fél. Ezen túlmenően még egyénre szabott üzenetek szintűgy szóltak a hangszóróból: „[a] kommunizmus jó. A kommunizmus jó...” (347), „A kereszténység ostoba. A kereszténység ostoba [...] Miért nem adod fel? Miért nem adod fel?” (360), „Már senki sem hisz Krisztusban. Már senki sem hisz Krisztusban [...] Senki sem jár templomba. Senki sem jár templomba [...] Add fel, Add fel” (362), „A kereszténység halott. A kereszténység halott [...] Már senki sem szeret. Már senki sem szeret [...] Többet nem akarnak tudni rólad. Többet nem akarnak tudni rólad” (379). A börtönvezetés emellett „alkalmazott” személyeket átnevelés céljából. Ezek egy része szintén rab volt, s nem mind ismerte a rá szabott sorsot: „[ő] volt Vasile Turcanu, az »átnevelők« főnöke, akit ugyanaz a rendszer ítelt halálra, amely azelőtt felhatalmazta a gyilkolásra. A párt három évig tartotta életben, azzal a céllal, hogy kivégeztetésének hírért akkor közöljék, amikor el kell majd vonni a figyelmet valamiről a politikában” (259).

Tekintettel Wurmbrand lelkész létére, az egyházak helyzetét sem hagyta figyelmen kívül. A rendszerrel nem lojális vallási vezetők előbb vagy utóbb „börtönben kötettek ki” (34). A vezetés látta, hogy önnön hatalmát csak megerősítheti azon különféle felekezetek összevesztésével, amelyeknek hitviták miatt egyébként is voltak súrlódásaik. Az elzárttságban nézeteltéréseik hol szellemi kalandokra vezetek, hol hevességbe torkolltak: „Haupt udvariasan felemelte hangját: – Luther szavait idéztem, aki szerint minden Isten által elítélt dolog: bordélyház, gyilkosság, lopás, paráznság együttvéve nem olyan ártalmas, mint a pápista mise gyalázatossága. / A mise végeztével megszólalt az egyik katolikus, Fazekas atya: – *Drága* testvérem, nem hallotta ezt a mondat: »Az emberiséget három nagy szerencsétlenség érte: Lucifer bukása, Ádám bűnbeesése és Luther Márton lázadása?« / Andricu atya, az egyik ortodox pap szintén beszállt az ellentámadásba: – Luther és Lucifer egy és ugyanaz! / Így lettek katolikusok és ortodox hívek ideig-óráig szövetségessékké. Még be sem esteledett azonban, már Róma felsőbbbsége felett civakodtak” (kiemelés az eredetiben, 330).

Az evangélikus lelkész kötetének felmérhetetlen előnye, hogy a szörnyű részletek, az emberi elaljasulás ténye mellett olyan nyelvet tud magáénak, amely megérinti és gondolkodásra, elmélyülésre készíti olvasóját. A magyar nyelvű változat kapcsán ezért hálásak lehetünk a fordítónak, ifj. Adorján Kálmánnak.

Richard Wurmbrand *Mélységekben járatta őket* című kötete amellett, hogy egy korszakra jellemző dokumentumként kezelhető – így a történészek számára fontos forrás –, az előző periódus Romániája iránt érdeklődő, a teológiai fejtegetésekre fogékony befogadók figyelmére is számíthat. Mindenképpen jó döntés volt a Koinónia Kiadótól az újabb kiadás.

SIPOS NIKOLETT

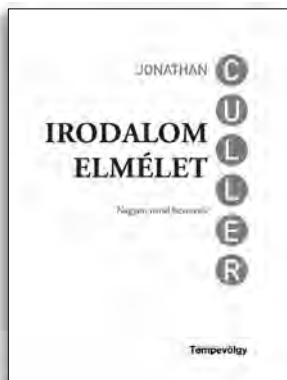
Nagyon rövid bevezetés

JONATHAN CULLER: *IRODALOMELMÉLET –
NAGYON RÖVID BEVEZETÉS*
CÍMŰ KÖNYVÉBE

Jonathan Culler *Irodalomelmélet: Nagyon rövid bevezetés* című könyve óriási népszerűségnek örvend, hiszen címével nemcsak azt ígéri, hogy mindössze százötven oldalban segít megérteni az irodalomelmélet lényegét, hanem sajátos felfogásban is járja körbe a témát. A Füzi Péter és Pikó András Gáspár fordításában idén végre magyarul is megjelent kötet (amely az Oxford Kiadó *Very Short Introductions* sorozatának negyedik részeként jelent meg először 1997-ben) hiánypótló olvasmány a magyar piacon, hiszen a jól megszokott kronologikus áttekintés helyett egy egészen újfajta megközelítésből mutatja be az irodalomelméletet, ezáltal pedig hasznos olvasmányként szolgálhat lelkes laikusoknak, kétségbeesett egyetemi hallgatóknak és inspirálódni vágyó tanároknak is.

Fordította:
Füzi Péter és
Pikó András Gáspár

Tempevölgy Könyvek
Balatonfüred, 2022
208 oldal, 5000 Ft

A könyv szerkezete sajátos logika szerint mutatja be az irodalomelméletet, hiszen a történeti áttekintés hagyományait követve Arisztotelész *Poétikájának* bemutatása helyett egy igen egyszerű, de annál provokatívabb felütéssel indítja útjára gondolatmenetét: *mi az elmélet?* Culler szerint az elmélet egy olyan reflexív, spekulatív diskurzus, amely az eredeti területén kívül is hatással van más területekre, működésében pedig kritikusan reflektál a józan ész elgondolásaira. A könyv egyik legnagyobb erőssége, hogy Culler partnerként tekint az olvasóra, együtt gondolkodik vele, és vele együtt hozza létre az elmélet definícióját is. Kiindulópontként Foucault szexualitásról szóló gondolatmenetét és Derrida írásról és tapasztalatról szóló elméletét használja fel – szerinte „Derrida azt mutatja meg, mennyire

elméletiek az irodalmi művek, Foucault pedig azt, hogy a tudás diskurzusai mennyire kreatívan termékenyek” (24).

A bevezető második fejezete azt a kérdéskört járja körül, hogy mit nevezünk irodalomnak. Bár vitatkozhatunk arról, hogy az irodalom mibenléte nem egy irodalomelméleti, hanem inkább egy társadalmi és szociológiai probléma, a kérdésfeltevés mégis helyénvalónak tűnik, hiszen egy az irodalomelmélettel ismerkedő lelkes amatőr vagy egy elsőéves egyetemista számára igencsak releváns kérdés lehet, hogy mitől mondhatjuk az egyik szövegre, hogy irodalom, és mitől mondhatjuk másra, hogy nem számít annak. Gondolatmenete során a szerző kiemeli, hogy mind az irodalmi, mind pedig a nem irodalmi szövegeket kutathatjuk hasonló módszerekkel, és „nem irodalmi szövegek” is hordozhatnak magukban irodalmi elemeket – s bár könnyebb lenne elfogadni azt a definíciót, miszerint irodalom az, amit a társadalom annak nevez, ez elégtelen következtetés lenne. Culler az irodalom mibenlétét a szöveghez való *hozzáállásunkban* ragadja meg: „az »irodalom« egy beszédaktus vagy szövegesemény, és egy bizonyos fajta figyelmet vált ki” (38).

Amennyiben az irodalmat *természetében* próbáljuk megragadni, nem szabad megfélemlenünk a nyelvi rendezőelvek fontosságáról, hiszen (főleg a költészet esetében) „az irodalom voltaképpen nyelv, ami mintegy »kiemelkedik« a nyelvből magából” (40). Culler emellett kiemeli az irodalom fikcionalitásának jelentőségét is, amely hozzájárul a gazdag értelmezési lehetőségek létrehozásához, és hangsúlyozza az irodalom esztétikai szerepét is, hiszen az irodalmi szövegek olvasása és vizsgálata során a forma és a tartalom kapcsolata fontos szerepet játszik. Az irodalom természetének tárgyalásakor Culler utolsó szempontként az intertextualitást és az önreflexivitást említi, ugyanis minden egyes mű más szövegekkel kapcsolódik, és ezekkel összefüggésben létezik, ezzel együtt pedig önmagára is reagál – irodalmi művek tárgyalásakor ez a szempont szinte megkerülhetetlen.

A fejezet utolsó részében Culler az irodalom funkcióját vizsgálja, az irodalmi művek ugyanis kiválóan alkalmasak arra, hogy különböző ideológiákat közvetítsenek, ezáltal pedig eszközként használják őket – ezzel pedig indirekt módon visszautal az elmélet-irodalomelmélet kérdéskörét vizsgáló problémára is. Culler szerint

az irodalom mibenlétének kérdése [...] nem azért merül fel, mert az emberek félnek, hogy esetleg összetévesztenek egy regényt egy történeti munkával, vagy versnek hisznek egy szerencsesüti-jóslatot, hanem mert a kritikusok és elméletírók azt remélik, hogy saját meghatározásukat és a szerintük leginkább találó kritikai módszereket terjeszthetik el, és kifoghatják a szelet az olyan elméletek vitorlájából, amelyek szerintük nem törődnek az irodalom legalapvetőbb, legmeghatározóbb aspektusaival (54).

Ez a megállapítás azért is fontos, mert rámutat arra, hogy a modern elmélet legfőképpen különböző diskurzusok harcának fogható fel, amelyben

mindegyik teória a saját megközelítési stratégiáját tartja helyesnek, ezáltal pedig „elfogadhatatlannak” tartja a többi megközelítést. A *Nagyon rövid bevezetés* azonban ahelyett, hogy egy bizonyos elméleti irányzat mellett tenné le a voksát, közös gondolkodásra hívja az olvasót, és elfogulatlanul mutatja be a különböző elméleti megközelítéseket.

Az „Irodalom- és kultúratudományok” című fejezetben Culler egy hosszabb részt szentel a kultúratudományok történetének és jelentőségének bemutatására, és azt vizsgálja, hogy hogyan foglalja magába ez a diszciplína az irodalmat és az irodalomról való gondolkodást. Culler szerint a kultúratudományokat egyfajta feszültség jellemzi: „egyfelől meg kell ismerni a populáris kultúrát, mint a nép önkifejezését, hangot adni a marginalizálódott csoportoknak, másfelől tanulmányozni kell a tömegkultúrát, mint elnyomó ideológiai szerkezetet” (58). Kijelenthetjük tehát, hogy a kultúratudományokban nagyon fontos szerepet játszik az identitásképződés problémája, ezzel együtt pedig a marginális csoportok kultúrájának vizsgálata. Culler azonban egy nagyon fontos dologra hívja fel az olvasó figyelmét: annak ellenére, hogy a kultúratudományok egyre nagyobb teret nyernek az irodalmi szövegekkel való foglalkozás területén, ez még nem jelenti azt, hogy az irodalomtudomány egyszer csak megszűnik létezni – a szerző szerint az újfajta látásmódok pont azért bizonyulnak hasznosnak az elméleti gondolkodásban, mert új olvasási módokat nyitnak, emellett pedig felhívják a figyelmet arra a kérdésre, hogy „mennyiben létrehozója az irodalom annak a kultúrának, amelyet elvileg reprezentál?” (62)

Culler az interpretáció kérdését a negyedik, „Nyelv, jelentés és interpretáció” című fejezetben tárgyalja, melynek egyik fő kérdése, hogy mit jelent a jelentésről gondolkodni. Gondolatmenetének bemutatásához Saussure nyelvelméletét használja fel, amely a nyelvet különbségek rendszereként fogja fel, majd pedig rámutat a nyelv és gondolkodás kapcsolatának fontosságára, ezzel pedig bevezeti az olvasót a poétika és a hermeneutika elméletének kérdéskörébe: míg a poétika arra keresi a választ, hogy miképpen jön létre a jelentés, a hermeneutika a jelentéstulajdonítás folyamatára kérdez rá. Culler abban a tényben találja meg az irodalomtudomány életképességét, hogy rámutat, a különböző interpretációk folyamatos feszültségben állnak egymással, „az ilyen viták középpontjában pedig az áll, hogy mi határozza meg a jelentést” (80). A hermeneutika esetében beszélhetünk a *helyreállítás hermeneutikájáról*, amely az alkotás kontextusát helyezi a középpontba, illetve a *gyanakvás hermeneutikájáról*, „ami azokat a rejtett (politikai, szexuális, filozófiai, nyelvi) előfeltevéseket akarja feltárni, amelyeken a mű nyugszik” (83). Culler szerint azonban míg az előbbi csökkentheti a szöveg erejét, amennyiben egy, „eredeti” jelentést keres, az utóbbi azonban olyan tulajdonságaiért is értékelheti a művet, a tüneti értelmezés azonban „figyelmen kívül hagyja a tárgy sajátosságait” (83).

Az ötödik fejezet a retorika, poétika és költészet sajátosságait vizsgálja, és kitér a retorikai alakzatok és szóképek alapvető sajátosságaira, majd pedig a négy mestertrópus bemutatása után a költészet kettős szerepét taglalja, amely mind szóként, mind pedig cselekvésként is értelmezhető. Culler a líra különbségét abban látja, hogy a versek nyelvhasználatukban jellemzően túlzóak, ezáltal maguk akarnak események lenni – mindezt pedig a szavak különös elrendezésével teszi lehetővé. A szerző ezen a ponton idézi Northrop Frye *A kritika anatómiája* című írását, mely rámutat, hogy a lírában a ritmus és a költői képek furcsasága egy sajátos értelmezői attitűdöt vonnak magukkal, amely leginkább talán a gyerekdalokban és balladákban a legfelismerhetőbb. Míg Culler az eredeti, angol nyelvű változatban a „Pease porridge hot, // Pease porridge cold, // Pease porridge in the pot, // Nine days old.” című példát közli, a fordítók a híres „Gólya, gólya, gilice” kezdetű mondókát választották a példa illusztrálására, amely kiválóan reprezentálja a szerző gondolatmenetét. A fejezet végén azonban a szerző rávezet minket a versértelmezés Culler által alapvetőnek gondolt konvencióira: meglátása szerint olvasóként a feladatunk az, hogy észrevegyük, „mit mondanak a vers és eljárásai magáról a költészetről vagy a jelentés létrehozásáról” (97).

Jonathan Culler azzal a gondolattal vezeti fel a következő, narratíváról szóló fejezetet, hogy a regények is hasonlóképpen „elmélkednek azon, hogyan tegyék értelmezhetővé az idővel kapcsolatos tapasztalatainkat, ezzel pedig a narratív elméletek területén végeznek felfedezéseket” (97). A narratológia mellett a szerző különös figyelmet fordít a cselekmény kettős működésére, amely érthető az „események valódi történetté formázásának módja”-ként (101) és egy sajátos, egyedi nézőpontból bemutatott történetként is. Culler szerint tehát a narratíva három szinten jelenik meg (esemény, cselekmény/történet, diskurzus), amelyek „kétféle ellentét-párban működnek: események és cselekmény, történet és diskurzus között” (101). Mindahhoz, hogy egy értelmezést alkossunk egy adott műről, fontos megfigyelni, hogy milyen bemutatásról van szó: Culler szerint a folyamat legfontosabb kérdései a *ki beszél, kihez, mikor, milyen nyelven és milyen fennhatósággal*. Nem szabad azonban elfeledkeznünk a fokalizáció problémájáról sem (*ki lát*), melyben számos változó (időbeli, távolság és sebesség, ismeret korlátai) is szerepelhet egyszerre. A fejezet végül a történetek funkcióival zárul: a szerző szerint amellet, hogy a történetek örömet okoznak és ismereteket közvetítenek, segítenek internalizálni a különböző társadalmi normákat (ezzel pedig vissza-kapcsol a kultúratudományok szerepéhez is). A fejezet azzal a gondolattal zárul, hogy bár a különböző elbeszélések mindegyike egy sajátos tudást képvisel, fontos elfogadnunk, hogy retorikai alakzatokként torzítanak is – mivel azonban elbeszélés nélkül nem tudunk megfogalmazni semmiféle világról alkotott tudást, a torzítás a folyamat velejárója.

A hetedik fejezet a performatív nyelv elméletét mutatja be, amely „a nyelv jelentését és hatásait érintő fontos kérdésekre világít rá, és végül az identitásra, valamint a szubjektum természetére vonatkozó kérdésekhez vezet” (112), azonban a kötet logikáját követve az olvasónak hiányérzete támadhat a dráma kérdéseinek tárgyalását illetően, ugyanis a harmadik műnem nem jelenik meg a könyvben. Bár ezt a problémát azzal is magyarázhatjuk, hogy manapság a dráma kérdései már inkább a színháztudomány elmélete alá tartoznak, egy irodalomelméleti bevezetőben hasznos lett volna bemutatni a műnem sajátosságait.

Austin performatív nyelvelméletének bemutatása után Culler rátér a performatívumok és az irodalom kapcsolatára, ugyanis az irodalom nemcsak *mond*, de *tesz* is dolgokat: nemcsak karaktereket és cselekvéseket, hanem fogalmakat és elképzeléseket is teremt. Mitől lesz azonban egy performatív irodalmi aktus sikeres vagy sikertelen? Culler szerint az irodalmi műalkotás sikeressége nemcsak abban rejlik, hogy egy adott állítás illeszkedik-e a műbe, hanem abban is, hogy megfelel-e a korábbi hagyományoknak, és elfogadják-e irodalomként. Előhossa azonban Derrida Austin-kritikáját is: Derrida ugyanis rámutat, hogy bár Austin különbséget tett a komoly és „komolytalan” megnyilatkozások között, az irodalomban (és a hétköznapi életben is) fontos szerepe van az ismétléseknek és az idézeteknek is. A performatívumok és konstatívumok közötti különbségtétel után Culler szintén a kultúratudományokhoz nyúl vissza, ugyanis egy egész alfejezetet szentel Judith Butler „gender és szexualitás performatív elméletének” (120). Butler szerint a társadalmi nem performatív aktus – Culler tehát visszakapcsol Derrida elméletéhez, miszerint „a nyelv performatív ereje a korábbi normák, korábbi tettek ismétléséből fakad” (123). Erre kiváló példa a queer-mozgalom elnevezése is, ugyanis a queer (különös, furcsa) szó eredetileg sértést jelentett a homoszexuális közösség számára, ma már azonban egy általánosan elfogadott jelzővé vált, a melegtanulmányok úttörői ugyanis tudatosan kezdték el használni a kifejezést saját maguk identifikálására. Culler ezután visszavezeti gondolatmenetét az irodalomelmülethez: amellet, hogy elismerjük, hogy az irodalmi mű valóságot teremt, Culler szerint „ugyanúgy mondhatjuk, hogy a mű sikeressé, eseményé a rengeteg ismétlésen keresztül válik, miközben magába foglalja a normákat és talán megváltoztatja a dolgokat” (125), ezáltal pedig performatívvá válik. A könyv hetedik fejezete azért is bír óriási jelentőséggel, mert az általa tárgyalt példákon keresztül Culler megfogalmazza saját válaszát arra a ki nem mondott kérdésre, hogy miért van szükségünk irodalomelméletre: szerinte „az irodalmi esemény vagy az irodalom mint cselekvés problémája egy olyan modellt kínál, amely alapján a társadalmi és kulturális eseményekről tudunk általában véve gondolkodni” (126).

A nyolcadik, utolsó előtti fejezetben a szerző az identitás, identitásképzés és a szubjektum problematikáját vizsgálja mint az irodalom- és kultúratudományok egyik legjelentősebb kérdéskörét. A szubjektum, irodalom és identitás általános elméleti bevezetője után Culler felteszi a kérdést, hogy azok az identitások, amelyeket a diskurzus bemutat, már eleve léteztek-e, vagy maga a diskurzus alkotta meg őket – Foucault és Nancy Armstrong elméleteit felhasználva Culler arra a következtetésre jut, hogy mai világunkban médiumok egész skálája dolgozik azon, hogy megmondja, mit jelent individuumnak lenni. A pszichoanalízis és a csoportidentitások bemutatása után (mely gondolatmenet során újfent fontos szerepet játszanak a kultúratudományok) a szerző felhívja a figyelmet a különböző feszültségekre, amelyek az identitás problematikáját jellemzik: Culler szerint

„úgy tűnik, egy sor tudományterületen zajló munka konvergál egymáshoz abban a vizsgálódásban, amely a szubjektumok egységének és identitásának kéretlen, hacsak nem egyenesen elkerülhetetlen rögzítésének módját faggatja; és noha ez a folyamat hathat megerősítően, közben mégis létrehoz szakadékokat az egyéneknek tulajdonított identitás és szerep, valamint életük változatos helyzetei és feladatai között. (137)

A fejezet további része az ágencia problematikáját vizsgálja a kolonializmus példáján keresztül: rendelkezik-e az egyén tetteit illetően a szabad választás jogával, vagy döntései előre meghatározottak – a kérdés megválaszolására Appiah elméletét használja fel, aki szerint „a bennszülöttek is cselekvő ágensek, és az ágencia nyelve helytálló az esetükben, függetlenül attól, hogy mennyire határozza meg a cselekvési lehetőségeiket a kolonialista diskurzus” (139). Culler és Appiah szerint tehát el kell választani egymástól az alávett pozíció és az ágencia kérdését.

A kötet kilencedik, egyben utolsó fejezete (amely az eredeti, angol nyelvű mű második kiadásában jelent meg először kiegészítésként), az etika és esztétika kérdéskörét járja körül, és kitüntetett figyelmet szentel a poszthumanizmus, az ökokritika és az esztétika bemutatásának. A fejezet azért is bír nagyon fontos jelentőséggel, mert az elmúlt években az előbb említett elméletek óriási szerepet játszottak mind az irodalomtudományban, mind pedig a kultúratudományokban – emellett pedig ismertetésükkel Culler bizonyítja, hogy „a huszonegyedik században az elméleti reflexió munkája nem egyhamar ér véget, még akkor sem, ha néhány ember az elmélet halálát várja csak azért, hogy ne kelljen vele többet törődni” (155). A kötet utolsó, „*Elmélet*” című alfejezetében Culler rámutat, hogy az *elmélet* nem vezet egyetlen harmonikus megoldáshoz, sokkal inkább további gondolkodásra inspirál, amely a *Nagyon rövid bevezetés* függelékében is megjelenik, ahol rövid összefoglalókat olvashatunk a modern elméleti irányzatokról.

A könyv magyar fordítása igényes munkáról árulkodik: Füzi Péter és Pikó András Gáspár fordítása nagyban hozzájárul ahhoz, hogy Jonathan Culler írása magyarul is rendkívül élvezetes olvasmány legyen – nem beszélve Pikó András versfordításairól, amelyek minden alkalommal pontosan illeszkednek Culler gondolatmenetéhez. A könyv olvasása során feltűnt, hogy az angol kiadásban megjelent karikatúrák már nem jelentek meg a magyar változatában, melynek fő oka, hogy az illusztrációk hagynak némi kivetnivalót maguk után politikai korrektségüket illetően. A magyar fordítás megjelenése már nagyon időszerű volt: Jonathan Culler műve nemcsak azoknak bírhat nagy jelentőséggel, akik angol szakterületen folytatják kutatásaikat, hanem azoknak a lelkes laikusoknak vagy irodalommal és kultúratudományokkal foglalkozó egyetemistáknak is, akik szeretnének egy könnyen befogadható, általános bevezetőt olvasni az irodalomelméletről, esetleg rendszerezni szeretnék eddig megszerzett tudásukat. Úgy gondolom, a kötet jelentősége pontosan abban rejlik, hogy Culler elismeri a kultúratudományok jelentős szerepét és az irodalomtudományra való hatását, és nem próbálja erőszakosan kettészakítani a két tudományterületet. A *Nagyon rövid bevezetés* tehát nemcsak modern felfogásban mutatja be az irodalomelméletet, de igen szórakoztató és tanulságos olvasmányként is szolgál.

our classic, rren, a
reshaped

tuom

2003

Copyright © 2003

ZALÁN TIBOR

Tűnődések Géczi János római képmunkái között

Murter és nyár, egy reneszánsz ház tetőteraszán falatozunk, ahová odalátszik a tenger. Géczi a kényúr itt, a kertész és a szolga, a szakács és a szerkezetei fölött vakoskodó aranycsináló, fóliánsokat forgató tudós és bortól elnehezült fejű költő a kerti kóasztal fölött. Kicsinek tetsző birodalom ez a szűk, növényekkel teliszúfolt kert, a kétszintes régi épület, de minden pillanatában bármeddig tágul a tudatban, a képzeletben, az olvasmányok okozta tapasztalatokban és tévedésekben. Egy sikátor befelé élő egyik háza a régi Murternek. A falatozás után a legfontosabb desszert... de előbb a falatozásról, amely lent, a kertben zajlik. Géczi és barátja-szomszédja Ambruzs Zsolt készítik a nyarak legemlékezetesebb birkasültjeit, olaszos pasztáit, zsírban sült krumplijait. A fogások előtt lehet pálinkát inni, a Mester két hatalmas üvegben elzárva tárolja őket, de nem sajnálja a vendégtől (nem egy Veres Péter, akinek a parlamenti bárszekrényében barna vonalak jelezték az árva pálinkásüvegen, amikor – milyen ritkásan, olykor – töltött a sóher vendéglátó a fontos vendégeinek); bár maga csak ritkán él vele. Ahogy a borokat is bőven méri, amelyek között már ő is megmerítkezik. Miért kell ezt elmesélnem, állok meg a tűnődéseimben, amikor az ilyesmi nem tartozik ide szorosán. Gondolom, vagy mentegetem magam, dehogyisnem, ami nekem ide (ehhez, de mihez is?) tartozik, azt nem csak jogom, de kötelességem is megírni. Mert a kerti örömök és a falatozáshoz tartozó helyi édességek elmajszolása után következik az igazi desszert vagy fogás – Géczi új képeinek, tablóinak, dekollázsainak a szemrevételezése fent, a teraszon. Sörpadokon ülünk, a terasz túloldalán található kisházból egyenként cipeli ki a művész a képeket, tablókat, dekollázsokat – mindegy is, miket, majd a műtörténészek meghatározzák mikéntségüket, nekem elég, ha a mibenlétüket próbálom megfejteni, innentől tehát ezekre az alkotásokra a képmű, összefoglaló kifejezést fogom használni. A képműveket sorra odatámasztja a házacská oldalához, és megengedi, hogy (le)minősítse a társaság őket, a szerint, hogy melyik kinek tetszik, kinek kevésbé, kinek egyáltalán nem. Két lányom, Sára és Judit (később a két unokám, Zalán és Zille), illetve Csilla, a feleségem felélénkül, és bőszén elvitatkoznak egy-egy képmű érvényességén. Géczi Jánost lassan fél évszázada ismerem, tudom, épp annyira hiú, mint minden költő, szóval költőként nyilván soha nem engedné meg ezt az amatőrtempót magával szemben (amelynek most természetesen magam is részese vagyok), mert minden költő csakis és mindig zseniálist alkot, így egyik művét sem lehet a másik fölé emelni vagy alá

süllyeszteni. Most mégis jámboran eltűri, ahogy az unokáim odaszaladgálnak a képművekhez, fogdossák, forgatják, bökdösik, mi több, kommentálják, tapogatják és bírálják őket; gondolom, utóbbi rossz szokást a felnőttektől lesték el. És egyszerre mintha megvilágosodnék. Mármint világosodik lassacskán az elmém. Itt és most Géczi János a képzőművész áll előttünk, nem a költőeket vendéglátó költő, aki nem hajlandó, mert nem tud, leereszkedni a Parnasszus magasából. És még azt is feltételezem, mert miért is ne, hogy a barátom, de hagyjuk ezt, a művész megváltozott viselkedése összeköthető azzal a technikával, amellyel ezeket a képműveket megalkotta.

A János bácsi tud rajzolni, kérdezi valamelyik unokám. Nem, vagy nem nagyon, szalad ki a számon, gondolom, teszem hozzá, felmentve magamat vagy az alkotót, akire rákérdeztek. Azután ez a kérdés még sokáig motoszkál bennem. Mert a rögtönzött tárlatot követően még sokáig borozunk a teraszon, de már ismét csak a költészetéről, a hűtlen barátokról, az álnok ellenségekről, a nyüzsgő tehetségtelenekről és a művészeti élet fölöslegességében is bosszantó, kikerülhetetlen jelenlétéről esik szó. Tud-e a János rajzolni, ismétlődik meg bennem a kérdés. A fél évszázad alatt soha nem láttam egyetlen vonalat sem húzni a papírra, betűkön kívül. De kell-e tudnia Géczinek rajzolni, tola-kodik az újabb kérdés. Kiváló barátom, Kovács Péter, akit az elmúlt évszázad egyik legnagyobb festő-rajzoló (ha nem a legnagyobb) alakjának látok, anynyira tudott rajzolni, hogy Barcsay Jenő, hajdani mestere A Rajzolóknak hívta. Lakásomban a számtalan Kovács Péter-kép egyike sem arra biztatja a befogadót, hogy visszaképzelve, milyen zseniális lovakat tudott (nyilván, ha festőművész) rajzolni a falakon látható lesújtó és deprimáló kriksszkraszok helyett. Mert az út a mindent lerajzolni tudástól a csak a lényeg, csak az egyedül kifejezhető eléréséig túl van a mindennapi elképzelhetőség, megmagyarázhatóság lehetőségein.

Géczi feltehetően eleve átugrotta ezt az utat, nem végzett rajzstúdiumokat, nem járt festőiskolákba, nem végzett ezirányú egyetemet – azért elgondolkodtató, hogy tanít a Képzőművészeti Egyetemen, és végzettségét tekintve antropológus, nagydoktori disszertációját tekintve rózsaszakértő. Sőt, ha ezt egy kicsit megkapargatjuk, arra a következtetésre jutunk, hogy a valóság-vagy témaabsztrahálási stúdiumokat magában, elmében és lélekben, művizsgálati megtapasztalásokban végezte el, folyamatosan, az idők során. Jómagam azonban hiába néznék naphosszat Munkácsy-képeket, és olvasnék ezer könyvet ezekről, ezeknek a technikájáról, a kor és a kortörténet festészeti magyarázatait álmomból felébredve is tudom, nem lennék festő.

És közeledni vélek a Géczi-jelenséghez. Hangsúlyozom, az én Géczi-jelenségemhez, aki képzőművész. Ha abból indulok ki, hogy a műalkotás létrejöttékor a sok egyéb mellett két feltételnek kell teljesülnie – valamire rátalálás

(téma) és annak ekvivalens ábrázolása (stílus és technika) –, akkor azt mondom, hogy alkotónknak sem rajzolnia, sem festenie nem kell tudnia. (Lehet, hogy tud, ám ez már legyen az ő gondja vagy dicsősége!)

Géczi jó pár évvel ezelőtt megtalálta alaptémáját, ami a romlásban, roncsoltságban, urbanisztikai szemétkben stb. kereshető vissza. Megtalálhat az adekvát technikát is ehhez, ami nem más, mint a városi, városhatári (óriás)plakátok (előbb szétlopásuk, utóbb lefényképezésük által) művészetbe emelése. Ez utóbbiak fényében vagy inkább homályában, ha valaki majd a képzőművész Géczi teljes életművéről készül monográfiát írni, nyugodtan adhatja munkájának a *Géczi, a nagy plakátrabló* címet.

Nagyon leegyszerűsítve és elhamarkodottan, nevezhetnénk az ezzel a módszerrel létrehozott alkotásokat talált műveknek. Nem állna messze a valóságtól ez a véleményezés, ám azt feltételezném, hogy a két felvázolt alapfeltevél közül Géczi csak az elsőnek, a témaföltalásnak tesz eleget, hiszen rábukkan egy megfelelően elroncsolt-hanyagolt-időtépte-rágtá útmenti-utcai objektumra, létrát támaszt az állványhoz, és letépi (továbtépi) a sok különféle plakátból álló összeragadványt. De itt nem ér véget a produkció! A zsákmánnyal műhelyeibe térve (Murter, Balatonalmádi, Veszprém) tovább agresszorkodik, tép, vág, belepamacsol stb., és többnyire kartontáblákra, ritkábban vászonra viszi az alkotásrészekhez alkalmasnak feltűnő kitépettségeket. A talált objektum tehát ritkán őrződik meg a föltaláltsága állapotában, a művész a maga szándékai szerint belenyúl a plakátfragmentumokba, tovább tépi vagy rétegezi őket, és azzal is elmozdítást idéz elő, hogy rákomponálja az általa meghatározott méretű hordozófelületekre. A média-reklám-felület fragmentumaiból tehát művészi elrendeződöttség teremődik. Az addigi roncsolódás, rétegre visszatépettség, időrágtaság, romlás és pusztulás tehát műalkotás alkotóelemévé nemesül teremtett színváltozatossága, ritmuseremtettsége stb. okán és révén.

Így nem merülhet fel a lehetőség, hogy talált művekként definiáljuk ezeket a dekollázsokat, képműveket. Marad még – sok egyéb felmerülhető kétély mellett – a szépség problematikája. Nem a kanti szépségdefinícióra gondolok, még csak arra az ütköztetésre sem, hogy melyik a szebb: a Mona Lisa a Louvre-ban vagy Duchamp vécékagylója a Pompidou Centre-ben. A szépség másfajta dilemmájáról kell(hetne) beszélni! Lehet-e szép a pusztulás ábrázolása, okozhat-e befogadói katarzist harsogóan hervadt médiadiktálta világunk egyik szimbóluma, az idő és a megfeledkezés, helytakarékoság és többnyire a kommunikációs olcsóság szeszélyeinek kített régi plakát(tépettség). Azt gondolom, igen, és hogy itt nem lehet így a szépről beszélnünk. A katarzisz nem a műben jelen lévő kialakultság, hanem a mű által kiváltott belső (lélek)állapot. A művész feladata, nyilván, hogy a művén keresztül kiváltsa befogadójában azt a változást, hívjuk Arisztotelész nyomán, nyilván

tévesen, megtisztulásnak, hívnám, bár nem vagyok annyira okos, mint Arisztotelész, megrendülésnek, és ennek a képművek minden bizonnyal megfelelnek. Mert szembesítenek képzelte nagyságunkban – nagyplakátokon plakátírozott vélt tökéletességeinkben – kicsinységünkkel, kényelmes fogyasztói világunkban a környezetünk elfogyasztásának bűnével, a minden világok leg-tökéletesebbnek hittségünk leibnitzi bolondságában a „minden egész eltörött” Ady Endre-i tébolyult kocsiútjának a reménytelenségével.

A római képművek nagyrészt ellentmondanak a fenti tünődésekből esetlegesen kibogozható állításokkal. Itt Géczinek nincs – mert nem lehet – létrája a plakátmegrablásokhoz, bátorsága az utcai tépkedésekhez, csakis a fényképezőgépre támaszkodhat. Járra a várost – feltehetően külvárosi részokról van szó –, és „lekapja” azokat a plakátokat, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a saját képeinek tekintse őket. Nem egyszerű einstand ez? Az „attól műalkotás, hogy én állítom ki, mert én művész vagyok” axióma működik itt is, ám nem az alkotói gőg vagy önérzet felől kell megközelítsük. Mert Géczi János nem akar fotóművésszé válni azáltal, hogy lefényképezi a fölhalált plakátokat, hiszen a célja nem a tárgyának a megörökítése, hanem annak a fölfedezése, a kiválasztása. Továbbmegyek: nyilván és csak azokat a plakátokat teszi-veszi magáévá, amelyek falon talált állapotukban annak a művészi művégállapotnak felelnek meg, amilyenek az alkotói műhelyében megmunkált képművek lennének – ha nem volnának már éppen olyanok. A római falakon tehát magát fényképezi, alkotói magát és alkotásban föllelt magát. Ezek a római képek – a déli világ felfokozott intenzitásának megfelelően – harsányabbak, színesebbek, változatosabbak és kuszábbak, mint eddig munkái, s ha bele is nyúl ezekbe a felületekbe, a belenyúlások végső soron elhanyagolhatóak – a képkompozíció és arányteremtés szempontjából természetesen nem.

Egy jelentős elmozdulás a képvilágban azonban megfigyelhető a római korszakából származó képeinek egy vonulatán. Ezeket a képműveket az egy alapszínre mázolt vászonra felragasztott plakátfragmentok és azok ritmusa határozza meg. Amíg az eddigi munkák legtöbbszörében nem volt (feltétlenül) felismerhető az alkotó kéz belenyúlása, itt egyértelmű, hogy nagyobb a művész szabadsága. Az említett képmunkák lélegeznek, a plakáttépések csak kis felületen és alig-ritmusban törnek meg a monokróm háttér alapot. Egyúttal hangsúlyosabb, megemeltebb is a jelenlétük.

Géczi János e szöveg megírásának idején már Nápolyba készül, ahol folytatja plakátvadászátát. Feltehetően az érdeklő, hogy a hatalmas ipari, egyébként gyönyörű városban milyen kültéri lélek- és állapotjeleken keresztül örökítheti meg a jelen állapotát, amelyet a pusztulás mint jelenség és folyamat teljes mértékben le tud fedni. Más színek, más formák, más ritmusok és életpulzálás az utcai rögzülésekben.

(Most akkor tud a János bácsi rajzolni, vagy sem, kérdez Zizi, a kisebbik unokám. Feltételezhetem, hogy nem, válaszolom. Vagy igen. Akkor miért

vannak képei, ha nem? Ahhoz nem kell tudni sem rajzolni, sem festeni, válasszom. Akkor mit kell tudnia? Művel érvényesen jelen lenni a világban. És már fogy a türelmem és a tudásom. Az írónak tudni kell írni, szól bele Zazó. Mert a nélkül nem tud jelen lenni érvényesen a világban, szorít sarokba. Most menjen mindenki a francba, gondolom, de csak annyit mondok: az írónak máshogy kell jelen lennie a világban, mint a képzőművésznek. De mindkettőnek van egy kötelező tudása: a hitelesség. Na, azt nehéz elsajátítani!

Kedves Szűcs Teri,

két emléket hozott elő gyorsan a megrázó könyved, melyet én kötelező olvasmányá tennék. Kötelező olvasmány felnőtteknek, olyanoknak, akiknek vannak szerettei, akiknek vannak idős ragaszkodói, életet megjárt emberei. Tizenhat-hét éves voltam, amikor a nagyanyám szépen, módszeresen, három év fekvés után kisóhajtozta magát a másik szobából. Egyszer csak nem akart élni. Ha szüksége volt, megverte bottal az ágytámlát, én meg tartottam őt a vödör fölött. Honnan is lett volna pelenka, ilyesmi. A hetvenes évek. Aztán nem sokkal később Szegeden a Mars téren találtunk egy kóborló bácsit, na, őt hazavinni, a körút második oldalára. Órák teltek el, száz ajtón csöngettünk, kopogtunk. Egyszer a József Attila sugárúton hívott be egy öregember a házába, segítsük megsütni neki a hatalmas sárgászöld, szaglós oldalast.

Amikor anyuka kovidós lett, három hét után szóltak, hazaadják. Anyuka egyedül él a leromlott, elhagyott, kifosztott, munkahelyet elvétve kínáló, a legszegényebbeket a közmunka függésébe nyomorított, földbárók uralta magyar vidék legközepén. Tudod, ez olyan világ, hogy ha kifizeted a munkást előre, mert persze kéri a díjazást, hát nem fogja befejezni, ott hagyja félbe neked a gödröt, a csövet, a vakolást, a szerelést, a bontást, bármit. Már kétszer jártam így. Gyanakodnod kell, az óvatosság bizalmatlansággá lesz, mert becsapnak, faktum, te megfőhetsz a magad szegyenében. És tízből kilencszer tényleg. Anyukát úgy adták oda a telített kovidkórházból, hogy nem tudott járni és magatehetetlen volt, kissé még zavart is, én meg ott álltam, mint a hülyegyerek, fürdetés, pelenkázás, és a harmadik ájulása után már nem is tudtam emelni, a szomszédnak kellett szólni az őszi hajnal nyirkos ködjében, átjött. Segített, ő is ápolja valamelyik szülését, különösebb segítség nélkül. Aztán szereztem egy ápolónőt, aki éppen vált, és ettől annyit beszélt szegény, hogy anyuka inkább megrázta magát, és erőre kapott.

Igazán megrendítő könyvet írtál – *Visszatért hozzám az emlékezet*, Magvető –, Teri, nem is tudnám hirtelen meghatározni a műfajt, mert tele van szépirodalmi és esszéisztikus futammal, társadalomrajzzal, lélektannal, személyességgel és tárgyilagossággal. És mi a biztosíték, hogy mi maholnap nem kerülünk efféle állapotba. Az elmére ereszkedő köd mikor vezet át bennünket egy másik, elhalkuló, elsatírozott

világba. Itt, ahol lakunk most Pesten, a szomszéd néni egyszer csak nem tudta kinyitni az ajtót. Valahogy kijöttem a kétségbeesett szavakra, gyorsan intézetbe került, és most csönd uralja a kislakását. Egy barátom édesanyját gyorsan fölvtették egy fizetős intézetbe, ahol még szerelmes is lett, bár a fiát már nem föltétlenül ismerte meg. De akinek nincs ez a pénzügyi lehetőség, mit is tehet. Az állam cinikus közönyvel kezeli a gondozás szolgáltatóját, a rászorulókat, a kényszerhelyzetbe került családtagokat, oldd meg családilag, önerőből, a megtakarított sajátból. Hát, ja. Nem Közép-Európa. Ez a rideg, pofátlan, korrupt keleti sztyeppetempó. Ez maradt, te jó ég, a társadalmi szocializáció alapja, az államod továbbra is bármikor becsaphat, és be is csap, mint egy máskülönben mindentudó, mindenről könnyen véleményt nyilvánító mesterember, magadra hagyhat, és magadra is hagy. Az állam istent csinál magából, szolgálóit – minisztereit, illetékeseit, szolgálékú apparátusát – ennek az istennek a föltétlen kiszolgálójává keni föl, kény, kedv, gög, saját zseb. A szolidaritás luxus vagy csoda. Ha lyukas az államháztartás zsakja, kiküldi az értelmezhetetlen, de lélegzetelállító gázszámlákat kisnyugdijasok ezreinek, és puszi. Nekem azért is volt releváns élmény a könyved, Teri, mert megtudhattam, hogy a demencia, ami hallatlan türelmet, munkabírást kíván a gondozótól, nem egy statikus, beállt állapot, hanem ingadozó, bonyolult, változékony és strukturált élethelyzet. Hogy a demens ember tanítható. Hogy vannak emlékei, de még rövid távon is. Hogy maradnak vágyai, érzelmei, lesznek kívánságai, marad benne düh, szorongás, öröm. Hogy a demens nem föltétlenül történet nélküli ember, vagy nem csak annak a története, aki ápolja, gondozza napról napra, akár éveken át. A demens ember benne marad egy történetben. Dráma, hogy az egészséges és a beteg története hogy jár át a másikéba.

Musica Morricone

nic
ne

PERI

PRO

AND

Ára: 980 Ft

Előfizetőknek: 500 Ft

Ayhan Gökhan

Bíró József

Busch Péter

Horváth Eve

Matt Sedillo

versei

Jánoki-Kis Viktória

Szemerédi Fanny

Szepesi Kornél

prózája

A biblioterápia

olasz és magyarországi gyakorlatai

Beszélgetés Marco Dalla Valléval

Bencsik Orsolya

Csákvári Lilla

Dávid Kinga

írásai

Zalán Tibor Géczi János római képmunkáiról

Diákmelléklet

Rozsos Eszter az irodalomterápiáról

